

Modern

Nyelvoktatás

Alkalmazott nyelvészeti szakfolyóirat

A tartalomból:

- ❖ Vizsgálat az idegennyelv-tudásról ❖
- ❖ A magyarországi alkalmazott nyelvészet a kilencvenes években ❖
  - ❖ A nyelvi ego két arca ❖ Az Európai Unió és a nyelvek ❖
  - ❖ Dúr/moll szex-tett német nyelvre és női karra ❖
  - ❖ Bemutatjuk a Budapesti Goethe Intézetet ❖
- ❖ Könyvszemle ❖ Hírek és felhívások ❖

II. évfolyam 3. szám

1996. szeptember

MÓDERN NYELVOKTATÁS ♦ 1996. ♦ 33.

Modern

Nyelvoktatás

Alkalmazott nyelvészeti szakfolyóirat

Főszerkesztő: Szépe György

TARTALOM

- Terestyéni Tamás:* Vizsgálat az idegennyelv-tudásról ... 3
- Lengyel Zsolt:* Múltban gyökerező jelen. A magyarországi alkalmazott nyelvészet a kilencvenes években ... 17
- Alexander Z. Guiora:* A nyelvi ego két arca. Pszicholingvisztikai nézet ... 23
- Szabari Krisztina:* Az Európai Unió és a nyelvek. A nyelvi szabályozás gyakorlata, valamint a fordítás és tolmácsolás jelene és jövője ... 31
- Szűcs Tibor:* Dúr/moll szex-tett német nyelvre és női karra. Nem-leges gondolatok egy feminista brosúra ürügyén ... 47
- Barbara Sietz:* Bemutatjuk a Budapesti Goethe Intézetet ... 56
- Könyvszemle ... 61
- Hírek és felhívások ... 92

II. évfolyam 3. szám

1996. szeptember

A II. évfolyam 3. szám szerzői

BERÉNYI PÁLNÉ, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola, Budapest
GUIORA, ALEXANDER Z., Haifai Egyetem, Izrael
GYŐRI ANNA, Külkereskedelmi Főiskola, Budapest
HEGEDŰS RITA, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Központi Magyar Nyelvi Lektorátus, Budapest
HORTOBÁGYI ILDIKÓ, Veszprémi Egyetem, Angol Tanszék, Veszprém
HORVÁTH ESZTER, Janus Pannonius Tudományegyetem, Nyelvtudományi Tanszék, Pécs
HORVÁTH JÓZSEF, Janus Pannonius Tudományegyetem, Angol Tanszék, Pécs
JÓZSA JUDIT, Janus Pannonius Tudományegyetem, Olasz Tanszék, Pécs
KATONA LUCIA, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Idegennyelvi Továbbképző Központ, Budapest
LENGYEL ZSOLT, Veszprémi Egyetem, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Veszprém
MIKÓ PÁLNÉ, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Francia Tanszék, Budapest
OLÁHNÉ KÓSZÁS ERZSÉBET, Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola, Győr
POÓR ZOLTÁN, Veszprémi Egyetem, Tanárképző Kar, Angol Tanszék, Veszprém
SIETZ, BARBARA, Goethe Intézet, Budapest
SZABARI KRISZTINA, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Fordító- és Tolmácsképző Csoport, Budapest
SZÉKELY GÁBOR, Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza
SZENTÉNÉ VIDA ÉVA, Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola, Győr
SZŰCS TIBOR, Janus Pannonius Tudományegyetem, Nyelvtudományi Tanszék, Pécs
UZONYI PÁL, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Tanárképző Főiskolai Kar, Német Tanszék, Budapest
TERESTYÉNI TAMÁS, MTA-ELTE, Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest

Szerkesztőbizottság

ABÁDI NAGY ZOLTÁN, Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen
BOLDIZSÁR GÁBOR, Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest
KLAUDY KINGA, Miskolci Tudományegyetem, Miskolc és Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
KOHN JÁNOS, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely
KONTRA MIKLÓS, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest és József Attila Tudományegyetem, Szeged
LENGYEL ZSOLT, Veszprémi Tudományegyetem, Veszprém és Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs
MANHERZ KÁROLY (*elnök*), Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
MEDGYES PÉTER, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
SZÉKELY GÁBOR, Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza
SZÉPE GYÖRGY (*főszerkesztő*), Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs és MTA, Budapest
ZSOLNAI JÓZSEF, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs és Kísérleti Általános Iskola, Gimnázium és Szakközépiskola, Törökbálint

Hírrovat: SZABLYÁR ANNA, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
Szoftver-kritika-rovat: HORVÁTH JÓZSEF, Janus Pannonius Tudományegyetem, Angol Tanszék, Pécs
Felelős szerkesztő: BLASCHTIK ÉVA, Corvina Kiadó, Budapest

Megjelenik négyszer egy évben ♦ Kiadja a Corvina Kiadó kft. ♦ Felelős kiadó: Bart István ♦ Műszaki vezető:
Kozma Miklós ♦ A kiadó és a szerkesztőség címe (valamint hirdetésfelvétel): 1052 Budapest, Vörösmarty tér 1 ♦
Telefon: 118 4347 ♦ Fax: 118 4410 ♦ Levélcím: H-1364 Budapest, Pf. 108. ♦ Szerkesztőségi órák: hétfőn 14-16 óráig ♦
Tipográfia és tördelés: B. Sulák Ági & Baumgartner Zoltán ♦ Készült a Jász József Nyomdaipari Vállalkozásnál
Az egyes számok megrendelhetők vagy megvásárolhatók a kiadónál ♦ ISSN 1219638 X

Folyóiratunk a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvoktatók Egyesületének támogatásával jelenik meg.

Vizsgálat az idegennyelv-tudásról

1994/95-ben az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport – nem utolsósorban a hazai nyelvoktatás hatékonyságának felmérése céljából – kérdőíves vizsgálatot végzett az idegen nyelvi ismeretek magyarországi elterjedtségéről és szintjéről, a nyelvtudás megszerzésének módjáról és hasznosításáról, valamint az egyes idegen nyelveknek a nyelvtanítás eredményességét is befolyásoló preferáltságáról. A vizsgálat, amelybe bekapcsolódott „A Magyar Köztársaság nyelvi állapota” című, 3218-as számú OTKA kutatás is (témafelelős Szépe György tanszékvezető egyetemi tanár, Janus Pannonius Tudomány Egyetem – MTA Nyelvtudományi Intézet), megisméltése volt egy olyan adatfelvétel-sorozatnak, amelyre 1979 és 1982 között került sor az akkori Tömegkommunikációs Kutatóközpontban.¹ Az 1994/95-ös adatfelvétel keretében a 14 éven felüli lakosság kétezer fős, országos, a nem, az életkor, az iskolázottság és a településtípus szerint reprezentatív mintáján történt a kérdezés, mégpedig az összehasonlíthatóság érdekében – kisebb módosításoktól eltekintve – lényegében ugyanazzal a kérdőív-blokkal, mint másfél évtizeddel korábban.²

A nyelvtudás mérésének módszertani problémái

Vizsgálatunkban a legfőbb módszertani probléma abból adódott, hogy az alkalmazott kérdőíves adatfelvételi technika nem közvetlenül magát a tényleges nyelvtudást méri, hanem csak a kérdezetteknek a saját nyelvtudásukról alkotott szubjektív minősítését regisztrálja. Ahhoz, hogy valóban közvetlenül a nyelvtudást mérhessük, tesztek sorozatára lett volna szükség. Ez azonban már három-négy fontosabb nyelvre kidolgozva is rendkívüli mértékben megdrágította volna a vizsgálatot, ezért a tesztek alkalmazásától kénytelenek voltunk elállni, és adataink forrásaiként a kérdezettek önértékeléseire kellett hagyatkoznunk. Mindenesetre a nyelvtudás szintjének megítéléséhez egy olyan skálát kínáltunk fel az interjúalanyoknak, amely – az őszinteség és a kooperativitás minimumát feltételezve – viszonylag reális képet adhatott tényleges idegen nyelvi képességeikről. Persze kézenfekvőnek tűnhetett volna, hogy a nyelvtudás szintjének megállapításánál abból induljunk ki, vajon van-e, és ha igen, akkor milyen szintű nyelvvizsgálója a kérdezettnek. A (valamilyen szintű) nyelvvizsga megléte azonban – mint ezt egyébként a mi vizsgálatunk adatai is bizonyították – a felnőtt

---

Jelen tanulmány rövidített változata egy hosszabb kutatási beszámolóban. Lásd Terestyéni Tamás: Helyzetkép az Idegennyelv-tudásról. *Jel-Kép*, 1985/2.

populáció egészére vonatkozóan semmiképpen sem fogadható el a nyelvtudás valós indikátorának: nem minden jó nyelvtudó rendelkezik (ilyen vagy olyan) nyelvvizsgával, és a (valamilyen) nyelvvizsgán átesettek közül nem mindenki boldogul azon a nyelven, amelyből vizsgája van.

Arra a kérdésre válaszolva, hogy „Tud-e ön valamennyire a magyaron kívül valamilyen más nyelven?“, az interjúalanyok 32 százaléka nyilatkozott úgy, hogy valamennyire jártas legalább egy idegen nyelvben; 11 százalék két, 3 százalék pedig három vagy annál több nyelv valamilyen szintű ismeretét állította magáról. Nyelvenként az 1. táblázaton látható módon alakult azoknak az aránya, akik valamilyen szintű nyelvtudást állítottak magukról. (Délszláv: szerb, horvát, szlovén.)

1. táblázat

Nyelvtudónak állítják magukat (%)

német	17,3
angol	11,5
orosz	8,8
francia	2,1
szlovák	2,1
olasz	1,2
délszláv	0,8
román	0,7
egyéb nyelv	2,3

Azokat az interjúalanyainkat, akik (valamilyen szinten) nyelvtudónak vallották magukat, arra kértük, hogy a következő ötfokozatú skála segítségével jelöljék meg, saját értékelésük szerint milyen szintű a nyelvtudásuk:

- 1 szinte már mindent elfelejtettem, alig értek meg valamit ezen a nyelven (szinte semmi);
- 2 többé-kevésbé megértem, ha ezen a nyelven beszélnek, de nem nagyon tudom kifejezni magam (kevéske);
- 3 jól értek szóban és olvasva, de a folyamatos beszéd és írás nehezen megy ezen a nyelven (elboldogul);
- 4 jól értek szóban és olvasva is, és beszélni és írni is jól tudok ezen a nyelven, de nem olyan könnyedén, mint magyarul (jó);
- 5 éppúgy tudom használni ezt a nyelvet szóban és írásban is, mint a magyart (nagyon jó).

Mint a 2. táblázatról leolvasható, a magukról valamilyen szintű nyelvtudást állítóknak több mint a fele (az angol és a francia esetében csak közel a fele) igen alacsonyra, gyakorlatilag nullára értékelte a nyelvtudását.

Közbevetőleg megjegyezzük, hogy magától értetődő módon szoros kapcsolat van a nyelvtudás értékelése és aközött, hogy a kérdezettnek van-e valamilyen szintű nyelvvizsgája. Teljes vagy akár csak hozzávetőleges egybeesésről azonban semmiképpen sem beszélhetünk. A felsőfokú nyelvvizsga megléte erő-

2. táblázat

A nyelvtudás szintjének értékelése (%)

	német	angol	orosz	francia	olasz	egyéb nyelv
1 – szinte semmi	6	9	30	16	9	26
2 – kevéske	47	39	44	32	43	43
3 – elboldogul	27	28	13	32	26	5
4 – jó	17	20	12	18	13	10
5 – nagyon jó	3	4	1	2	9	16
összesen	100	100	100	100	100	100
nyelvtudónak állítják magukat	270	208	148	36	22	57

sen együtt jár ugyan a nyelvtudás 5-ös (nagyon jó) vagy 4-es (jó) értékelésével, de olyan összefüggés nincs, hogy az 5-ös vagy 4-es értékelés meghatározó módon csak felsőfokú nyelvvizsgával rendelkezőknél fordul elő. (Ez már csak azért sem lehetséges, mert a nemzetiségi nyelvtudók közül általában még azoknak sincs semmilyen nyelvvizsgájuk, akik a nemzetiségi nyelvet első vagy második anyanyelvükként beszélik.) Az alacsonyabb szintű nyelvvizsgák (középfokú, alapfokú, érettségi, egyéb vizsga) és a nyelvtudás értékelése között lényegesen lazább a kapcsolat, bár kétségtelen, hogy az alacsonyabb szintű vizsga megléte is inkább valószínűsít 3-asra vagy magasabbra értékelt nyelvtudást, mint a mindennemű vizsga hiánya. Például az oroszból érettségizettek között igen kis számban akadtak olyanok, akik 3-asra vagy magasabbra értékelték orosz nyelvtudásukat, de még mindig nagyobb volt az arányuk az orosz érettségivel rendelkezők között, mint azok között, akik nem érettségiztek oroszból.

A továbbiakban azokat tekintjük valódi nyelvtudóknak, akik nyelvtudásukat legalább 3-asra vagy annál magasabbra osztályozták. A 2. táblázaton jól látható, hogy az angol és a francia nyelvvel való találkozás a kérdezettek önértékelése szerint nagyobb valószínűséggel vezetett magasabb szintű, „valódi” nyelvtudáshoz, mint a német, de még inkább mint az orosz nyelvvel való ismerkedés. Az egyéb nyelvet említők között is igen magas volt azok aránya, akik saját bevallásuk szerint keveset vagy szinte semmit sem tudnak az általuk megnevezett nyelven, ugyanakkor kiemelkedően magas volt közöttük a nagyon jó nyelvtudók aránya is; ez nem utolsó sorban annak következménye, hogy ezen a táblázaton az egyéb nyelvek kategóriájában jelentek meg a magyarországi német, szlovák, délszláv és román nemzetiségi nyelvtudók, akiknek nem kis hányada (első vagy második) anyanyelveként, tehát igen jól beszéli nemzetiségi nyelvét.

Ez utóbbi körülmény, tehát az, hogy Magyarországon jelentős számban élnek nemzetiségi-kisebbségi nyelvtudók, akik nem magyar nyelvtudásukat nem – vagy legalábbis elsődlegesen nem – iskolai-oktatási keretek között szerezték meg, elkerülhetetlenné teszi, hogy a hazai idegennyelv-tudás leírásában elválasszuk egymástól a spontán nyelvelsajátításban (elsődlegesen természetszerű-

leg a közvetlen családi környezetben) megszerzett nemzetiségi-kisebbségi nyelvtudást, és az oktatás különféle formáiban (iskola, tanfolyamok, magán-órák stb.) tudatos tanulással elsajátított nyelvismeretet. Mivel jelen kutatási beszámolóink az iskolai és egyéb oktatási formákban megszerezhető nyelvismeretről készült képet adni, egy, a nyelvtudás megszerzésének lehetséges módjaira vonatkozó kérdéssorozat alapján elválasztottuk egymástól a nemzetiségi és a nem nemzetiségi nyelvtudókat, és csak az utóbbiakkal kapcsolatos adatokat elemeztük. Vagyis a magyarországi legfontosabb nemzetiségi-kisebbségi nyelvek, tehát a német, a szlovák, a délszláv nyelvek (szerb, horvát, szlovén) és a román esetében kiemeltük azokat, akiknek a nyelvtudás megszerzésével kapcsolatos válaszaiból az tűnt ki, hogy e nyelvek valamelyikében való ismereteik és jártasságuk nemzetiségi háttérű, és a továbbiakban nem foglalkoztunk velük. Ugyanígy jártunk el azzal a néhány válaszadóval is, aki cigány nyelvtudást jelzett.

Nyelvtudók és nyelvek

Mielőtt belekezdenénk vizsgálati eredményeink ismertetésébe, ismételten nyomtatékosan le kell szögeznünk, hogy a fentiek értelmében a „nyelvtudó” kategória kutatási beszámolóink hátralévő részében mindvégig azokat fedi, akiknek nyelvtudása nem nemzetiségi-kisebbségi háttérű, és akik idegen nyelvi ismereteiket az ötfokú önértékelő skálán legalább közepesre vagy annál jobbra minősítették.

1994/95-ös vizsgálatunk szerint (a nemzetiségi nyelvtudókat nem számítva) a 14 éven felüli lakosság 11,8 százaléka ismer legalább egy idegen nyelvet legalább olyan szinten, hogy szóban és írásban is elboldogul rajta. Azok aránya, akik két nyelvet beszélnek, 3,6 százalék, azoké pedig, akik három vagy még több nyelvet, 0,8 százalék. A 18 éven felüli lakosságnál ezek az arányok: 11,2, 3,3 és 0,8 százalék.

3. táblázat

Nyelvtudók iskolázottsági csoportokban (%)

	8 osztálynál kevesebb	8 osztály	középiskola	főiskola, egyetem
nyelvtudó	1	7	10	41
nem tud nyelvet	99	93	90	59
összesen	100	100	100	100
N	271	527	972	229

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján végzett adatfelvétel-sorozat a 18 éven felüli lakosság körében 9,2 százaléknyi (nem nemzetiségi) nyelvtudót regisztrált.³ Vagyis a nyolcvanas évek elejétől 1994-ig két százalékponttal, azaz mintegy 150 ezer fővel emelkedett a (felnőtt, nem nemzetiségi) nyelvtudók száma Magyarországon, ami természetesen mindenképpen öröndetes, még ha a növekedés nem is látványosan nagy mértékű.

A férfiak között valamivel nagyobb arányban fordulnak elő nyelvtudók (12,5 százalék, N=939), mint a nők között (11,2 százalék, N=1060), ami elsősorban a férfiaknak a nőknél átlagosan magasabb iskolázottságával függhet össze. Magától értetődő módon egyébként is az iskolázottság az a változó, amellyel a nyelvtudásnak a legszorosabb a kapcsolata. (3. táblázat.)

Elsősorban az iskolázottsági szint hatását sejthetjük amögött is, hogy a fiatalabb korosztályokban, illetve az urbanizáltabb környezetben magasabb a nyelvtudók aránya, mint az idősebbek, illetve a kevésbé urbanizált környezetben élők között. (Függelék: 1. és 2. táblázat.) Tehát – mint ezt egyébként már a hetvenes és nyolcvanas évek fordulóján végzett vizsgálatunkban is triviális összefüggésként megállapíthattuk – minél magasabb iskolai végzettséggel bír, minél fiatalabb korcsoporthoz tartozik és minél urbanizáltabb környezetben él valaki, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy idegennyelv-tudással is rendelkezik. Mindenesetre az iskolai nyelvoktatás eredményességéről – vagy talán helyesebb lenne úgy fogalmazni, hogy csekély eredményességéről – sokat elárul az az adat, hogy a (csak) középiskolát végzetteknek a 90 százaléka saját bevallása szerint egyetlen idegen nyelven sem tud elboldogulni.

1994/95-ben kiemelkedően a német és az angol nyelv ismerői voltak a legnagyobb számban. Oroszul – annak ellenére, hogy negyven éven keresztül az oktatás minden szintjén az orosz volt az általánosan kötelező nyelvi tárgy – lényegesen kevesebben tudnak, mint németül vagy angolul. Még ennél is jóval ritkább a francia, és még inkább az olasz nyelv ismerete. (4. táblázat.)

4. táblázat

Nyelvtudók nyelvenként (%-ban)

	1979–1982		1994–95	
	a 18 éven felüli lakosság százalékában	a 14 éven felüli lakosság százalékában	a 14 éven felüli lakosság százalékában	a 18 éven felüli lakosság százalékában
német	5,4	6,3	6,3	6,1
angol	1,9	5,5	5,5	5,1
orosz	2,9	1,9	1,9	2,0
francia	0,8	0,9	0,9	0,9
olasz	nincs adat	0,5	0,5	0,5
egyéb nyelv	0,6	0,8	0,8	0,9
N	24 000	2000	2000	1915

A 4. táblázaton jól láthatjuk, hogy a nyolcvanas évek elejéhez képest a kilencvenes évekre a nyelvtudók nyelvenkénti megoszlása jelentősen átalakult. Látványosan – több mint a kétszeresére – emelkedett az angolul tudók száma, de a németül tudóké is gyarapodott valamelyest, az orosz nyelvtudással rendelkezőké viszont csökkent. Az egyéb nyelvek esetében – itt a spanyol és a latin mellett a magyarországi nemzetiségek által is beszélt nyelvek, így a szlovák, a román, a szerb és a horvát ismerőit találjuk viszonylag nagyobb számban –

szintén mutatkozik kisebb növekedés, ami valószínűleg elsősorban a szomszédos országokból érkezett áttelepülteknek, illetve menekülteknek tudható be.

Azt leszámítva, hogy a franciául tudók között kétszer annyi a nő, mint a férfi, nemek szerint nincs érdemleges különbség az egyes nyelvek ismerői között. Az életkori, az iskolázottsági és a településtípus szerinti csoportokat tekintve az tűnik a legpregnansabb összefüggésnek, hogy a legmagasabb iskolai végzettségű, a fiatalabb korosztályokhoz tartozó és az urbanizáltabb környezetben élő nyelvtudók leginkább angolul tudnak, az idősebb, kevésbé urbanizált környezetben élő és a közepesen vagy annál alacsonyabban iskolázott nyelvtudók viszont inkább németül. (Függelék: 3., 4. és 5. táblázat.)

Az idegennyelv-tudás használata

Az idegen nyelvi kommunikációs kultúrának fontos jellegzetessége természetesen az is, hogy a nyelvtudók használják-e egyáltalán a nyelvtudásukat, és ha igen, milyen kontextusokban és milyen intenzitással.

A mindennapi élet öt területére – a munkára, az újság- és könyvolvasásra, a rádióhallgatásra és tévénézésre, a külföldi turistautakra, valamint a külföldi baráti, ismeretségi szálakra – vonatkozóan tettünk fel a nyelvtudás használatával kapcsolatos kérdéseket. A válaszok az idegen nyelvi ismeretek gyakorlati alkalmazásában területenként is és nyelvenként is jelentős különbségeket jeleztek. (Függelék: 6.–10. táblázat.)

Egészében véve mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy a nyelvtudók válaszai szerint – bármely területről legyen is szó – a nyugati nyelvek ismerete lényegesen jobban hasznosul, mint az oroszé.

Ami a munkát illeti, ezen a téren kiemelkedően az angolul tudók használják leginkább a nyelvtudásukat. (Függelék: 6. táblázat.) Az olasz nyelv ismerői is igen intenzív használatról nyilatkoztak a munkában, itt azonban az adatok megbízhatóságát igencsak kétségessé teszi a nagyon alacsony elemszám. Azoknak a körét, akik a német nyelvet a munkájukban használják, feltehetően némileg csökkentette az a körülmény, hogy a németül tudók között viszonylag jelentős arányban vannak már nem dolgozó idősebb korúak, nyugdíjasok. Ezzel együtt a sokrétű gazdasági, kulturális és idegenforgalmi kapcsolatok alapján bizonyára sokan jóval intenzívebbnek tételezték volna a német nyelvtudásnak a munkában való használatát.

Az angol nyelv használata az újság- és könyvolvasás terén is lényegesen intenzívebb, mint a németé, vagy bármelyik egyéb nyelv (Függelék: 7. táblázat), az idegen nyelvű elektronikus tömegkommunikáció fogyasztásában viszont már a német nyelv az elsőbbség. (Függelék: 8. táblázat.) Persze a nyelvtudás használhatóságát ezen a téren erősen meghatározza az idegen nyelvű rádió- és tévéprogramok kínálata. Az osztrák adók foghatósága Magyarország jelentős részén, de még inkább a sokféle német nyelvű műholdas tévéprogram egyre szélesebb körű elérhetősége nyilvánvalóan jelentős mértékben elősegíti a német nyelvtudás fokozottabb aktivizálódását, egyben bizonyára stimulál is a nyelvtudás megszerzésére. Ugyanez elmondható természetesen az angol nyelvű programokról is.

A külföldi turistautaknál (ha eltekintünk az olasz nyelvre vonatkozó kissé

kétséges megbízhatóságú adatoktól) kiemelkedően a német nyelvtudás látszik a legnagyobb mértékben hasznosulni. (Függelék: 9. táblázat.) Az ezen a téren kapott válaszokat persze alapvetően befolyásolja, hogy milyen nyelvű célországokba irányulnak a leggyakrabban a nyelvtudó magyarok turistaútjai. Már önmagában a távolság miatt is sokkal valószínűbb a német és az olasz, mint az angol nyelvterülettel való érintkezés, így aligha meglepő, hogy a németül és olaszul tudók jóval intenzívebb nyelvhasználatot jeleznek a turistautak kontextusában, mint a más idegen nyelvek ismerői.

Nem utolsó sorban a földrajzi közelség és a történelmi hagyományok magyarázhatják, hogy a baráti, ismeretségi kapcsolatok terén is a német kötődés a legerősebb. (Függelék: 10. táblázat.)

Úgy tűnik tehát, hogy míg a munkában és a nagyobb intellektuális erőfeszítést igénylő információ-befogadásban (újság- és könyvolvasás) inkább az angol nyelvtudás hasznosul jobban, addig a kikapcsolódás jellegű tevékenységekben, illetve a személyközi kapcsolatokban a német nyelv használata intenzívebb.

A preferált idegen nyelv

Az idegennyelv-tudás terjedését, a nyelvoktatás hatékonyságát és a megszerzett nyelvtudás hasznosítását jelentős mértékben befolyásolhatják a nyelvtanulással és az egyes nyelvekkel kapcsolatos attitűdök, preferenciák, sztereotípiák. Ezért vizsgálatunkban arra is kitértünk, hogy az emberek miképpen viszonyulnak a nyelvtanuláshoz, és melyik idegen nyelvet tanulnák szívesen, ha erre módjuk lenne.

A kérdezettek 84 százaléka nyilatkozott úgy, hogy szívesen tanulna idegen nyelvet, és az így válaszolók túlnyomó többsége meg is nevezte azt a nyelvet, amelyet leginkább tanulna: minimális különbséggel az angol és a német volt az a két nyelv, amelyet kiemelkedően a legtöbb kérdezett választott. (5. táblázat.) Az angolt és a németet preferálók mellett szinte eltörpülnek azok az egészen kis csoportok, amelyek a francia és az olasz nyelvet választották, és még inkább a spanyolra és az oroszra szavazók. Az egyéb nyelvek közül a szlovákra (5 fő), az eszperentóra és a japánra (4–4 fő), valamint a kínaira, a svédre és a latinra (3–3 fő) esett még említésre érdemes számú szavazat.

Az 5. táblázatról az is leolvasható, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójához képest a kilencvenes évek elejére az egyes idegen nyelvek preferáltsága igencsak átalakult. Igaz ugyan, hogy a német nyelvet másfél évtizede és 1994-95-ben is egyaránt a kérdezetteknek majdnem a fele választotta, az angol nyelvet preferálók részaránya viszont a nyolcvanas évek legeleje óta több mint ötven százalékkal növekedett, miközben az orosz preferálók szinte teljesen eltűntek.

A nemek között annyi különbség mutatkozott, hogy a nők között lényegesen több volt az olasz nyelvet választó, de a franciát és az angolt is a nők preferálták valamivel nagyobb arányban, a férfiak között ezzel szemben a német nyelvet választók fordultak elő valamivel gyakrabban. (Függelék: 11. táblázat.) Igen erős különbségek jelentkeztek az egyes nyelvek preferálásában az iskolázottság szintje szerint. (Függelék: 12. táblázat.) A végzettség emelkedésével egyre gyakoribb volt az angol, és egyre ritkább a német választása. A fran-

ciára és az olaszra esett szavazatok aránya is szoros pozitív összefüggést mutatott a magasabb iskolázottsággal. Minden bizonnyal nem utolsó sorban az iskolázottsági szint hatását sejthetjük amögött is, hogy az életkor csökkenésével és a település urbanizáltsági szintjének emelkedésével növekszik az angol, valamint a francia és az olasz népszerűsége, és csökken a németé. (Függelék: 13. és 14. táblázat.)

5. táblázat

Milyen idegen nyelvet tanulnának szívesen? (%)

	1972-1982	1994
angol	29,8	46,1
német	43,1	45,5
francia	5,1	2,6
olasz	nincs adat	2,4
spanyol	nincs adat	0,8
orosz	17,4	0,8
egyéb válasz	4,6	1,8
összesen	100,0	100,0
szívesen tanulna idegen nyelvet	20590	1680

Végezetül azt is megkérdeztük interjúalanyainktól, hogy milyen megfontolások alapján választották éppen azt a nyelvet, amelyet választottak. (Függelék: 15.–18. táblázat.) Az angol nyelv preferálásában az általános használhatóság és a nemzetközi jelentőség volt a meghatározó motívum. A németet választók is az általános használhatósággal és a nemzetközi jelentőséggel érveltek a viszonylag leggyakrabban (de közel sem olyan gyakran, mint ahogy azt az angolnál tapasztaltuk), ugyanakkor az angolhoz képest nagyobb hangsúlyt kaptak a különféle kapcsolatokra utaló és/vagy érzelmi jellegű motívumok: németül beszélő ismerősök, barátok; a Magyarországra látogató németajkúak nagy száma; a németül beszélő népek iránti szimpátia; német nyelvterületre való utazás stb. Még olyasféle, a politikai kapcsolatokra hivatkozó indoklás is előfordult néhány alkalommal, amilyent a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján az orosz nyelv választásának motívumai között találtunk: „ők (a németek?, az osztrákok?) a barátaink, a szövetségeseink.”

Szemben a leginkább preferált angollal és némettel, amelyeknek választásánál a használhatóság gyakorlati szempontja volt a legfőbb motívum, a francia és az olasz esetében domináltak a nyelv szépségére való hivatkozások, valamint – különösen az olasz esetében – a személyesebb jellegű, emocionális színezetű indoklások. Emellett a francia és az olasz volt az a nyelv, amelynek választásánál a kulturális értékek megismerésének szempontja is viszonylag jelentősebb arányban felmerült.

FÜGGELÉK

1. táblázat

Nyelvtudók életkori csoportokban (%)

	14–17	18–30	31–40	41–50	51–60	60 felett
nyelvtudó	26	19	11	10	6	7
nem tud nyelvet	74	81	89	90	94	93
összesen	100	100	100	100	100	100
N	84	435	379	352	282	467

2. táblázat

Nyelvtudók településtípus szerinti csoportokban (%)

	Budapest	város	község
nyelvtudó	24	11	6
nem tud nyelvet	76	89	94
összesen	100	100	100
N	398	867	734

3. táblázat

Az egyes nyelvek ismerői életkori csoportokban (%)

	14–17	18–30	31–40	41–50	51–60	60 felett
német	12	8	5	7	2	6
angol	12	11	6	5	2	1
orosz	0	3	3	2	2	1
francia	1	2	0	1	0	1
olasz	1	1	0	0	0	0
egyéb nyelv	1	0	4	1	1	1
N	84	435	379	352	282	467

4. táblázat

Az egyes nyelvek ismerői iskolázottsági csoportokban (%)

	8 osztálynál kevesebb	8 osztály	középiskola	főiskola, egyetem
német	1	4	6	18
angol	0	3	4	22
orosz	0	1	1	10
francia	0	0	1	3
olasz	0	1	0	2
egyéb nyelv	1	0	1	2
N	271	527	972	229

5. táblázat

Az egyes nyelvek ismerői településtípus szerinti csoportokban (%)

	Budapest	város	vidék
német	11	6	4
angol	16	5	1
orosz	4	2	1
francia	2	1	1
olasz	1	0	1
egyéb nyelv	1	1	0
N	398	867	734

6. táblázat

Használja-e idegennyelv-tudását a munkában? (%)

	nem	néha	gyakran	összesen	N
német	49	23	28	100	127
angol	30	22	48	100	108
orosz	62	26	12	100	38
francia	38	44	18	100	19
olasz	30	20	50	100	11

7. táblázat

Olvas-e újságot, könyvet idegen nyelven? (%)

	nem	néha	gyakran	összesen	N
német	43	39	18	100	127
angol	25	47	28	100	108
orosz	62	28	10	100	38
francia	19	69	12	100	19
olasz	36	45	19	100	11

8. táblázat

Hallgat-e, néz-e idegen nyelvű rádió-, illetve tévéadásokat? (%)

	nem	néha	gyakran	összesen	N
német	11	36	53	100	127
angol	16	34	50	100	108
orosz	77	18	5	100	38
francia	57	29	14	100	19
olasz	45	45	10	100	11

9. táblázat

Használja-e nyelvtudását külföldi turistaútjain? (%)

	nem használja	használja	összesen	N
német	26	74	100	127
angol	46	54	100	108
orosz	69	31	100	38
francia	50	50	100	19
olasz	9	81	100	11

10. táblázat

Vannak-e külföldi barátai, ismerősei, akikkel idegen nyelven érintkezik? (%)

	nincsenek	vannak	összesen	N
német	37	63	100	27
angol	44	56	100	108
orosz	69	31	100	38
francia	44	56	100	19
olasz	27	73	100	11

11. táblázat

Nyelvek népszerűsége férfiak és nők között (%)

	férfiak	nők
angol	45	48
német	48	42
francia	2	3
olasz	1	3
egyéb nyelv	4	4
összesen	100	100
szívesen tanulna nyelvet	789	891

12. táblázat

Nyelvek népszerűsége iskolázottsági csoportokban (%)

	8 osztálynál kevesebb	8 osztály	középiskola	főiskola, egyetem
angol	29	43	47	60
német	64	49	46	25
francia	1	2	3	5
olasz	1	1	3	4
egyéb nyelv	5	5	1	6
összesen	100	100	100	100
szívesen tanulna nyelvet	156	416	888	220

13. táblázat

Nyelvek népszerűsége életkori csoportokban (%)

	14–17	18–30	31–40	41–50	51–60	60 felett
angol	49	56	47	51	40	30
német	33	33	40	42	55	62
francia	7	2	2	4	0	3
olasz	6	6	8	1	1	0
egyéb nyelv	5	3	3	2	4	5
összesen	100	100	100	100	100	100
szívesen tanulna nyelvet	73	381	347	310	235	339

14. táblázat

Nyelvek népszerűsége településtípus szerinti csoportokban (%)

	Budapest	város	község
angol	51	47	42
német	34	46	53
francia	5	2	1
olasz	4	3	1
egyéb nyelv	6	2	3
összesen	100	100	100
szívesen tanulna nyelvet	371	738	571

15. táblázat

Az angol nyelv választásának motívumai (%)

ezt a nyelvet mindenütt értik, ezen a nyelven mindenütt boldogulni lehet	51
nemzetközileg a legnagyobb jelentőségű nyelv; a diplomácia, a gazdasági élet, a tudomány stb. nemzetközi nyelve	29
ez a legszebb nyelv	13
a munkában, a szakmai előmenetelben ez a nyelv a leghasznosabb	5
ez egy könnyű nyelv, gyorsan meg lehet tanulni	4
szeretnék ezen a nyelven újságot, könyvet olvasni, rádiót hallgatni, tévéműsorokat érteni	3
szeretnék szorosabb kapcsolatba kerülni azokkal a barátaimmal, ismerőseimmel, akiknek ez az anyanyelve	2
oda szeretnék vagy készülök utazni, ahol ezt a nyelvet beszélik	1
egyéb válasz	6
nincs érdemleges válasz	5
az angol nyelvet szívesen tanulná	764

16. táblázat

A német nyelv választásának motívumai (%)

ezt a nyelvet mindenütt értik, ezen a nyelven mindenütt boldogulni lehet	39
nemzetközileg a legnagyobb jelentőségű nyelv; a diplomácia, a gazdasági élet, a tudomány stb. nemzetközi nyelve	10
ez egy könnyű nyelv, gyorsan meg lehet tanulni	9
szeretnék szorosabb kapcsolatba kerülni azokkal a barátaimmal, ismerőseimmel, akiknek ez az anyanyelve	8
ez a legszebb nyelv	8
a munkában, a szakmai előmenetelben ez a nyelv a legfontosabb	7
sok olyan külföldi jön Magyarországra, akinek ez az anyanyelve	7
szeretem azt a népet, amelyik ezt a nyelvet beszéli	3
szeretnék ilyen nyelvű tévéműsorokat nézni, újságot, könyvet olvasni, rádiót hallgatni	2
oda szeretnék vagy készülök utazni, ahol ezt a nyelvet beszélik	2
politikai indoklás: ők a támogatóink, szövetségeseink, jó a politikájuk	1
egyéb válasz	1
nincs érdemleges válasz	7
a német nyelvet szívesen tanulná	764

17. táblázat

A francia nyelv választásának motívumai (%)

ez a legszebb nyelv	68
szeretném annak a népnek a kultúráját megismerni, amelyik ezt a nyelvet beszéli	9
szeretem azt a népet, amelyik ezt a nyelvet beszéli	5
oda szeretnék vagy készülök utazni, ahol ezt a nyelvet beszélik	5
ezt a nyelvet mindenütt értik, ezen a nyelven mindenütt boldogulni lehet	5
ez egy könnyű nyelv, gyorsan meg lehet tanulni	5
egyéb válasz	7
nincs érdemleges válasz	7
a francia nyelvet szívesen tanulná	44

18. táblázat

Az olasz nyelv választásának motívumai (%)

ez a legszebb nyelv	65
oda szeretnék vagy készülök utazni, ahol ezt a nyelvet beszélik	13
szeretem azt a népet, amelyik ezt a nyelvet beszéli	10
szeretném megismerni annak a népnek a kultúráját, amelyik ezt a nyelvet beszéli	5
szeretnék szorosabb kapcsolatba kerülni barátaimmal, ismerőseimmel, akiknek ez az anyanyelve	5
ez egy könnyű nyelv, gyorsan meg lehet tanulni	3
nincs érdemleges válasz	5
az olasz nyelvet szívesen tanulná	40

JEGYZETEK

1. Az 1979–1982 közötti vizsgálat eredményeiből született fontosabb publikációk: Terestyéni Tamás: Idegennyelvi kommunikációs kultúra Magyarországon (Szociolingvisztikai adalékok). *Szociológia*, 1981/3–4.; U.ő.: The Knowledge of Foreign Languages in Hungary. *Acta Linguistica* 31, 1981.; U.ő.: Helyzetkép a hazai idegennyelv-tudásról. *Nyelvtudományi Közlemények*, 1985/1.
2. Az adatfelvételt a Szonda-Ipsos bonyolította.
3. Az 1979–1982 közötti vizsgálatnak az itt és a későbbiekben idézett adatairól lásd Terestyéni Tamás: Helyzetkép a hazai idegennyelv-tudásról. *Nyelvtudományi Közlemények*, 1985/1.

ÉRETTSÉGI, FELVÉTELI

NYELVVIZSGA
ÉS TANULMÁNYI VERSENY

TESZTEK

Javított kiadásban újra megjelent a Corvina Kiadónál:

MAGYARICS PÉTER/MEDGYES PÉTER
Érettségi, felvételi és tanulmányi verseny tesztek
ANGOL

160 old., 680,- Ft

SZABLYÁR ANNA/EINHORN ÁGNES/PETNEKI KATALIN/ZALÁN PÉTER
Érettségi, felvételi és nyelvvizsga tesztek
NÉMET

144 old., 680,- Ft

Újdonság:

DARABOS ZSUZSANNA/KISS SÁNDOR
Érettségi, felvételi és nyelvvizsga tesztek
FRANCIA

128 old., 680,- Ft

Múltban gyökerező jelen

A magyarországi alkalmazott nyelvészet a kilencvenes években

Az alkalmazott nyelvészet értelmezése Magyarországon

Az alkalmazott nyelvészet Magyarországon szűkebb és tágabb értelemben használatos, ami történetileg alakult így. A 60-as években működött – szorosabb-lazább kooperációban – egy olyan nyelvész-nemzedék, amelynek tagjai addig kevésbé (vagy más megközelítésben) művelt diszciplínákat tanítottak az egyetemeken (vagy ténylegesen ott dolgozva, vagy valamelyik kutató intézetből – MTA Nyelvtudományi Intézet, MTA Számítástechnikai Központ stb. – „átoktatva”): Dezső László, Fodor István, Fülei Szántó Endre, Hegedűs József, Herman József, Kiefer Ferenc, Papp Ferenc, Petőfi S. János, Szépe György, Telegdi Zsigmond és természetesen még sokan mások (ez külön tanulmányt kívánna). Alkalmazott nyelvészet címszó alatt tehát szerteágazó nyelvészeti rész- és interdiszciplináris kutatások tényleges művelői és a tanítványok révén elindítói voltak. A teljesség igénye nélkül felsorolok néhány fontosabb területet:

- a számítástechnika bevonása a nyelvészeti kutatásokba: a nyelvi korpusz számítógépes feldolgozása, nyelvstatisztikai kutatások, gépi analízis-szintézis az egyes nyelvi síkok körében (Kiefer Ferenc, Papp Ferenc, Petőfi S. János) – a számítógépes nyelvészethez vezető szál;
- a társadalmi tényező érvényesítése a nyelvi vizsgálatokban: a kisebbségek nyelvi helyzete, anyanyelvi nevelés, ami később a szociolingvisztika megjelenését segítette (Szépe György);
- a nyelvoktatás és az újabb nyelvelméletek összekapcsolása (Dezső László, Fülei Szántó Endre, Hegedűs József, Szépe György), aminek eredményeképpen polgárjogot nyerhetett a kontrasztív nyelvészet, a pszicholingvisztika, az alkalmazott pszicholingvisztika;
- ha nem is hirdette alkalmazott nyelvészeti jellegét, de szelleméhez közel állt a nyelvi problémák interdiszciplináris megközelítése, ez tette lehetővé pl. a neurolingvisztika és a gyermeknyelv megjelenését (Herman József, Dezső László);
- a konkrét kutatások mellett a nemzetközi szakirodalom – fordítás és más úton történő – megismertetése nagyban segítette a 60-as, 70-es években az alkalmazott nyelvészet térnyerését (Szépe György, Telegdi Zsigmond);

- a fenti törekvések egyfajta szintézisét végzi el Fodor István, aki felteszi a kérdést – és egy nem kis terjedelmű könyv a válasz – „Mire jó a nyelv-tudomány”?

A tágabb értelmezésű alkalmazott nyelvészetbe a fentiek (vagy azok többsége) érthetők bele, napjainkra természetesen a pszicho-, szocio-, neurolingvisztika, a számítógépes nyelvészet önállósodik. Kiválásuk révén nyerjük a szűkebb értelemben vett alkalmazott nyelvészetet, amelybe – a fentebb felsoroltakon kívül – a fordítás, tolmácsolás, nyelvpedagógia, szaknyelv, magyar mint idegen nyelv, nyelvpolitika, nyelvtervezés stb. tartozik.

Mindez azt eredményezte, hogy 1960–1980 között az alkalmazott nyelvészetnek több centruma alakult ki, melyek részben a fenti professzorok közvetlen, részben tanítványaik irányításával egy-egy kutatási téma fellelegváraivá váltak.

A Papp Ferenc kezdeményezte számítógépes nyelvészeti munkálatok legfontosabb centrumává az MTA Nyelvtudományi Intézete vált (Paizs Júlia, Prószéky Gábor), de jelentős munkálatokat végez a Kossuth Lajos Tudományegyetem Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke is (Hunyadi László).

Az anyanyelvi nevelés modern grammatikaelméleti alapokra helyezésén, a nyelvi nevelés interdiszciplináris (nyelvelmélet, pszicho- és szociolingvisztika, kommunikációelmélet) megalapozásán fáradozik (ugyancsak MTA Nyelvtudományi Intézet) egy Szépe György szervezte csoport: Bánréti Zoltán, Kenesei István, Komlóssy András, Mártonfi Ferenc, Pléh Csaba, Radics Katalin, Szabolcsi Anna (e kör és egyes tagjainak más irányú munkálatai nem tárgya ennek a tanulmánynak.)

Az alkalmazott nyelvészet értelmezése még tágabbá válik (ami előbb-utóbb a részdiszciplínák önállósulásához vezet) annak révén, hogy a 80-as évektől kezdve az alkalmazott nyelvészet egyre inkább benyomul az egyetemi oktatásba). Megjelenik tehát a tantárgyak között a szocio-, pszicholingvisztika, fordításelmélet, tolmácsolás, számítógéppel támogatott nyelvoktatás.

Az alkalmazott nyelvészet és a nyelvoktatás kapcsolata

Az alkalmazott nyelvészet és a nyelvoktatás közelmúltbeli kapcsolatát sajátos ellentmondás jellemezte. Azokban az időkben, amikor az orosz volt a tömegesen tanított, kötelező iskolai idegen nyelv, az alkalmazott nyelvészet tulajdonképpen nem sok szerepet játszott a nyelvoktatás gyakorlatában. Ugyanakkor Papp Ferenc és kollégái éppen russzistaként voltak kezdeményezői az alkalmazott nyelvészeti kutatásoknak.

A szóban forgó időkben sokkal inkább az iskolán kívüli nyelvoktatás volt az a fórum, ahol az alkalmazott nyelvészet (és a vele szoros kapcsolatban lévő nyelvpedagógia, pszicholingvisztika, szociolingvisztika stb.) megjelenhetett. Egyik ilyen helyszín az óvodai nyelvoktatás volt, ahol a korábbi általános sémákat nem lehetett használni. Ugyancsak alkalmazott nyelvészeti ihletettségű forrásokat kellett a TIT keretein belül folyó nyelvoktatás szolgálatába állítani, hiszen egyfelől sokféle nyelv oktatásáról volt szó, másfelől a legkülönbözőbb korosztályok vettek részt az oktatásban, végül a legkülönbözőbb nyelvi előtörténettel rendelkezők iratkoztak be. Csupa „szabálytalanság”, ami kezdetben „csak” a módszertani eljárások újragondolásához vezet: direkt, audio-lingvális,

audio-vizuális, globális, tanácskozó, cselekedtető módszerek, szuggesztópédia stb. Idővel azonban a mögöttük húzódó nyelvelméletek megszabadulnak a nyelvoktatási kontextustól. A különböző kurzusokon tanító tanárok abba a furcsa helyzetbe kerültek, hogy az egyetemeken, főiskolákon többnyire egy grammatizáló-fordított módszertant ismertek meg, a frissebb ismereteket az iskolán kívüli nyelvoktatás kínálta.

A 80-as évek végén a nyelvoktatásban bekövetkezett változások jól ismertek, ám a változások maradéktalanul nem érvényesülhettek: maga a nyelvtanulás megkezdésének életkora nem változott (azaz maradt a viszonylag kései kezdés), és bár a volt orosz tanárok tömeges átképzése komoly kormányprogram volt, mégsem valósulhatott meg a szabad nyelvválasztás. A legtöbb iskola örül, ha legalább egy idegen (rendszerint az angol) nyelv tanulására képes szakszerű oktatási keretek között folyó ajánlatot tenni tanulói számára. Ugyanakkor az idegen nyelvek tanulása iránti igény – mint az jól ismert – a többszörösére nőtt az idegen tőke munkaerő-igénye miatt.

Mindezek a változások a főiskolák, egyetemek számára jelentett kihívást (nem beszélve itt a számban a korábbi sokszorosára növekedett magán nyelviskolákról).

Az alkalmazott nyelvészet helyzete az egyetemeken, főiskolákon

Jelenleg az alkalmazott nyelvészet (és a hozzá szorosabban, lazábban kapcsolódó diszciplínák) oktatása kétféle szervezeti formában folyik. A legtöbb egyetemen önálló alkalmazott nyelvészeti tanszék létezik (itt eltekintek attól, hogy ezek rendszerint egyúttal az általános nyelvészeti stúdiumok gazdái is), de vannak olyan egyetemi nyelvi tanszékek, melyek az alkalmazott nyelvészet oktatását (pontosabban: annak rendszerint valamelyik komponensét) „önerőből” végzik. (A jelenlegi tanszékek: Eötvös Loránd Tudományegyetem Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Eötvös Loránd Tudományegyetem Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, József Attila Tudományegyetem Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Kossuth Lajos Tudományegyetem Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Miskolci Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Veszprémi Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék; nevében nem hordja, de oktatási-kutatási irányultsága alapján ide kell sorolni a Janus Pannonius Tudományegyetem Nyelvtudományi Tanszékét is. Az MTA Nyelvtudományi Intézetében Alkalmazott Nyelvészeti Osztály működik.)

Az alkalmazott nyelvészet fontosságát fejezi ki az a tény, hogy az MTA I. Osztálya külön Alkalmazott Nyelvészeti Bizottságot működtet.

Az önálló egyetemi alkalmazott nyelvészeti tanszékek főbb tantárgyai: nyelvpedagógia, az idegen nyelv tanulásának elmélete, pszicho-, szociolingvisztika, számítógépes nyelvészet, kétnyelvűség, multikulturalizmus, nyelvi jogok, kisebbségek, fordításelmélet, tolmácsolás, tömegkommunikáció és nyelvtanulás stb.

Érdemes megemlíteni egy-egy tanszék erősségét is: debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (Hunyadi László) – elsősorban a számítógépes nyelvészet; Miskolci Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke (Klaudy Kinga) –

fordításelmélet és tolmácsolás; Veszprémi Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke (Lengyel Zsolt) – pszicholingvisztika. A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Nyelvtudományi Tanszéke (Szépe György) teljes graduális képzést folytat alkalmazott nyelvészetből, különösen erős az anyanyelvet és az idegen nyelvet érintő szociolingvisztikai kurzus. Az ország egyetlen alkalmazott nyelvészeti doktori programja is itt folyik: 4 elágazása van (alkalmazott nyelvészet az anyanyelv és az idegen nyelvek oktatásában, magyar mint idegen nyelv, szociolingvisztika).

Néhány tanárképző főiskola is rendelkezik alkalmazott nyelvészeti tanszékkel (Szeged, Szombathely). Ezek tantervei nagyjából megegyeznek az egyetemivel.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem sajátos tanárképző centrumokkal rendelkezik mind az angol, mind a német nyelv vonatkozásában. Ezekben az intézményekben – szervezetileg is elkülönülve – folyik az alkalmazott nyelvészet oktatása, de – a dolog természetéből adódóan – elsősorban a nyelvpedagógiai jellegű kurzusokon van a hangsúly.

Néhány egyetem nem rendelkezik önálló alkalmazott nyelvészeti tanszékkel. Ezekben az egyetemeken rendszerint az idegen nyelvi (angol, francia, német, olasz stb.) tanszékek önerőből oldják meg az alkalmazott nyelvészet és a hozzákapcsolódó diszciplínák oktatását. Ennek a megoldásnak az az előnye, hogy az alkalmazott nyelvészeti és más nyelvészeti jellegű tanulmányok koherensebbek lehetnek. Hátránya viszont az, hogy az alkalmazott nyelvészeti stúdiumok differenciálására kevésbé képesek ezek a tanszékek, továbbá kénytelenek nélkülözni egy integráló, szintetizáló nézőpont előnyeit. Nincs tehát lehetőség arra, hogy – pl. az idegen nyelvi írás megtanulásakor – a magyar gyerek számára azonos jellegű, de más-más nyelv támasztotta nehézségeket egy nézőpontból tudják kezelni (ennek következtében előfordulhat, hogy az angol- és a némettanár egy és ugyanazon tanuló idegennyelv-tanulási problémáiról nem tud egymás között eszmét cserélni).

Az alkalmazott nyelvészeti kutatások: főbb irányok

Az alkalmazott nyelvészeti kutatások az utóbbi időkben örvendetes fejlődést mutatnak, itt az utóbbi 5–10 év eredményeinek – futólagos – szemléjére vállalkozhatom.

A kutatások többféleképpen csoportosíthatók. Első lépésben a „pedagógiai transzformáció” szükségessége szerint különböztetem meg őket. Vannak kutatások, amelyeknek eredményei azonnal felhasználhatók az oktatásban (*A*), vannak olyanok, amelyek már az említett transzformációt igénylik (*B*). Elkülönítem azokat a kutatásokat (*C*), amelyek a magyar nyelv sajátos helyzetének vizsgálatára irányulnak.

A) Az alkalmazott nyelvészeti munkálatok egy része a nyelvpedagógiai problémák megoldására irányul.

Medgyes Péter az angol nyelv oktatásának azt a pontját vitatja, értékeli (monografikusan is feldolgozva), amelyet oktatói stratégiának nevezhetünk. Közelebbről azt, hogy mi a különbség az anyanyelvi (angol) és a nem anyanyelvi (magyar) angol nyelvtanár nyelvoktatói stratégiája között. Nikolov Ma-

rienne, Dörnyei Zoltán és Radnai Zsófia (Pécs, Budapest, Miskolc) kiterjedt kutatásokat folytatnak a nyelvoktatás elméletének osztálytermi kereteire, ennek feltételeire vonatkozóan. A nyelvtanári komplex (nyelvi-civilizációs-pedagógiai) műveltség, a nyelvoktatás különböző módszereinek komparatív vizsgálata jelenti Bárdos Jenő kutatásainak gerincét.

Az alkalmazott nyelvészetben belül a pszicholingvisztikai elsajátítási folyamatokkal foglalkozik Gósy Mária (Budapest), Kassai Ilona (Budapest), Lengyel Zsolt (Veszprém) és Réger Zita (Budapest). Gósy Mária – többek között – az iskolai tanulmányok megkezdésének egyik komoly előfeltételként kezelendő fonémadifferenciálás képességét „mérte be” 3–7 évesek között, de kiterjedt kutatásai vannak az olvasást és annak pszicholingvisztikai előfeltételeit illetően is. Eredményeinek egy része országos standard. Lengyel Zsolt az anyanyelvi fejlődés írott és hangzó formájának elsajátítását, valamint a korai idegennyelv-tanulási folyamatot, Réger Zita a cigánygyerekek tanulási, szocializációs problémáit vizsgálja.

B) A Klaudy Kinga vezette kutatócsoport (Miskolc) a fordítás elméleti alapjait és gyakorlati módszereit kutatja. Vannak a magyar szaknyelvre (Szöllősy-Sebestyén András, Budapest), az interkulturális kommunikáció (gazdasági tárgyalás) nyelvi összetevőire irányuló kutatások (Hidasi Judit, Budapest). Pléh Csaba – magyar nyelvű kutatásai mellett – a nemzetközi szakirodalom bemutatásával is nagy szolgálatot tesz (pszicholingvisztika, alkalmazott pszicholingvisztika).

C) A magyar mint idegen nyelv alkalmazott nyelvészeti, szociolingvisztikai és pszicholingvisztikai nézőpontú kutatásának szükségessége a közelmúltban merült fel, bár e kutatásoknak is vannak előzményei. Ismert dolog, hogy magyarok milliói élnek a határokon kívül és távolabbi földrajzi pontokon. Szükségszerűen kialakultak olyan kétnyelvűségi helyzetek, melyek megoldásában a magyar alkalmazott nyelvészet, szociolingvisztika és pszicholingvisztika illetékessége vitathatatlan. Ezeknek a kutatásoknak egyaránt kell nyelvpolitikai, nyelvi jogi, anyanyelvi nevelési (nyelvi megerősítés) kérdésekre irányulniuk, illetve ezekre megoldást találniuk. A szóban forgó kérdések más-más vonatkozásait kutatja Kontra Miklós (Nyelvtudományi Intézet), Szépe György (Pécs), Bárdos Jenő, Lengyel Zsolt, Navracsics Judit (Veszprém), Vörös Ottó (Szombathely).

Érdemes hangsúlyosabbá tenni, hogy a pszicho- és szociolingvisztikán belül egyre erősebb hangsúlyt kap az alkalmazott jelleg, eminens példa erre Szépe György, Terestyéni Tamás munkálkodása.

A magyar alkalmazott nyelvészet perspektívái

A kilátások megrajzolásának egyik kiváló lehetősége az 1991 óta évente rendszeresen tartott Alkalmazott Nyelvészeti konferenciák publikált anyagának tanulmányozása (Nyíregyháza – 1991, Szeged – 1992, Miskolc – 1993, Budapest – 1994, Veszprém – 1995, Nyíregyháza – 1996). Ez a rövid tanulmány csak listászerű felsorolást tesz lehetővé.

A nyelvtanárképzés sokfelé ágazó kérdései még bőven fognak témát szolgáltatni alkalmazott nyelvészeti kutatásoknak. Van mit kutatni az egyes (angol,

francia, német stb.) nyelvek vonatkozásában, de különösen bántó hiány az idegen nyelvek tanításában/tanulásában az egymásra épülés elvének szinte teljes felderítetlensége. A gyakorlati nyereség mellett ebben a vonatkozásban arra is érdemes figyelmeztetni, hogy egy sajátos tipológiájú nyelvet, a magyart beszélők az indoeurópai nyelvek tanulási, tanítási folyamataiban az általánosabb nyelvelmélet számára is hasznosítható empirikus adatokat tudnak szolgáltatni.

A magyar gazdaság radikális – részben lezajlott, részben megvalósítandó – változások korát éli. Az ország többféle felszabdaltságot mutat: ezek egyike a gazdasági. Az egyre erősödő regionális szempontnak nyelvi következményei vannak (pl. az idegen nyelvek fontossága országrészenként változhat).

Az angol mint a tudomány és mint a modern technika nyelve valószínűleg őrizni fogja e szempontú vezető pozícióját.

Az ország nyugati részein egyre határozottabb a német nyelv előretörése, egy átlagos magyarnak külföldi munkavállalás esetén elsősorban Ausztria, Németország jöhet számításba. A mikrogazdasági mozgások (nyugat-magyarországi mezőgazdaság, fogászat stb.) vonzata is a német nyelv.

Az ország keleti felében más irányú „nyelvi mozgások” figyelhetők meg. Nagyon sok „fekete munkás” érkezik Romániából, Ukrajnából, akiknek egy jó része elemi magyar ismeretekkel kíván munkához jutni (nem túlzás bizonyos esetekben már pidgin magyarról beszélni).

Az anyanyelv tanítása is megújulásra szorul. A politikai, műszaki, gazdasági változások újabb és újabb kommunikációs helyzeteket és elrendezéseket generálnak, melyek a kommunikáció új fajtáit teremtik meg, ezeket az új formákat meg kell tanulni, tanítani. Megoldatlan a cigány kisebbség anyanyelvi oktatása. Megfelelő érvelési rendszert – és ennek nyelvi nevelési leképezését – igényli a határokon túli magyarság.

A nyelvészeti kutatások számítógépezése sem elhanyagolható, hiszen nagyon sok szűkebb és tágabb alkalmazott nyelvészeti kérdés gyors megoldásra vár, ami nagy tömegű nyelvi anyag legkülönbözőbb szempontú feldolgozását igényli. Ezeket a munkákat senki sem fogja a magyar alkalmazott nyelvészek helyett elvégezni.

A nyelvi ego két arca

Pszicholingvisztikai nézet

Az évek során a kutatók és megfigyelők meglehetősen figyelmet fordítottak az idegen nyelvi viselkedés egyik különleges területére, nevezetesen a kiejtésre. Nem annyira a kiejtés befolyásolására vagy javítására tett kísérletek érdekesek ebben, hanem a nyelvi viselkedést tanulmányozók szinte egyöntetű ítéletét szeretném kiemelni, mely szerint a kiejtés máshogyan viselkedik, mint a nyelv egyéb területei, például a szókincs, a nyelvtan, a szintaxis vagy az idióma. Az elsődleges különbség a kiejtés bizonyos kor utáni nehéz kezelhetőségében rejlik. Megismétlem a már ismert megállapítást: bizonyos koron túl az emberek többsége az esetek többségében a körülményektől függetlenül – miközben megdöbbenően magas szinten ismeri az idegen nyelv szókincsét, szintaxisát, nyelvtanát és idiómarendszerét (ez az úgynevezett Conrad-jelenség) – bármilyen igyekezettel próbálja is, képtelen elsajátítani annak eredeti kiejtését.

Mint azt az előző előadásomban elmondtam, folytattak már (igaz, nem mindig szisztematikus) kísérleteket annak megmagyarázására, hogy a legtöbb ember miért nem képes egy idegen nyelv eredeti kiejtésének varázskörén áttörni. A kérdésnek két aspektusa van, és mindkettőt tekintetbe kell venni a megfigyelt viselkedés vizsgálatakor: *a)* Felnőttekkel ellentétben a 9–12 éves gyermekek idegen nyelvi környezetbe kerülve miért sajátítják el tökéletesen az eredeti kiejtést, míg képtelenek erre *saját*, otthoni környezetükben; és *b)* mi magyarázza a kiejtés jelzett egyéni variációinak kialakulását az úgynevezett kritikus koron túl? Bármely elmélet, mely érvényes válaszokkal kíván szolgálni ezekre a kérdésekre, tesztelhető, ha magyarázza a felnőtt-gyermek különbségeket, valamint a felnőtt kiejtés határának viszonylagos rugalmasságát és extrém merevségét. Több elmélet tűzte ki célul e jelenségek magyarázatát, de tüzetes vizsgálat után világossá vált, hogy egyik sem teljesítette a kitűzött célt. (Guiora, 1990.)

Sok éve foglalkoztat már a kiejtés határának gondolkodóba ejtő jelensége, és ez irányú kutatásaim – mint azt már elmondtam – hoztak bizonyos kísérleti eredményeket, amelyek végül elméleti megalapozáshoz vezettek. Ez az elméleti megalapozás először gondolatok formájában öltött testet, melyek közül néhány nagy mértékben ismertté vált, később pedig a második nyelvi kiejtésre vonatkozó pszichológiai elmélet felállításában.

A szerző utolsó nyilvános előadása annak a háromnak a sorából, amelyet a pécsi Janus Pannónius Tudományegyetemen 1995 februárjában vendégprofesszorként tartott. Köszönet illeti Bátor Tamást, a szöveg fordításában való közreműködéséért.

Tárgyaltam a kiejtés központi helyzetét a második nyelvi viselkedés teljes kontextusában. Azt állítottam, hogy a kiejtés „erős jel, amely elválasztja az anyanyelvi és nem anyanyelvi beszélőket; mintegy azonnali, készen adott és elkerülhetetlen tesztként azonosítja a nyelvi közösség tagjait. Az eredeti kiejtés szinte tökéletes teszt az identitás e létfontosságú köréhez való tartozás eldöntésére. Az anyanyelvi kiejtés a csoport nyelvi identitásának védjegyévé és jelévé válik.” (Guiora 1990.)

Jól illusztrálja ezt a megállapítást az a vizsgálat, amelyről Traut Taeschner számolt be, és amely egy 1 éves és 8 hónapos olasz-angol kisgyermek kétnyelvű viselkedésére irányult. Giuliának volt egy kedvenc könyve, amelyet mindkét nyelv közegében gyakran látott. Ha megmutatták neki a könyvet és angolul szóltak hozzá, akkor szinte kizárólag angolul utánozta és reprodukálta spontán módon a szavakat. Később, miután végignézte ugyanazt a könyvet, és olasz nyelven szóltak hozzá, csak olasz szavakat mondott. Ha beszélgetőtársa identitásáról ellentmondásos információval került szembe, Giulia viselkedése a fenti sémából indult ki. Ha a felnőtt „olasz szavakat mondott angol kiejtéssel, vagy intonációval, a gyermek utánozta az olasz szavakat, de spontán megjegyzéseket tett ... angolul. Például, ha azt akarta, hogy a felnőtt másik könyvet vegyen elő, azt mondta ‚Könyv?’ (‚Book?’); vagy, ha a kenyerét, amit épp evett, az asztalra tette, azt mondta ‚Fel, fel’ (‚Up, up’); közben többször ismételte, hogy ‚Köszönöm’ (‚Thank you’), stb.” (Taeschner, 1983, 231-232). Beszélgetőpartnere identitásának meghatározásakor a gyermek – Taeschner megállapítása szerint – az úgynevezett fonológiai csatornára fektette a legnagyobb súlyt. Hozzátenném, hogy a kiejtés feltűnőbben jelöli az identitást a nyelv egyéb aspektusainál.

Különböző tanulmányaink egybehangzó eredményei egy pszichológiai teóriához, a gátlások elméletéhez vezettek. Ez az elmélet a nyelvi ego és a nyelvi ego határai áteresztőképességének szerkezetén alapul, és magyarázattal szolgál a kérdéses jelenség változásainak nagy részére, s ugyanakkor a fennálló többi hipotézis közül egyedül tesz eleget annak a feltételnek, hogy magyarázatot adjon *a)* a természetes és nem természetes helyzetek közti különbségekre, *b)* a gyermek-felnőtt különbségekre, és *c)* mind a kiejtési határ extrém merevségére, mind pedig annak viszonylagos rugalmasságára. Mi több, ez az elmélet segít megjósolni és megvilágítani a kiejtési viselkedés kísérleti manipulációjának eredményét, így magyarázva annak visszafordíthatóságát.

Az elmélet alaptétele röviden összegezve tehát az, hogy a felnőtt kiejtési viselkedés rugalmasságának itt bemutatott csökkenése sokkal inkább pszichológiailag fontos gátló tényezők működéséből ered, mintsem a hangképző szervek valamiféle genetikailag előre meghatározott elcsökevényesedéséből. A kiejtés megszabja a nyelvi ego határait, és miután az emberek többsége rendszerint képtelen elviselni a kettős, vagy megosztott identitást – attól kezdve, hogy identitásuk megérett, erősen kötötté válik, beágyazódik az anyanyelvbe és azon keresztül jut kifejezésre –, nem lehet kettős, vagy megosztott nyelvi egója. Talán nem túl elrugaskodott dolog a nyelvi immunrendszer kifejezést használni arra a jelenségre, hogy képtelenek vagyunk az idegen nyelvek anyanyelvi szintű kiejtését átvenni, olyan ez tehát, mint egyfajta nyelvi immunrendszer, mely „nyelvi antitesteket” termel és más nyelvek „szövedeinek” kivetésével védi in-

tegritásunk (Guiora, 1990 és másutt). A kiejtési határ a pszichológiai integritás szolgálatában áll.

Összefoglalva azt mondhatnám, hogy a nyelvi viselkedés teljes egészétől elkülönítve és szisztematikus empirikus kutatás tárgyává téve a kiejtést, lehetővé vált, hogy létrehozzunk egy szélesebb pszichológiai vonatkozásokba ágyazott elméletet, amely megvilágítja és kiszámítja e viselkedés egyéni variációit.

Úgy látszik azonban, hogy e kísérletek a nagy (vagy látszólagos) siker következtében befejezetlenül maradtak. Ha a nyelvi viselkedés egyik területét (pl. a kiejtést) megvizsgáltuk és talán meg is magyaráztuk, szükségessé válik, hogy továbbhaladva megvilágítsuk e terület tulajdonságait. Az ismeretelméleti imperatívusz (ha szabad ezt a kifejezést használnom) arra kényszerít minket, hogy áthelyezzük a hangsúlyt és keressük annak a lehetőségét, hogyan csiszolhatnánk és terjeszthetnénk ki az elméletet, nemcsak elkülönítve a kiejtési viselkedést, magyarázva annak variációit, hanem megvilágítva a többi területet, mint például a szókincs, a szintaxis, a nyelvtan, vagy az idiómák más törvények szerinti működésének okait is.

II.

Az alappremissza, a központi gondolat az, hogy az anyanyelv a személyes és csoportidentitás hordozója, formálója, ha akarják, megtestesítője. A fejlődést tekintve a nyelv mind törzsfejlődési, mind pedig egyedfejlődési értelemben késői, mégis meglehetősen törekeny és sebezhető képződmény. A nyelv azonban mégis központi és kritikus elem azon dolgok között, amiket identitásformálóknak, vagy determinánsoknak nevezhetnénk. A nyelv és a beszéd jelzi és kifejezi egy fontos fejlődési mérföldkő, a belső és külső énkép integrációjának elérését.

Az ebben közrejátszó pszichológiai folyamatok megragadására néhány éve bevezettem a „nyelvi ego”, „a nyelvi ego határai”, és „a nyelvi ego határainak áteresztőképessége” fogalmakat. Az alapterminust (ego) természetesen a pszichoanalízistől kölcsönöztem, a nyelvi ego pedig párhuzamos a Heinz Hartman által létrehozott „testi ego” fogalmával, amely az eredeti freudi terminust terjeszti ki, hangsúlyozva „a testi kép (body image) elsősorban az én és a tárgyi világ megkülönböztetésében betöltött szerepét” (Hartman, 1964). A nyelvi ego a különbségtétel és az identitás magasabb szintű formáját reprezentálja. Amíg a testi ego az énkép fizikai dimenzióit fejezi ki, addig a nyelvi ego a kulturális és egyéni identitásformálóknak és determinánsoknak nyelv által megformált és hordozott teljességét jelenti.

A „nyelvi ego határai” és a „nyelvi ego határainak áteresztőképessége” annak a meglehetősen sérülékeny fejlődési mintának a kiterjesztése, ami a nyelvi ego, és annak rugalmasság-merevség tengelyére utal az egyéni variációkkal együtt. A kiejtést a nyelvi ego tövének neveztem, hogy a figyelmet ráirányítsam annak egyedülállóan ellenálló, pszichológiailag erősen védett voltára az identitás meghatározásában, valamint egy csoport tagjainak az idegenektől való elkülönítésében játszott döntő szerepére. Ezért áll a kiejtési határ fogalma a pszichológiai integritás szolgálatában.

Az érvelés végig arról szól, hogy a beszédünk hangzása egyedülállóan jelöl és definiál minket, akár csak arcunk, vagy ujjlenyomatunk. Kérem fontolják

meg a szocio-biológiai fontosságát annak a ténynek, hogy nincs két egyformán beszélő ember, nincs két azonos ujjlenyomatú ember, és az egypetűjű ikreken kívül nincsenek egyforma kinézetű emberek. Beszédünk külön egyénként jelöl minket anyanyelvi közösségünkön belül, és más nyelveken is egyértelműen megmutatja eredeti csoportunkat. Beszédünk első szinten egyénként, második szinten pedig egy specifikus, jól definiált csoport (és nem másik) tagjaként reprezentál minket. Anyanyelvi beszédünk és idegen nyelvi kiejtésünk külső kifejeződésünként szolgál, talán hasonló módon, mint testünk bizonyos dimenziói. A kiejtéssel kapcsolatos valamennyi bizonyíték azt a tényt igazolja, hogy az emberek többsége az esetek többségében bizonyos egyéni különbségekkel ragaszkodik az identitás nyelvi jeléhez, pl. anyanyelve fonológiai mintájához.

Talán alátámaszthatom ezt a pontot egy kutatás felidézésével, melyet a Jeruzsálemi Héber Egyetemen végeztek nemrégiben. A kísérlet alanyai spanyol anyanyelvű argentinok voltak, akik felnőttkorban vándoroltak Izraelbe, és a kutatást megelőzően már jó ideje ott éltek. A vizsgálat vezetője a következő kérdést tette fel nekik: „Ha kapna egy varázsszert, amitől akcentus nélkül tudna héberül beszélni, bevonná-e?” Néhány alany tudni akarta, hogy a szer változtatna-e spanyol beszédén. A válasz „nem” volt. Mások azt kérdezték, hogy a folyamat megfordítható-e, ha meggondolnák magukat. „Igen”, mondta a kísérletező. Röviden, eleget tett bármilyen kikötésnek, de minden biztosíték ellenére mégsem akarta senki bevenni a varázsszert. Azt akarták, hallatsszon, hogy ők argentinok, még akkor is, amikor héberül beszélnek. A kutató a kísérleti alanyok visszautasításaiból arra következtetett, hogy az, hogy úgy beszéljenek, mint egy izraeli, még akkor is túl nagy fenyegetést jelent az identitásukra nézve, ha héberül beszélnek. (Spector, 1985.)

Amint azt korábban megmutattuk, az „egy ember, egy akcentus” törvény talán a legsokatmondóbb nemcsak a bevándorlók, hanem a természetes kétnyelvűek vonatkozásában is. Ők is csak egy nyelvet beszélnek eredeti kiejtéssel, mégpedig azt, amelyik domináns identitásukat reprezentálja (Guiora és Schonberger, 1990).

A halmozódó bizonyítékok kapcsán a következő alapelv vázolható fel: Senki nem tarthat fenn egyszerre két külső reprezentációs rendszert. Mindenki egy rendszerhez kötött, ahhoz, amelyet domináns nyelve hordoz, legnyilvánvalóbb és legismertebb formájában mutatva meg a domináns identitást beszédünk és a világ felé mutatott önreprezentációnk révén.

III.

A nyelv káprázatos dolog. Hatalmas szerepe van abban a komplex kiegyenlítő-dési folyamatban, amely megkülönböztet minket más élőlényektől (ellentétben azzal, amit Ecclesiastes [Eccl. 3:19] és más későbbi kiemelkedő csimpánzok miatt hittünk). Szerepét a kognitív fejlődésben és a megismerés bonyolult folyamatában meghatározónak tartják. Szükségtelen itt végignézni azt a hatalmas mennyiségű kutatói és elméleti munkát, amit a nyelv és a gondolkodás kapcsolatának szenteltek. Fontos azonban megjegyezni, hogy az „intelligens lét” – ahogyan a kifejezés ebben a kontextusban értendő – nem alakulhatott volna ki a nyelv nélkül, még annak ellenére sem, hogy viszonylag későn jelent meg a

pszichológiai skálán. Az „intelligens lét” törzsfejlődési és egyedfejlődési értelemben is a szimbolikus megjelenítés képességét jelenti, az adott tárgy belső felidézésének képességét annak távollétében is, a beszéd- és gondolkodási folyamat belső megjelenítésének képességét, a metanyelv birtoklását.

Nemcsak a nyelv külső formája, de minden nyelvi közösség és nyelv is bizonyos mértékig izometrikus, tehát egymással felcserélhető. Minden nyelvnek vannak lényeges elemei, amelyeket konvenciók szabnak meg, és mint ilyen a behelyettesíthetőség problémaköréhez tartoznak. Ezek az elemek adják a nyelv kognitív dimenzióját: a szókincset, nyelvtant és szintaxist, amelyek a belső reprezentáció rendszereként, avagy sémaként foghatók fel. A szókincs megállapodás kérdése, és közismerten instabil. A nyelvtan és a szintaxis fontos vonatkozásokban izometrikus. Ezen elemek közös viselkedési jellemzője – amit az imént a nyelv kognitív dimenziójának neveztem – az, hogy tökéletesen átvehetők és megtanulhatók. Egy megfelelően motivált tanuló számára nincs beépített gátlás egy idegen nyelv teljes szókincsének megtanulásával szemben, vagy hogy tökéletesen alkalmazza annak nyelvtanát, szintaxisát. A nyelv lenyűgöző tudása nem jelent kihívást a beszélő eredeti identitására nézve, és nem akadályozza meg az anyanyelvi beszélőket abban, hogy az idegent idegenként azonosítsák. Ez mind a beszélő, mind pedig a hallgató számára pszichológiailag biztos terület. Mint tudjuk, másképp áll a helyzet a kiejtéssel, ami az identitáshoz kötött és feltárja azt.

Hogy a kiejtés mennyire más, az a következő szórakoztató történettel illusztrálható. Évekkel ezelőtt, a kanadai elszakadási krízis kiéleződésekor beszélgettem egy nagyon kedves, angolajkú, montreali hölgygel. Némi érzelemtől fűtötten beszélt a helyzetről, miközben M. René Levesque szeparatista vezetőt kritizálta. És hirtelen, rendkívül indulatosan a következőt mondta: „És tudja az a ... akcentus nélkül beszél angolul.” Mintha azt mondta volna, hogy egy idegennek idegen módjára is kell beszélnie. Megjegyzem, ha úgy beszél, mint mi, többiek, akkor elrejtí igazi identitását. Az érme másik oldalának némileg szisztematikusabb vizsgálatát Japánban végezték el, kimutatva, hogy az Amerikából visszatérő tizenévesek egy bizonyos idő elteltével „elvesztik” eredeti angol kiejtésüket.

Véleményem szerint a kiejtésről mint az identitás jeléről és azonosítójáról, a nyelven keresztül kifejezett külső énképről kell gondolkozni. A bőséges bizonyítékok alapján állítom, hogy senki sem képes egyszerre két sémát, a *külső reprezentáció* két rendszerét (pl. két eredeti fonológiai rendszert) fenntartani. De – és ez lényeges distinkció – a tények arra utalnak, hogy fenntartható egyszerre két *belső reprezentációs* rendszer, két (vagy több) nyelv szókincse, nyelvtana és szintaxisa, pontosan azért, mert azok lényeges dolgokban különböznek a kiejtéstől. A szókincs, a nyelvtan és a szintaxis a nyelv rendkívül lényeges eleme, de nem identitáshoz kötött és nem is tárja fel azt. Bizonyos értelemben személytelen.

Eddig viselkedési megfigyelésekre koncentráltam, és pszichológiai szinten jelentkező kérdéseket mutattam be és magyaráztam. A viselkedési és pszichológiai szinthez kapcsolódva úgy tűnik, létezik némi – ha beismerten nem is

bizonyító erejű – bizonyíték neuroanatómiai szinten is. Az előző előadásban említett kutatás szerint, mely a funkciók agyféltekék közti megoszlásáról szól, a nyelvi funkciókat, melyek körébe pl. a szókincs, a nyelvtan és a szintaxis tartozik, a bal félteke, az agy „kognitív” oldala látja el, míg a prozódiai jellemzőket és talán a kiejtést is az agy jobb, „affektív” oldala irányítja.

Ha a nyelvi ego hasznos paradigma a „kulturális és egyéni identitásformálók és meghatározók teljességének bemutatására”, akkor talán tovább csiszolhatnánk és bővíthetnénk azt azáltal, hogy bevezetünk egy fontos megkülönböztetést, és a *nyelvi ego két arcáról* beszélünk. A bizonyítékok fényében különbséget kell tenni a *kognitív nyelvi ego* és az *affektív nyelvi ego* között. Az állítás szerint a kognitív nyelvi ego a nyelv belső reprezentációs oldalához kapcsolódik, míg az affektív nyelvi ego a külsőhöz. Az affektív nyelvi ego mutatkozik fontosabbnak az identitás körülhatárolása, az érzékelés és a pszichológiai integritáshoz való kötődés tekintetében, míg a kognitív nyelvi ego a világ áttekintésében, a dolgok „megnevezési kontrolljának” megszerzésében (vö. Genézis 2:19-20) játszik lényeges szerepet, a tapasztalat osztályozásának és felfogásának érdekében, hogy létrejöjjön a megfigyelések taxonómiája és kiszámítható legyen visszatérésük.

Nekem úgy tűnik, hogy a nyelvi ego paradigma így újradefiniálva és kettéválasztva sokkal átfogóbb. Megmagyarázza az idegen nyelv különböző funkciói elsajátításának természetes történetében mutatkozó látszólagos ellentéteket. Nemcsak a tanulók egy területen (kiejtés) átélt kudarcára, de a többiben (szókincs, nyelvtan, szintaxis) elért sikereire is magyarázatot ad. Logikus magyarázatot ad ezekre a látszólag különálló viselkedésekre és kiszámíthatóvá teszi visszatértüket. Megmarad nagyobb, a nyelvi viselkedés határain túlmutató lélektani vonatkozások közé ágyazott pszichológiai elméletnek.

IV.

A nyelvi ego kiterjesztett felfogása, a nyelvi ego két arcának elkülönült szerepéről szóló elmélet felveti azt a nagyobb kérdést, hogy vajon az egyén igazoltan egymás mellé helyezi-e az érzelmet és a megismerést a készségek különböző területeinek kezelésére szolgáló különálló módokként. Vagy egyszerűen csak a kor tudományos terminológiáját alkalmazva átalakítottuk a szív és elme közismert metaforáját. Ez az egymás mellé rendelés természetesen már korábban megtörtént. A korai freudi distinkció az „id” és az „ego” között is egy volt egy hozzácsatolt értékítélettel. Az „id” reprezentálta ösztöni világunkat, a nyers, korlátozatlan, csiszolatlan érzelmet, míg az „ego” természetesen a hosszú, lemondásokkal teli, csiszoló-civilizáló folyamat eredményét mutatta be. Az értékítélet akkor jelentkezett, amikor Freud azt mondta: „ahol id volt, ego legyen”.

Mindazonáltal elkerülhetetlen a kérdés, vajon az érzelem és a megismerés két különböző megküzdési stratégia-e; szemben állnak, vagy kiegészítik egymást? Különböző törvények irányítják-e ezeket a megküzdési stratégiákat; dominánsak-e külön-külön a saját területükön; melyik értékesebb a túlélés szempontjából, vagy specializált szerepeik vannak-e; kooperálnak, vagy antagonisztikusak? A pszichológia és a szociológia – az ember tudománya – számára tényleges jelentőséggel bíró kérdések ezek.

A pszicholingvisztikával foglalkozó tudósok, köztük én is, gyakran állítják, hogy a nyelvtudományok gazdagodtak a kutatásba bevont pszichológiai elméletek és módszerek által. Azt hiszem, ez igaz. De igaz lehet az is, hogy a pszichológia is nyer az ember tanulmányozásánál a nyelvészeti kutatástól átvett éleslátás által. Azt hiszem, korábbi nyelvközi kutatásaink, melyek az anyanyelv nemi töltésének a nemi identitás fejlődésére kifejtett hatását vizsgálták, jó példát szolgáltatnak erre. Talán még élesebben későbbi tanulmányaink – amelyeket a különböző nyelveken a kötelező múlt idejű formák elérhetőségének különbségei inspiráltak – mutatnak rá néhány kérdésre az általános logikai fejlődéssel és a nemrég „szekvenciális modalitásnak” elnevezett jelenséggel kapcsolatban (Guiora, 1983).

Úgy tűnik, a második nyelv elsajátításának komplex folyamatát célzó mostani vizsgálatunk megtanított valamire, ami alkalmazható az emberi magatartásra általában. El tudjuk különíteni a második nyelvi viselkedés két dimenzióját nyilvánvaló megjelenésük és különböző jellemzőik szerint, a megküzdési stratégiák egyik általános alapelve segítségével. Más szóval, a nyelvészeti kutatásra alapozva két fő megküzdési stratégiát azonosítottunk: az affektívét és a kognitívét, és azt állítjuk, hogy legjobban ezek magyarázzák a különálló nyelvi viselkedéseket.

A kutatásból kiemelkedő ötlet így kihívást jelent. A nagyobb pszichológiai és szociobiológiai kérdés, hogy az ember egymás mellé rendeli-e az érzelmet és a megismerést, nem zárható le ilyen könnyen. De ha szükséges is ilyen distinkció, még ha csak munkahipotézisnek is, akkor a nyelvi ego két arca nagyon hasznos paradigma, maga a nyelvi viselkedés pedig fontos és legfőképpen kutatható terület e kutatás nyomon követésére. És e területen belül a kétnyelvű viselkedés tanulmányozása lehet a legproduktívabb.

A nyelvi ego paradigmájának kiterjesztett formája hasznos, mert okkal hihető, hogy igazán jelezheti e distinkció létezését és nyilvánvaló lélektani jelentőségét. A kiterjesztett paradigma elméleti státuszt nyerhet, magyarázva és megjósolva a második nyelvi viselkedés bizonyos zavarba ejtő elágazásait, a kiejtés korábban vázolt pszichológiai elmélete mögé hatolva, kiterjesztve azt minden nyelvi viselkedésre, és talán elméleti jelentőséget adva a nyelvi viselkedés mögé is mehet.

Harmadik előadásomat és ezzel ezt a rövid sorozatot kutatási filozófiánk rövid kommentálásával szeretném lezárni, különösen azért, mert a nyelvtudományokra is vonatkozik. Ezek azok az alapelvek, amelyek munkatársaimat és engem is éveken át vezettek, és talán ez a megfelelő hely és idő arra, hogy pragmatikus módon vázoljam őket.

A legtöbb pszichológiai kutatás mozgatórugója az egyéni különbségek érdekesítő volta. Az egyéni variációk tanulmányozása általános törvényszerűségek keresésére készlet. Elképzelhetetlen olyan kísérlet a viselkedés általános szabályainak keresésére, amely nem hordoz az adott szabályokon belüli egyéni variációkat. Bár szükség van átfogó magyarázatra, nem egyszer meg kell elégedni részválaszokkal, amelyek célja, az ellentétek egy részére magyarázatot adni. Lecke intellektuális szerénységből.

Ugyanezt az alapelvet kell alkalmazni a nyelvtudományokban folytatott kutatásnál. A cél a produktivitás érdekében az általános törvényszerűségek felfedezése kell legyen, és az, hogy azon belül helyet találjunk az egyéni variációk számára. A pszicholingvisztikai kutatás maga is tudományközi, tehát kultúraközi és nyelvközi kell legyen, hogy az egyéni és kollektív nyelvi viselkedés mélységét mérhesse.

A felfedezés kulcsa a különbségek tanulmányozásában rejlik, és meg kell fizetni az árát, ha kimerészkedünk a leíró, normatív megközelítésből. A kultúraközi és nyelvközi kutatás tele van módszertani csapdákkal. Aki a nyelvi viselkedéssel foglalkozik, néha sikeresen, néha sikertelenül, de folyamatosan a metodológiai kutatás és a jelentés nélküli adatok veszélyei között egyensúlyoz. De ha akkor talál valamit, az megéri a fáradságot. Venni kell a bátorságot, és a módszertani csapdák közül ki kell ásni az aranyrögöt. Gőg nélkül kell a feladatot megközelíteni. A célokban ambiciózusnak, a felfogásban bátornak kell lenni, respektálni kell azonban az elfogadott utakat a lehető legnagyobb szigorral, és mindenekfelett szerénynek kell lenni a várakozásokat illetően.

Gyakran állítják – legalábbis pszichológusok –, hogy alapvető különbség van a klinikai szakemberek és az orrukat mindenbe beleütő kísérletezők között. Miután életem legnagyobb részében egyszerre mindkettő próbáltam lenni, hadd mondjam el, hogy a klinikai szakemberek egyik fő erénye a félreérthetőség iránti tolerancia és a változó hipotézisek elfogadásának képessége, ami nélkül nem létezhetne kreatív kutatás.

És végül szükség van a karizmatikus tudós egészséges gyanakvására a nyelv adományát illetően. Óvatosnak kell lenni az ékesszóló és meggyőző érvelésben. Hadd álljanak az adatok magukban, próbára téve más magyarázatok által, a nulla hipotézis valódi szellemében. Freud után szabadon: „Ahol érv volt, ott bizonyítás legyen”.

És ebben a szellemben, amit most Önök elé tártam ezeken az előadásokon, rejlenek az ember legérdekesebb tulajdonságát, a nyelv jobb megértését vizsgáló kutatásaim eredményei.

Az Európai Unió és a nyelvek

A nyelvi szabályozási gyakorlat, valamint a fordítás és tolmácsolás jelene és jövője

I. A nyelvi kérdés az Európai Unióban: szabályozás, jelenlegi gyakorlat

1. Tények, számok

Az Európai Uniónak jelenleg 15 tagállama van, lakosainak száma összesen 368 millió. Az államnyelvek száma 12 (angol, dán, finn, francia, ír, görög, holland, német, olasz, portugál, spanyol és svéd). Belgium, Luxemburg és Ausztria államnyelvei megegyeznek más EU-országokéval. Egyben ez a 12 nyelv alkotja az Európai Unió egyenjogú és egyenrangú hivatalos és munkanyelveit. A 15 tagországban azonban összesen mintegy 45 nyelvet és ezek megszámlálhatatlan dialektusát használják. Ezekkel egy Dublinban felállított központ foglalkozik, feladata a kisebb nyelvek (*languages of limited diffusion*) érdekeinek védelme.

Európát, így az Európai Uniót is a nyelvi sokféleség jellemzi. A nyelvi pluralitás az európai kulturális örökség meghatározó eleme és a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális és tudományos életet egyaránt jellemzi. A nyelveknek politikai jelentőségük is van, hiszen az emberek jellemző módon általában egy bizonyos nyelvet beszélnek a legjobban, így óhatatlanul hátrányos helyzetbe kerülnek, ha valaki vagy valami megakadályozza őket ennek a nyelvnek teljes körű használatában azokkal szemben, akik az általuk legjobban ismert nyelvet használhatják. A nyelv tehát fontos politikai és gazdasági fegyvert is jelent, ahogyan erre a történelem során vagy akár a jelen Közép-Európájában is számos példát találunk.

2. Az EU nyelvi szabályozásának háttere és kialakulása

A nemzetközi szervezetek általában csak bizonyos számú hivatalos és munkanyelvet határoznak meg, általában az adott szervezet országaiban a legtöbb ember által beszélt nyelveket, így az ENSZ hivatalos nyelvei az angol, arab, francia, kínai, orosz és spanyol. Az Európai Tanácsban is csak bizonyos számú nyelvet használnak, a hivatalos nyelvek az angol és a francia, de munkanyelvként időnként használják a németet és az olaszt is. Vannak olyan nemzetközi szervezetek, amelyek egyetlen hivatalos nyelvben állapodnak meg, mint például a Nemzetközi Postai Unió a franciában.

Az Európai Uniót megelőző Európai Gazdasági Közösségek három szervezetnek, az 1951-ben megalakult Európai Szén- és Acélközösségnek (Montánunió), az Európai Atomközösség (Euratom) és az 1957-ben létrejött Európai Gazdasági Közösségnek (Közös Piac) 1967-ben történt egyesüléséből jött létre.

A Montánuniót Robert Schuman francia politikus álmodta meg, ő dolgozta ki azt a később Schuman-tervnek nevezett javaslatot, amelynek alapján megkezdődtek a tárgyalások a szervezet létrehozásáról. Az alapító országok Franciaország, Németország, Olaszország és a Benelux-államok voltak. A nyelvi szabályozás kérdése a tárgyalásokon végig fontos szerepet játszott. A francia és a német álláspont ütközött egymással. Abban ugyan egyetértettek a felek, hogy alapvetően a négy nyelv egyenrangú, a franciák azonban, mivel a szerződés francia nyelven született, ahhoz ragaszkodtak, hogy a végrehajtási utasítások és a bíróság általi jogértelmezések szintén franciául szülessenek meg, illetve a francia szöveg legyen az irányadó. A német fél ezzel szemben azt javasolta, hogy a szerződés és a bírósági jogértelmezés mind a négy nyelven (francia, német, olasz, holland) önálló, autentikus szöveg legyen, tehát egyik nyelvi változat se legyen mérvadó a többivel szemben, egyik se szolgálhasson összehasonlítási alapul a többi számára. Mivel az álláspontok alapvetően különböztek, a nyelvi szabályozás hosszú ideig nyitott kérdés maradt. A németek számos jogászt és szakértőt bízta meg annak tanulmányozásával, hogyan szabályozták a nyelvi kérdést a különböző nemzetközi szervezetek, illetve milyen a nyelvi szabályozás a többnyelvű országokban. Ennek során elsősorban a svájci, a kanadai, a belga és a dél-afrikai megoldást vizsgálták, a nemzetközi szervezetek közül az ENSZ, a Nemzetközi Bíróság, az Európai Tanács és a NATO szolgáltak példaként. Végül a német fél úgy fogalmazta meg javaslatát, hogy a Montánunió esetében a nyelvi kérdés szabályozásánál nem a nemzetközi szervezeteket, hanem sokkal inkább a többnyelvű államokat kellene alapul venni. Végül 1952-ben a külügyminiszteri konferencia a német javaslatot fogadta el, és az ott született jegyzőkönyv kimondja a négy nyelv egyenjogúságát és egyenrangúságát. Ez azt jelenti, hogy mind a négy nyelv autentikus szerződésnyelvnek számít, egyik sem mérvadó a másikkal szemben.

Ez az elv mindvégig megmaradt a későbbi fejlődés és bővülés során is, így emelkedhetett a hivatalos és munkanyelvek száma időközben 12-re. Ez azt jelenti, hogy az EU-szerződések minden nyelven „eredeti szövegnek” minősülnek, hogy az EU különböző irányelvei, törvényei, határozatai, ítéletei mind a 12 nyelven „megszületnek”, egyik nyelvi szöveg sem minősül valamelyik másik fordításának. Természetesen ez a gyakorlatban nem így van, azonban a jogalkotásban és jogalkalmazásban ennek az elvnek meghatározó jelentősége van.

Az Európai Uniónak a hagyományos nemzetközi szervezetekkel ellentétben lényegi eleme, hogy jogi előírásai beépülnek a tagállamok nemzeti jogrendjébe, ezt a folyamatot nevezzük összefoglaló néven jogharmonizációnak.

3. A jelenlegi nyelvi szabályozás főbb pontjai

A nyelvi kérdéssel kapcsolatosan az 1957-ben elfogadott EGK-szerződés 217. cikkelye az Európai Tanácsot hatalmazza fel, dolgozzon ki erre vonatkozóan szabályozást a bíróság eljárásjogának csorbítása nélkül. Mivel ezzel kapcsolatban a Montánunióban már megszületett a döntés, így a Tanács azt átvéve alkotta meg az 1958. évi 1.sz. rendeletét, amelyet az EU ún. Nyelvi Chartájaként szoktak emlegetni. Ezt természetesen az EK minden bővülésekor megfelelően módosították. A Charta 8 cikkben szabályozza a nyelvhasználatot az Európai

Unióban, rögzíti az Unió 12 hivatalos és munkanyelvét. Kimondja, hogy a tagállamok, illetve a tagállamok polgárai az általuk választott hivatalos nyelven fordulhatnak az Unióhoz, és az Unió ezen a nyelven köteles válaszolni nekik. Ha az Unió fordul valamilyen megkereséssel egy tagállamhoz vagy annak valamely polgárához, köteles ezt az adott állam hivatalos nyelvén tenni. Az Unió rendeletei és egyéb általános érvényű írásos dokumentumai mind a 12 nyelven megszövegezésre kerülnek. A németül, illetve angolul használt ige az *abfassen*, illetve *draft*, tehát a *fordítás* szó nem szerepel a szerződésben. Az Unió hivatalos lapja mind a 12 hivatalos nyelven megjelenik. A Charta minden részében kötelező érvényű, és közvetlenül érvényes minden tagállamban, azonban további lehetőségeket ad az Unió szerveinek a részletesebb szabályozásra ügyrendjeik keretében.

A Miniszteri Tanács ügyrendjének 8. cikke például kimondja, hogy a Tanács csak olyan írásos anyagokat és tervezeteket vitat meg, amelyek minden, a nyelvi szabályozásnak megfelelően érvényes nyelven rendelkezésre állnak, ha csak sürgősségi okoknál fogva a Tanács nem határoz egyhangúan másként.

A Bizottság 1963-ban elfogadott ügyrendje úgy határoz, hogy a különböző üléseken vagy írásbeli eljárás keretében hozott határozatok minden olyan nyelven megjelennek az elnök és a főtitkár aláírásával, amelyen kötelező érvényűek.

Az Európai Parlament ügyrendjének 79. cikkében a következő áll: a parlament írásos anyagát minden hivatalos nyelven meg kell szövegezni, továbbá az egyik hivatalos nyelven tett nyilatkozatot minden hivatalos nyelvre és minden, az elnökség által szükségesnek tartott egyéb nyelvre le kell fordítani.

Az Európai Bíróság munkanyelve történelmi okoknál fogva a francia, azonban az eljárásrend 6. fejezete foglalkozik a nyelvi kérdéssel, és kimondja, hogy a felperesnek joga van a 12 hivatalos nyelv közül kiválasztani az eljárás nyelvét. Ezt a nyelvet kell használni az írásbeli érintkezésben, a felek közötti szóbeli kommunikációban és a jegyzőkönyvekben is. A döntés is ezen a nyelven születik.

4. A hivatalos nyelv és a munkanyelv fogalma

A hivatalos és munkanyelv fogalmát egyik említett dokumentum sem definiálja pontosan. A jogi szabályozás csupán annyit mond ki, hogy mind a 12 nyelv hivatalos és munkanyelv.

Hivatalos nyelven a gyakorlatban azt a nyelvet értjük, amelyet a jogi érintkezésben kifelé, a külvilág felé irányuló kommunikációban használnak. Ezek a nyelveken jelennek meg a különböző dokumentumok, közlemények, pályázati kiírások stb. A munkanyelv a hivatalos üléseken kívüli, az előkészítés során, a belső megbeszéléseken, illetve az EU-tisztviselők napi munkájában használatos nyelv.

5. A jelenlegi nyelvhasználati gyakorlat és a háttérben dúló nyelvi harc

a) Az első számú munkanyelvek

A szabályozás értelmében tehát mind a 12 nyelv egyenjogú és egyenrangú hivatalos és munkanyelv. A gyakorlat azonban sok esetben másképp alakul, min-

den virtuális egyenlőség ellenére bizonyos nyelvek nyilvánvalóan aktuálisan előnyre tesznek szert.

A Bizottságban kezdetben a francia volt a leghasználatosabb, márcsak a brüsszeli székhely okán is, az 1972-es angol csatlakozás után azonban az angol is felzárkózott mellé, és ez a két nyelv vált első számú munkanyelvvé.

b) A német kérdés

A német egység 1990-es megvalósulása óta a németek is egyre jobban szorgalmazzák, hogy nyelvüket vegyék fel a használt munkanyelvek közé, fáradozásukat azonban eddig kevés siker koronázta. Bár 1993. szeptember 1-én német kérésre a Bizottság formálisan megerősítette, hogy a belső használatra szánt bizottsági dokumentumok a jövőben az angol és a francia mellett németül is rendelkezésre állnak majd, a gyakorlat ennek mind a mai napig nem felel meg. A kifelé és befelé irányuló kommunikációban egyaránt az angol és a francia a meghatározó. A levelezés ezen a két nyelven történik, az előkészítő anyagok, a munkaanyagok szintén csak franciául és angolul állnak rendelkezésre. A szakértői tárgyalásokon, megbeszéléseken szintén ezt a két nyelvet használják. Mivel a brüsszeli EU-szakértők és tisztviselők mindegyike beszél vagy legalábbis ért angolul és franciául, a tárgyalások általában tolmácsolás nélkül folynak, úgy, hogy mindenki az általa jobban beszélt nyelvet használja, a másikon elhangzottakat viszont megéri.

A német Bundesrat (Szövetségi Tanács), a parlament második kamarája, a tartományok képviselete 1994. május 20-án határozatot fogadott el, amelyben felszólította a Bizottságot, hogy biztosítsa a német nyelv számára az azt illető jelentőséget, lévén a legtöbb uniós polgár által beszélt nyelv, nem beszélve arról, hogy Németország az EU legnagyobb nettófizetője. „A német nyelvről az Európai Unióban” szóló határozatában (Entschließung des Bundesrates zur deutschen Sprache in der Europäischen Union) a Bundesrat üdvözli az 1993. évi döntést arról, hogy a német nyelv a franciával és angollal egyenrangú munkanyelvvé lép elő, panaszolja azonban, hogy mindez a gyakorlatban nem valósul meg. Kiemeli a határozat, hogy a német nyelvet gyakran éri hátrány a bizottsági munka során vagy a gazdasági körökkel és a hatóságokkal való kapcsolattartásban. Felhívja a figyelmet arra, hogy a német nyelvű térség az Európai Unió legjelentősebb gazdasági térsége, amellyel az EU belső kereskedelmének egy negyede bonyolódik. Ha a német nyelv továbbra sem kap nagyobb figyelmet, a lakosság körében csökkenhet az EU támogatottsága is. Olvashatjuk továbbá a határozatban, hogy a közép- és kelet-európai nyitás nyomán szintén megnövekedett a német nyelv jelentősége. A Bundesrat további intézkedéseket tart szükségesnek annak érdekében, hogy a német a gyakorlatban is egyenjogú és egyenrangú munkanyelv legyen. Arra kell törekedni, hogy az EU-intézmények minden munkaegységénél a referatúravezető vagy legalább egy munkatársa beszéljen németül. Növelni kell a német fordítók számát, hogy a napi munka során is mindig biztosítani lehessen a német nyelvű anyagokat.

Kohl kancellár maga is többször síkra szállt a német nyelv egyenjogúságáért, az EU-nál dolgozó német tisztviselők például utasítást kaptak, tagadják meg az egyes előterjesztések tárgyalását, ha azok nem állnak rendelkezésre né-

met nyelven is. A német gazdaság képviselői szintén hallatták hangjukat, a kis- és középvállalatok többször panaszolták, hogy hátrányban vannak francia és angol versenytársaikkal szemben, akik hamarabb hozzáférnek a különböző szabályozási dokumentumokhoz, és azokat már a születésük idején megismerhetik, míg nekik ki kell várniuk a hivatalos fordítás megszületését, ami a bürokratikus ügyintézés miatt sokszor nagyon hosszú időt vesz igénybe.

Érdekes eredményt mutatott a német nyelvvel kapcsolatosan az a felmérés is, amelyet 1990-ben végeztek az EU különböző szerveinél dolgozó gyakoronokok körében. Arra a kérdésre, milyen hatása lenne Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország esetleges EU-csatlakozásának a nyelvek jelentőségére és rangsorára, a megkérdezettek 53 százaléka úgy válaszolt, hogy ez egyértelműen a német nyelv jelentőségét növelné az Unióban.

c) A francia nyelvtörvény

A franciák eközben mindent megtesznek saját nyelvi pozícióik védelmében. Ők kezdettől fogva fontosnak tartották a nyelvi kérdést, a németek a Közösség megalakulásánál önként vállalták, hogy munkanyelvként hajlandók idegen nyelvet használni, és franciául vagy angolul beszélnek, ezzel is európaiságukat kívánták demonstrálni. A franciák és angolok mindig jobban ragaszkodtak anyanyelvükhöz. Mitterand elnök 1993-ban például levelet intézett Delors bizottsági elnökhöz, amelyben panaszolta, hogy a francia egyre inkább háttérbe szorul az angol mögött.

Ebben az összefüggésben említhetjük meg az 1994-ben elfogadott új francia nyelvtörvényt, pontosabban a francia nyelv alkalmazásáról szóló törvényt, amelynek egyes cikkelyei szakemberek szerint ellentétesek az Európai Unió különböző dokumentumaival is. A törvény a francia nyelvet privilegizált összekötő kapocsként határozza meg a frankofon államok között (1. cikk). A törvény szerint minden, a közvélemény tájékoztatását szolgáló felirat és hirdetés csak francia nyelvű lehet (3. cikk). A közszolgálat területén született szerződések franciául kell elkészíteni, és szövegük nem tartalmazhat olyan idegen kifejezéseket, amelyeknek van francia megfelelőjük (5. cikk). A törvény előírja például, hogy a francia állampolgárok vagy szervezetek által szervezett franciaországi rendezvényeken, konferenciákon minden résztvevőnek joga van franciául beszélni, és az összejevetel programját és dokumentumait franciául közzétenni. Amennyiben eleve más nyelvű a rendezvény, a dokumentumokat fordítással vagy francia nyelvű összefoglalóval kell kiegészíteni (11. cikk).

d) Ausztria EU-csatlakozása

A nyelvi kérdést Ausztria is fontosnak tartotta a csatlakozási tárgyalások során. Egyrészt mindent megtett annak érdekében, hogy önálló „osztrákságát” bizonyítsa. Németország kifogásolta is, hogy Ausztria nem száll vele együtt síkra a németnek mint munkanyelvnek egyenjogúságáért, és hivatalos kapcsolatait inkább angolul vagy franciául intézi. A *Die Presse* című osztrák napilap 1993. február 11-én például a következő címmel közölt cikket: „Unfreundliche Österreicher: Vranitzky und Mock sabotieren Einsatz Kohls für die deutsche Sprache.” (Barátságtalan osztrákok: Vranitzky és Mock nem állnak Kohl mellé a

német nyelv érdekében). Másrészt azonban Ausztria a csatlakozási tárgyalások során mindvégig ragaszkodott ahhoz, hogy az EU-kommunikációban az ún. ausztrócizmusok is használatosak legyenek, természetesen ez csak akkor biztosítható, ha a kommunikáció német nyelven folyik. Az osztrák tárgyaló delegáció végül is elérte, hogy 23, főleg a kulináris szókincs körébe tartozó ausztrócizmust EU-szinten is elismertek. Ilyenek például *Erdapfel* (burgonya, Németországban *Kartoffel*), *Topfen* (túró, *Quark*), *Weichsel* (meggy, *Sauerkirsche*) vagy *Fisole* (zöldbab, *grüne Bohne*). A bécsi bevezető autópálya mentén az osztrák EU-népszavazás előtt hosszú ideig olvashattuk plakátokon, hogy „Erdapfelsalat bleibt Erdapfelsalat”, vagyis a krumplisaláta a jövőben is krumplisaláta marad, és az osztrák német nyelv megőrizheti „önállóságát” majd az EU-tagság során is.

e) Gyakorlati kérdések

1995. januárjában az Európai Parlament is foglalkozott a nyelvi kérdéssel. Megállapította, hogy „a nyelvek számának csökkentése csak növeli az Európai Unió polgárai és szervei közötti távolságot, amely már eddig is nyugtalanító méreteket öltött.” A nyelvek számának csökkentése sem technikai, sem költségvetési érvekkel nem igazolható. A tagállamok hivatalos és munkanyelveinek egyenjogúsága az Unió alapvető eleme. Az Európai Parlament ezért ellenszegül minden nyelvi diszkriminációra tett kísérletnek és ragaszkodik ahhoz, hogy az Unió polgárai minden, az Unióval folytatott írásbeli és szóbeli kommunikációban a saját nyelvüket használhassák.

A 12 hivatalos nyelv már jelenleg is technikai problémákat vet fel, hiszen azt jelenti, hogy összesen 132 nyelvi irányban kell biztosítani a fordítást és tolmácsolást. Mindig mindennek minden nyelvről minden nyelvre történő tolmácsolása és fordítása gyakorlatilag lehetetlen, így van ez már most is, nem véletlenül alakultak ki az ún. első számú munkanyelvek. Gondoljunk bele, mennyire hatványozódik a nyelvi probléma, ha a bővítés következtében például Csehország, Lengyelország, Szlovénia és Magyarország csatlakozásával 15-re emelkedik a hivatalos és munkanyelvek száma. Ebben az esetben már 210 fordítási, illetve tolmácsolási iránnyal kellene számolni. A konferenciateremben 15 tolmácskabint kellene elhelyezni, ami már fizikailag is lehetetlen. A 15 kabinban 45 tolmácsnak kellene dolgozni, ha a tolmácsolást közvetlenül akarjuk biztosítani a szónok nyelve és a többi hivatalos nyelv között, és így is egy tolmácsnak legalább négy nyelvből kellene tolmácsolnia. A fordításnál is hasonló a helyzet. Ha mindig minden tervezetet, munkaanyagot minden nyelven biztosítanának, rendkívül meghosszabbodna mindennek az átfutási ideje, a munka gyakorlatilag ellehetetlenülne. Ezek után nézzük meg, hogyan alakul a tolmácsolás és fordítás jelenleg az Európai Unióban.

II. Az Európai Unió nyelvi szolgálatai, a tolmácsolás és a fordítás jelenlegi gyakorlata

1. A tolmács- és a fordítószolgálat különválasztása

Érdekes módon az Európai Uniónak nincs olyan nyelvi szolgálata, amely fordítással és tolmácsolással együttesen foglalkozna. A tolmácsolás szervezése a konferenciaszervezés része. A fordítás és tolmácsolás külön területeket alkotnak, más-más főigazgatóságok, referatúrák hatáskörébe tartoznak. Olyan nyelvi szolgálat szintén nem létezik, amely az Unió minden szervét kiszolgálná. Általában külön szerveket tart fenn a Bizottság, az Európai Parlament és az Európai Befektetési Bank. A következőkben a Bizottság tolmács- és konferenciaszolgálatát, illetve fordítószolgálatát mutatjuk be, lévén ezek végzik a legátfogóbb tevékenységet.

2. Konferencia- és tolmácsszolgálat

A Bizottság konferencia- és tolmácsszolgálatát általában a francia elnevezés (Service Communautaire Interpretation et Conférence) rövidítésével említik, általánosan használt elnevezése tehát SCIC (angolul: Joint Service Interpretation-Conferences, németül: Gemeinsamer Dolmetscher- und Konferenzdienst der EU-Kommission).

a) A SCIC felépítése és feladata

A SCIC az egyes rendezvények technikai szervezője, tehát nemcsak a tolmácsolásról gondoskodik, hanem a konferenciatermek beosztásáról és a technikai berendezések biztosításáról is. Feladata az EU-bizottság, a Tanács, az Európai Befektetési Bank és számos egyéb szervezet üléseinek megszervezése és azok zavartalan lefolyásának biztosítása. Évente mintegy 10-12 ezer nemzetközi találkozót szervez, melyek mindegyikén legalább 10 delegáció vesz részt. A SCIC éves költségvetése 1992-ben kb. 90 millió német márka volt, az összeg azóta arányosan növekedett. A SCIC a világ legnagyobb konferencia-szervezője és a világ legnagyobb munkaadója konferenciatolmácsok számára. A SCIC által biztosított tolmácsnapok száma 1970-ben 29 551 volt, 1991-re ez a szám már 108 093-ra emelkedett. 1995-ben 10 647 rendezvénynek biztosítottak tolmácsolást, a tolmácsnapok száma pedig meghaladta a 120 ezret. A tolmácsolás 17 nyelvről 11 nyelvre történt, hiszen sokszor voltak jelen nem tagállamok képviselői, akik szintén anyanyelvükön szólhattak, de számukra nem biztosítottak tolmácsolást az ő nyelvükre. Tehát Magyarország képviselője felszólalhatott magyarul, de a többi résztvevő felszólalásait csak valamely EU-nyelven hallgathatta. Egy átlagos konferencianapon a teljes körű tolmácsolás összköltsége kb. 17 ezer ECU. A SCIC-nél jelenleg 450 főállású, EU-tisztviselőként alkalmazott tolmács dolgozik, ők azonban egyedül nem győzik a munkát, rendszeresen alkalmaznak szabadúszó tolmácsokat is.

A SCIC egyike a Bizottság 23 főigazgatóságának. Vezetője hosszú éveken keresztül René van Hoof-Haferkamp asszony volt, aki szakértelme révén legendás hírnévre tett szert. Ő szervezte meg a szolgálatot 1958-ban Hallstein akkori bizottsági elnök felkérésére. A szolgálat 11 főállású tolmáccsal kezdte meg

munkáját. A SCIC két igazgatóságból tevődik össze. Az A igazgatóság a pénzügyi kérdésekkel, a tolmácsképzéssel, a főállású tolmácsok felvételével és a szabadúszók alkalmazásával foglalkozik. A B igazgatóság további 12 referatúrából áll, melyek a konferencia- és tolmácsszervezéssel foglalkoznak. Itt történik az üléstermek, a tolmácsok beosztása. A szervezés bonyolult feladat, ma már messzemenően számítógép segítségével végzik.

b) A tolmácsolás irányelvei

A tolmácsolás legfontosabb alapelve a SCIC-nél, hogy a tolmácsok csak az általuk legjobban beszélt nyelvre, az ún. A-nyelvükre tolmácsolhatnak, amely általában az anyanyelvnek felel meg. Az idegen nyelveket B, C, D-vel jelölik, attól függően, milyen jól ismeri őket a tolmács. A legjobban ismert idegen nyelv tehát a B-nyelv, ezt követi a C-, illetve a D-nyelv. Kivételes esetben két A-, illetve B-nyelvet is elismernek. A tolmácsok általában három-négy idegen nyelvet ismernek. A tolmácsolás során aktívan csak az A-nyelvüket használják, erre tolmácsolnak a B-, C-, D-nyelveikből.

A tolmácsolás során igyekeznek kiiktatni az ún. relés tolmácsolást, tehát azt az esetet, amikor úgy fordítanak például portugálból dánra, hogy a dán A-nyelvű tolmács nem az eredeti portugálból, hanem a portugálból angolra fordított szövegből tolmácsol dánra. A kisebb nyelvek esetében azonban ez gyakran nem küszöbölhető ki, ilyenkor általában az angol vagy a francia az ún. közvetítő relé.

c) Tolmácsképzés a SCIC-nél

A SCIC maga képezi ki az általa foglalkoztatott tolmácsokat, saját tanfolyamok, az ún. „stage”-ok keretében. Főállásban csak olyan tolmácsokat alkalmaz, akik elvégezték az általa szervezett hat hónapos intenzív tanfolyamot, szabadúszóként is csak olyanokat foglalkoztat, akik vagy elvégezték ezt a tanfolyamot, vagy vizsgát tettek egy a SCIC által összeállított bizottság előtt.

A SCIC nem foglalkozik kutatással, fordítástudománnyal, kizárólag tréningjelleggel képez konferenciatolmácsokat, és nagyon büszke az évek során kialakított módszereire. Konferenciatolmácsoláson konszekutív és szimultán tolmácsolást egyaránt ért, alapelve, hogy a kettő kiegészíti egymást, nem létezhet jó szinkron tolmács konszekutív tolmácsolási ismeretek nélkül. A SCIC meghatározónak tartja az alkalmassági vizsgát, mert úgy gondolja, bizonyos emberek alkalmatlanok a tolmácsolásra, tehát a jó tolmács sok veleszületett adottsággal rendelkezik, amelyek nem sajátíthatók el később. (*Interpreters are born not made.*)

A képzés intenzív tanfolyam keretében történik. A hallgatóknak egyetemi vagy főiskolai végzettséggel kell rendelkezniük, általában jogászokat, közigazdászokat és természettudósokat vesznek fel. A tanfolyam tehát posztgraduális, és az oktatást kizárólag olyan gyakorló konferenciatolmácsok végzik, akik megfelelő pedagógiai ismeretekkel rendelkeznek. A résztvevők konszekutív és szimultán tolmácsolást egyaránt tanulnak, nagy súlyt fektetnek az ún. hosszú szakaszos tolmácsolásra, 10 percnyi szöveg értelemszerű visszaadását várják el a tanfolyam végén, az ún. mondatról mondatra történő tolmácsolással nem foglalkoznak. Jegyzetelési technikát nem tanítanak, elvük, hogy a tolmácsoknak

azt maguknak kell kialakítaniuk önmaguk számára. A képzés első hónapjában azonban jegyzetelni nem szabad, a fő cél a memóriafejlesztés és az értelemszerű gondolat-visszaadó, hosszú szakaszos tolmácsolás gyakorlása (*théorie de sense*, D. Seleskovitch). A csoportok összetétele általában homogén, tehát ügyelnek az azonos nyelvi felkészültségre. A tanfolyamon mindvégig meghatározó szerepe van az értékelésnek, a tolmácsolás már a gyakorlatok, a tréning során is mindig bizonyos céllal történik (skopos-elmélet, H. J. Vermeer), amelyhez viszonyítva végzik az értékelést, a verbális és nem verbális szintet egyformán fontosnak tartva. A hallgatók később egyre többet vesznek részt konferenciákon, ahol oktatóikat hallhatják dolgozni, később maguk is „élesben” próbálkozhatnak, így a képzésből lassan észrevétlenül belenőnek a munkába.

Említettük már, hogy a képzésben meghatározó szerepe van az alkalmassági vizsgának. A SCIC európaszerte számos egyetemmel és intézménnyel áll kapcsolatban, amelyek segítenek megtalálni a megfelelő jelölteket. Az elmúlt 30 évben mintegy 30 ezer jelentkezőt vizsgáztattak és mintegy 400 főt képeztek ki. A jelentkezés feltétele az egyetemi végzettség mellett legalább három hivatalos EU-nyelv megfelelő ismerete az anyanyelven kívül. A felvételi, illetve alkalmassági vizsgára a SCIC külön megoldást alakított ki, amely véleménye szerint a gyakorlatban nagyon jól bevált.

A vizsga általában egy egész napot vesz igénybe, reggel 9-től délután 4-ig tart. Minden jelölt (vizsgázó) végig jelen van, a meghallgatás tehát nem egyenként történik. Az első feladat konszekutív tolmácsolás a passzív nyelvekből az aktív A-nyelvre. Általában valamely hosszabb, szóban, élő beszéd formájában elhangzó szöveget kell az A-nyelven összefoglalni, jegyzetelni lehet. A jelöltek végighallgatják egymást, az értékelés is közösen történik. Az értékelésnél nem elsősorban a tolmácsolást magát és a jegyzetelési technikát vizsgálják, ezekkel majd a tanfolyam során foglalkoznak. Az értékelés fő szempontjai a következők: milyen közszereplő (*public speaker*) a jelölt, milyen a beszédtechnikája, fellépése, megjelenése, milyen a nyelvtudása, mennyire tudatos a nyelvhasználata. A második feladat rövid beszéd tartása az A-nyelven megadott témáról felkészülés után. Az értékelés fő szempontja, mennyire logikus a beszéd felépítése, mennyire strukturáltan fogalmaz a jelölt. A harmadik feladat során azt vizsgálják, mennyire ismerik a jelöltek az Európai Uniót, illetve milyen az általános műveltségük. Ez általában kérdés-felelet formájában történik, ahol a jelölteknek B-, C-, D-nyelveiket is aktívan kell használniuk. A vizsga tehát egésznapos rendezvény, azonban emögött is tudatos megfontolás rejlik, fontos megtudni ugyanis, milyen állóképességgel rendelkeznek a jelöltek, mennyire tűrik a folyamatos stresszállapotot, milyen fáradékonyak, mennyire ingadozik teljesítményük.

Mit vizsgálnak az alkalmassági vizsga során? Milyen jelölteket keresnek? A szempontok a következők: a jelölt legyen jó, biztos fellépésű közszereplő, rendelkezzen megfelelő beszédkésztséggel, beszédtempóval, hanggal, hangsúllyal stb. Fontos a jó elemző és szintetizáló képesség, a logikus gondolkodás. Alapvető szempont az A-nyelv tökéletes, tudatos ismerete, valamint megfelelő idegennyelv-ismeret (B-, C-, D-nyelv). További vizsgálati szempontok: koncentrációképesség, figyelemmegosztás, memória, kitartás, állóképesség, stressz-

tűrő-képesség, általános műveltség, világra való nyitottság, kíváncsiság, érdeklődés, csapatszellem, humorérzék. Ha a jelölt mindezekkel a tulajdonságokkal rendelkezik, a hat hónapos tanfolyam során jó konferenciatolmácsot faragnak belőle.

3. A fordítószolgálat

Ebben a részben a Bizottság mellett működő fordítószolgálatot (Translation Service, Übersetzungsdienst) mutatjuk be, lévén ez a legnagyobb, itt végzik a legtöbb munkát.

a) A fordítószolgálat felépítése és feladatai

A szolgálat két szakosztályra és nyolc „logisztikai referatúrára” oszlik. A szakosztályok egy része Brüsszelben, másik része Luxemburgban dolgozik. Minden szakosztály több főigazgatóság és egyéb szolgálatok számára dolgozik, tehát azok szövegeit fordítja. Minden szakosztályhoz tizenegy referatúra tartozik, tehát minden hivatalos nyelvnek külön referatúrája van. A referatúrákon fordítók, lektorok és leírók dolgoznak tisztviselői beosztásban.

A logisztikai referatúrák közvetlenül a szolgálat főigazgatója alá tartoznak, és általában terminológiával, igazgatással és szervezéssel foglalkozó szakembereket foglalkoztatnak.

A fordítószolgálat nem csak olyan anyagokat fordít, amelyek végül elvezetnek a kötelező érvényű jogforráshoz, tehát nem csak a különböző jogszabályok tervezeteit és javaslatait. Működési területe sokkal szélesebb, hiszen itt fordítják a különböző beszédeket, sajtóközleményeket, nemzetközi egyezményeket, politikai közleményeket, az Európai Parlamenttől érkező kérdésekre adott válaszokat, műszaki tanulmányokat, pénzügyi jelentéseket, igazgatási dokumentumokat, valamint a különböző szervekkel folytatott levelezést, beleértve a tagországok minisztériumait, szövetségeit, vállalatait, polgárait. A fordítószolgálat fordítja különböző nyelvekre az Unió propaganda- és reklámanyagait, ismertetőfüzeteit, és ezeket gyakran nemcsak a hivatalos nyelvekre, hanem egyéb európai vagy akár Európán kívüli nyelvekre is. Számos kiadvány például magyar nyelven is megjelent.

b) A fordítás gyakorlata

Természetesen nem minden dokumentumot fordítanak le minden nyelvre, a fordított anyagok mennyisége azonban évről évre rohamosan nő. 1958-ban mintegy 200 ezer oldalt fordítottak, 1993-ra már 900 ezerre nőtt a fordított oldalak száma. Naponta mintegy 4-5 ezer oldal fordítására érkezett megbízás a fordítószolgálatához. 1995-ben 1 millió oldal fordítás született. Ezt összesen 1400 főállású fordító végezte szabadúszó kollegáival közösen. A lefordított anyag 70 százaléka az Európai Unión kívül is használatra került, 40 százaléka jogi kötelezettségen alapult, tehát hatályos joganyagként jelenik meg, 30 százaléka politikai szöveg volt, 27 százaléka pedig az operatív munkát szolgálta.

A kiindulási nyelvet vizsgálva a legtöbbet franciából fordítanak (43,8%), ezt követi az angol (36,4%). A célnyelv szempontjából a német, az angol és a francia vezet, első helyen a német áll 14 százalékkal. A legkevesebbet dánra

fordítanak (9%). A fordítók között a legnagyobb részt a németre fordítók képviselik, számuk 160, angolra és franciára 140–140 fordító dolgozik, a többiek a maradék 9 hivatalos nyelv között oszlanak meg.

c) A fordítókkal szemben támasztott elvárások, fordítók alkalmazása

A jelölteknek anyanyelvüket, illetve A-nyelvüket tökéletesen kell ismerniük, továbbá ismerniük kell az EU hivatalos nyelvei közül legalább hármat. A fordítók kizárólag A-nyelvükre fordítanak.

A főállású fordítójelölteknek vizsgát kell tenniük, ez helyszíni fordításból és egy többválasztásos teszt kitöltéséből áll, amely az Európai Unióval kapcsolatos és általános témakörökkel foglalkozik.

A fordítókat először kilenc hónap próbaidőre alkalmazzák, és csak ezután kapják meg a tisztviselői kinevezést.

A fordítóknak széleskörű általános műveltséggel kell rendelkezniük, egy területen pedig megfelelő szakismerettel is. A logikus gondolkodás és a megfelelő ítélőképesség szintén a megkívánt kvalitások közé tartoznak.

III. A nyelvi kérdés a jövőben

Így néz ki tehát a jelenlegi gyakorlat, a 12 nyelv már ma is komoly nehézségeket okoz. Az eddigiekből az is kiderült, hogy a háttérben szinte minden országban és az EU különböző szerveiben is komoly mozgások érzékelhetők a nyelvi kérdéssel kapcsolatban, amely egészen biztosan napirendre kerül a torinói kormányközi konferencián is az intézményi reform keretében.

1. EU-alkotmány: nyelvi alapjog

Az Európai Unió több ízben deklaráta, hogy a nyelvet a nemzeti és személyes identitás részének tekinti, és nem áll szándékában mesterséges euro-nyelvet és euro-identitást kialakítani. A nyelvek a kulturális örökség részét képezik, melyet ápolni és gondozni kell. A Bizottság transzparens, demokratikus társadalomra törekszik, amelyben az egyéni, helyi, regionális és nemzeti tulajdonságok megmaradnak. Ezen az alapelven nem kívánnak változtatni, bármekkorára nőjön is az Unió.

Az EU intézményes reformját előkészítő torinói kormányközi konferenciával kapcsolatosan annyit már ma is tudni lehet, hogy komolyan fontolgatják egy ún. nyelvi cikkely felvételét a jövő „európai alkotmányába”. Ez összefüggésben áll azzal is, hogy szükség van-e ebben az alkotmányban az ún. alapjogok rögzítésére. Az integráció elmélyítése nem képzelhető el, ha az Unió a polgárok körében nem talál széleskörű elfogadásra. Ezt a pszichológiai szempontot semmiképpen sem szabad alábecsülni. A polgárok érdekeit a kormányközi konferencia sem hagyhatja figyelmen kívül, és az EU elfogadottságát nagyban növelhetné, ha EU-szinten is elfogadnák az alapjogok katalógusát. E között az alapjogok között kaphatna helyet a nyelvi szabadsághoz való jog mint a szellem szabadságának központi előfeltétele és az egyén alapvető szabadságjoga. A nyelvi alapjog lényegi tartalma, hogy minden polgár írásban és szóban szabadon használhatja anyanyelvét.

2. Megoldási javaslatok a nyelvhasználatra vonatkozóan

Természetesen a nyelvi alapjog rögzítése mellett továbbra is szükség lesz az EU-intézményeken belüli nyelvhasználat szabályozására. Ezzel kapcsolatosan a legkülönbözőbb, helyenként bizarr javaslatok hangzottak el.

Az előremenekülő idealisták egy mesterséges nyelv bevezetését javasolják, például az eszperantót vagy egy holt nyelv felélesztését, például a latinét. Ez a megoldás éppen a lényegét hagyná figyelmen kívül, tehát a nyelvi sokféleség, a kulturális örökség biztosítását.

Vannak olyanok, akik mindenáron egyenlőségre törekednek, nem hajlandók elismerni, hogy bizonyos nyelvek elterjedésüknél fogva gyakrabban használatosak. Ők azt javasolják, hogy az Unióban senki ne beszélhessen az anyanyelvén, mindenki beszéljen idegen nyelven, akkor legalább mindenkinek egyformán rossz.

Az utópisták azt gondolják, a nyelvi probléma csak átmeneti jellegű, a számítógép és a gépi fordítás minden gondot meg fog oldani.

A formális megoldásokat kedvelők azt mondják, a fordítás és a tolmácsolás biztosítása a protokolláris rendnek megfelelően történjen. Tehát az állam- és kormányfők akkor is részesüljenek ebben a szolgáltatásban, ha esetleg nem is igénylik, míg alsóbb szinteken, például szakértői tárgyalásokon mindenki boldoguljon, ahogy tud.

A dilemma tehát nagy; természetesen a felsorolt megoldási javaslatok egyike sem képviselhető jó szívvel. Bízni talán abban lehet, hogy a gyakorlat, a pragmatikus megközelítés kialakít bizonyos elfogadható megoldásokat, ezek azonban mindenképpen kompromisszumokon fognak alapulni.

Nem érdemes tagadni, hogy vannak bizonyos általánosan elterjedt érintkezési nyelvek, amelyek ismeretére a jövőben fokozottan szükség lesz.

Mivel azonban általános törekvés, hogy mindenki tanuljon idegen nyelveket, és számos nyelv értése nem okoz gondot a nagyon közeli rokonnyelveket beszélők számára (cseh és szlovák, svéd és norvég, spanyol és portugál stb.), bizonyára sok esetben el lehet tekinteni a tolmácsolástól és fordítástól. Az elv inkább az kell legyen, hogy akinek valahol szüksége van a saját nyelvére történő fordításra vagy tolmácsolásra, az azt adott időben és helyen meg is kapja. A probléma ezzel kapcsolatban mindössze csak az, hogy ezt nehéz a központi szolgálton keresztül biztosítani. Valószínűleg egyre nagyobb szükség lesz tehát arra, hogy a tagállamok is kialakítsák saját nyelvi szolgálataikat. Természetesen a központi ellenőrzés, a terminológia felügyelete Brüsszelben maradna, hiszen ha az egyes törvényszövegeket nem központilag, hanem a tagállamokban fordítják, nagyobb a lehetősége annak, hogy értelmezési különbségek merülnek fel. Ezt azonban, lévén minden nyelven kötelező érvényű joganyagról szó, mindenképpen meg kell akadályozni.

Itt jegyezzük meg, hogy a központi fordítószolgálattal kapcsolatban is számos fenntartás hallható. Ha ugyanis minden fordítás a jövőben is Brüsszelben történik, hosszú távon az ott használt nyelv óhatatlanul el fog szakadni a nemzeti nyelvtől, hiszen hiányzik az igazi nyelvi közeg, mivel a fordító egyfajta elefántcsonttoronyban dolgozik. A nyelvhasználat nem lesz polgárközeli, megnő a nyelv elbürokratizálódásának a veszélye. Már ma is érik olyan vádak az

Uniót, hogy olyan érthetetlen nyelvezetet használ (*eurospeak*), amelyet csak a beavatottak értenek.

A nyelv azonban nem statikus rendszer, és az egyre növekvő csere óhatatlanul a gondolkodásmódok közeledését és ezzel a nyelvi kifejezésmódok egymáshoz való idomulását eredményezik. Más szóval ez azt jelenti, hogy a fordítás és tolmácsolás egyre könnyebbé válik.

3. Az információs társadalom kihívásai

További kérdés, hogyan alakul majd a nyelvhasználat az információs társadalomban. Már ma is megfigyelhetjük, hogy az embereket információ áradata éri egy bizonyos számú nyelven. Hogyan védhető és erősíthető a többi nyelv pozíciója? Az információs technológiák, az információ alapú szolgáltatásokon keresztül történő kommunikációban (*telebanking, teleshopping* stb.) nem egyértelmű az anyanyelv használata. Félő, hogy a globális kommunikáció a globális nyelv fejlődését segíti elő a kis nyelvek rovására. Fontos feladat tehát a nyelvi diverzitásnak a technológiába történő beépítése, a számítógépes programok adaptálása, filmek, videoanyagok szinkronizálása stb. Ez óhatatlanul a fordítás szerepének, jellegének megváltozásával jár, a fordítást egyre inkább felváltja majd a lokalizáció, a helyi viszonyokhoz történő adaptáció.

4. Költségek

Az egyik fontos kifogás a pénz. A fordítás és a tolmácsolás bizony komoly összegekbe kerül. Ellenérvként említhetjük, hogy az EU-agrárkiadásaihoz viszonyítva ezek az összegek elenyészőek, viszont legalább olyan fontos célt szolgálnak.

IV. Kérdések és tanulságok Magyarország számára

1. A magyarországi fordítási és tolmácsolási gyakorlat EU-összehasonlításban

Ha az elmondottakat összevetjük a magyarországi fordítói és tolmácsolási helyzetével, valamint a fordító és tolmácsolói képzéssel, könnyen megállapíthatjuk, hogy nem vagyunk EU-kompatibilisek.

A fordítás és tolmácsolás nálunk nem válik ilyen élesen ketté. A nyelvi közvetítők általában tolmácsolást és fordítást egyaránt vállalnak. Ez talán nem is baj, sok érv szól amellett, hogy a fordítás és tolmácsolás együttes végzése mindkettő javára válik. A magyarországi gyakorlatra az jellemző, hogy a jó tolmácsolók általában jó fordítók is, a jó fordítók azonban nem feltétlenül jó tolmácsolók.

A jelenlegi magyar fordítói és tolmácsolási piacot meglehetősen kaotikus állapotok jellemzik. Az ún. pragmatikus szövegek fordításának minősége sok kívánivalót hagy maga után. Nem alakultak ki igazi mércék a minőségellenőrzésre, a társadalom nagy része, így a fordítást megrendelő is, nem tudatos nyelvhasználók, nem tudják, mit várhatnak el tolmácsolótól és fordítótól, a fordítás minőségét még saját szempontjaik alapján sem képesek ellenőrizni.

A tolmácsolás hasonló helyzetben van, sokan igyekeznek tolmácsolásból megélni megfelelő képesítés és végzettség nélkül, és noha időközben komoly tolmácsrutinra tettek szert, teljesítményük gyenge, mert vagy nem rendelkeznek megfelelő nyelvismerettel, vagy általános műveltségük hiányos.

A magyar tolmácsok jellemző módon csak egy idegen nyelvet ismernek, viszont arra a nyelvre is tolmácsolnak magyarról. Ezt a gyakorlatot nevezi a tolmácstársadalom „oda-visszázásnak”. Ez azonban ellentétben áll az EU előbbiekben ismertetett gyakorlatával. Itt kell megjegyezni, hogy általános tapasztalat szerint a magyarról mint B-, illetve C-nyelvükről A-nyelvükre fordító tolmácsok teljesítménye gyenge, illetve komoly értési nehézségekkel küzdenek, és noha kerek, megfelelő szerkezetű mondatokat alkotnak, a mondanivaló gyakran torzul. A magyar anyanyelvű tolmácsok azonban, akik esetleg idegen akcentussal, nyelvi hibákkal beszélnek, az üzenetet képesek átvinni B-, illetve C-nyelvükön is. Mindennek bizonyítására természetesen tudományos vizsgálatokra lenne szükség, és itt hatalmas a lemaradásunk a nyugati országokban folytatott tolmácsoláskutatáshoz képest.

További különbség a magyar és a nyugati tolmácsolási gyakorlat között, hogy nálunk az ún. hosszú szakaszos tolmácsolást alig igénylik. A megbízók bizalmatlanok, legszívesebben félmondatonként megállnak és várnak a tolmácsolásra, hogy megbizonyosodjanak, tényleg egyetlen szavuk sem vész el. A tolmácsolást gyakran igénybe vevő nyugati politikusok és üzletemberek bíznak a tolmácsban, és csak a gondolat lezárása után adják át neki a szót.

Jellemzője a magyar tolmácstársadalomnak, hogy nem fordít megfelelő gondot a magyar nyelv ismeretére, tudatos használatára. Őszintén be kell vallanunk, hogy ebben a képzés is hibás.

A gyakorlati és elméleti szakemberek alig állnak kapcsolatban egymással, a fordítók számára nincs megfelelő továbbképzés. Ez az EU-csatlakozás során bizonyára komoly hátrányt jelent majd.

2. Fordító- és tolmácsképzés

Magyarországon számos helyen folyik tolmácsok, illetve szakfordítók képzése, az alapképzésben és posztgraduális szinten egyaránt. Az EU-gyakorlattal ellentétben a képzés egy idegen nyelvre korlátozódik, és az egyes intézmények tananyaga között óriási a különbség. További problémát jelent, hogy a képzést elsősorban nyelvtanárok végzik, akik a legnagyobb igyekezet ellenére sem tudják pótolni azt, amit a gyakorló és mellékesen didaktikailag is felkészült szakember tud nyújtani. Ilyen szakemberekből azonban hiány van, a jó fordítók és tolmácsok nem vállalnak oktatást, és sok esetben didaktikai felkészültség híján nem is lennének alkalmasak rá.

3. A fordítás és a tolmácsolás jogi szabályozása

A fordítással és tolmácsolással kapcsolatos jogi szabályozás rendkívül hiányos. Az egyes rendeletek különbséget tesznek például fordítás és szakfordítás között, sehol nem találunk azonban definíciót arra vonatkozóan, melyiken mit kell érteni. Az országos tolmács- és szakfordítói vizsgára felsőfokú végzettség nélkül is lehet jelentkezni, a tolmácsvizsgálathoz még csak érettségire sincs szükség.

A „piacon” az így szerzett tolmácsképesítés gyakorlatilag egyenértékű a posztgraduális képzés keretében kapott képesítővel.

A tolmácsolást és fordítást megbízásba adók az egyébként is hiányos rendeleteket nem tartják be, a gyakorlatban tehát az számít fordítónak és tolmácsnak, aki annak mondja magát. Ez természetesen a hiányos szakmai érdekvédelem következménye is. Létrejött már ugyan a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete, feladatának azonban még nem tudott igazán megfelelni, nem működik igazi érdekvédelmi szervezetként, amely védené a szakmát a kontárok ellen.

4. Fordítástudomány, kutatás és fordításpolitika

A kedvező fejlődési irány kialakításában meghatározó szerepet játszhat az alkalmazott nyelvészet, illetve a fordítástudomány. Felmérésekre, helyzetelemzésre, minőségbiztosítási rendszerek kidolgozására stb. van szükség az előrelépéshez, ez pedig csak rendszeres és módszeres kutatás eredményeképpen érhető el.

Fontos az elmélet és gyakorlat egymáshoz közelítése. Kívánatos lenne, hogy a gyakorló fordítók és tolmácsok is végezzenek néha fordítástudományi kutatásokat, leírják tapasztalataikat, rendszerezzék az évek során felhalmozott ismereteiket, és tegyék azokat hozzáférhetővé oktatási célokra is.

Szükség lenne megfelelő fordításpolitika kialakítására is. El kell dönteni, mi az, amiről végleg lemondunk, hogy magyarul is hozzáférhető legyen. Nem hagyhatjuk, hogy az esetlegesség jegyében, illetve adminisztrátori szinten dőljön el, mit fordítatunk le magyarra, illetve idegen nyelvre. Fejleszteni kell az idegennyelv-tanulást, azonban nem a magyar rovására. Nem a magyar helyett kívánjuk használni az idegen nyelvet, hanem mellette. Nekünk kell biztosítani a magyar nyelv megfelelő fejlődését és nemzetközi jelenlétét is.

BART ISTVÁN / KLAUDY KINGA / SZÖLLŐSY JUDY

ANGOL FORDÍTÓISKOLA

Fordítás angolról magyarra és magyarról angolra

196 old., 850,- Ft

C ♦ O ♦ R ♦ V ♦ I ♦ N ♦ A

Tisztelt Vásárlóink!

Örömmel értesítjük, hogy a Themen és a Pingpong tankönyvekhez tartozó hanganyagok árát
1996. július 1-től

jelentősen csökkentjük!

	rend. szám	régi ár	új ár
Themen neu 1. Hörtexte	31521	2927,-	1456,-
Themen neu 2. Hörtexte	31522	2927,-	1456,-
Themen neu 3. Hörtexte	31523	2857,-	1456,-
Pingpong 1. Hörtexte	31504	2905,-	1456,-
Pingpong 2. Hörtexte	31505	2905,-	1456,-
Pingpong 3. Hörtexte	31570	2905,-	1456,-

Várjuk további megrendeléseiket.

Max Hueber Verlag

VERLAG FÜR DEUTSCH

magyarországi képviselője

PRE-SZT Bt.

2001 Szentendre, Pf. 90.

Tel.: 26-312-527; Fax: 26-312-280

Dúr/moll szex-tett német nyelvre és női karra

Nem-leges gondolatok egy feminista brosúra ürügyén

A hetvenes és nyolcvanas években kibontakozó feminista mozgalom elsődleges célkitűzése szerint a még modern civilizációnkban is túltengő patriarchális rend közvetlen (jogi, erkölcsi, politikai, szociális) megnyilvánulásai ellen lépett föl; az e téren azóta elért kétségtelen sikerektől megerősödve a nyolcvanas és kilencvenes évek fordulóján immár az áttételesebbnek látszó (valójában azonban mélyen gyökerező) nyelvi-nyelvhasználati terepre összpontosítja egyenjogúsítási törekvéseit. Ezzel együtt, már a feminizmus megjelenésekor új, időszerű kutatási terület körvonalazódott a szociolingvisztika számára is, hiszen nyilvánvalóvá vált, hogy a nem nyelvhasználati vonatkozásait, ezzel kapcsolatos nyelvi magatartásunkat nem elsősorban biológiai, hanem sokkal inkább szociális tényezők révén lehet megragadni és értelmezni. A szerepkötöttség e szükségszerű felismerése ugyanakkor összefonódik a nyelv(ek)ben tükröződő hagyományok (újra)fölfedezésével, illetve explikálásával is (adott esetben a nyelvtani nem ütközéseinek vagy például frazeológiai kövületek értékítéleteinek tudatosodásával stb.). Ennek a „nem és nyelv(használat)” témakörnek egyik (semmiképpen sem egyetlen, érdekes, de bizonyára nem is a legalapvetőbb) témája – különösen a nyelvtani nemet ismerő nyelvek területén – a „szexista” nyelvhasználat (a maga egyenlőtlenül elkülönítő szereposztásával), amelynek diagnózisai, vádiratai, semlegesítési javaslatai éppen manapság a bulvárszintű kiadványokban, az ismeretterjesztő közleményekben és a (hivatalos, illetve tudományos) szakirodalomban egyaránt olyan publikációs hullámot indítottak el, hogy például a német könyvesboltok – az áttekinthetőség kedvéért vagy e divatnak hódolva – többnyire már külön polcot szentelnek a könnyedebb műfajban idevágó könyveknek. Köztük számos vadhajtás, a komikumig szélsőséges (ellentendenciákat vagy erőszakolt, túlságosan mesterkéltséggel változatokat propagáló) kezdeményezés van, de akad józan megközelítés is.

Az alcímben említett brosúra¹ (*Eine Sprache für beide Geschlechter*) a tudományos igényű és kifejezetten praktikus szándékú műfaji megoldást képviseli, szemléletmódjában ennek megfelelően meglehetősen mértéktartó, bár korántsem visszafogott. Címének olvasata kettős: egyrészt utal arra a nyilvánvalóan adottnak tekintendő kiinduló tényre, hogy mindkét nem számára eleve közös nyelv áll rendelkezésre, másrészt céloz arra a szándékolt eredményre, amely a megfogalmazott tézisek szellemében volna elérhető, hogy ti. a kibillent egyensúly helyreállításával tökéletesítsék az arányosan differenciálható közös nyelvet, vagyis eltüntessék, feloldják, semlegesítsék az egyenlőtleniséget okozó szexizmust a német nyelv használatában.

Az ehhez a kísérleti vállalkozáshoz fűződő ajánlások tézisszerű megfogalmazásait, az irányelveket hivatalos rangra emeli, tekintélyes állásponttá avatja a Német UNESCO-Bizottság nevében írott előszó, amelyből az is kitűnik, hogy szélesebb nemzetközi keretekben szemlélik és így intézményesítik a problematikát (utalva arra is, hogy francia és angol nyelvű megfogalmazásokból merítették az itteni irányelveket), s hogy ezen ajánlások kidolgozására maga a szervezet kérte föl a szerzőket, akik egyébként valóban szakértői a kérdéskörnek.

A bevezetés felvázolja az UNESCO 1987-es állásfoglalását, s kifejti, hogy az ennek szellemében fogant jelen német ajánlásokat megelőzte ugyan az angolra és a franciára kidolgozott verzió, ám Németországban már 1980-ban közzétették a szexista nyelvhasználat visszaszorítását célzó első „irányelveket”, és azóta számos szervezet, intézmény és hatóság tett kísérletet hasonló intézkedések bevezetésére a kilencvenes évek elején is. A szexista nyelvhasználat jellemzői között nemcsak a nők mellőzését, függőségét és alárendeltségét közvetlenül tükröző nyelvi példákat említi, hanem a nőkhöz rendelt sztereotip szerepeket, a velük kapcsolatos leereszkedő kifejezésmódokat is, amelyek megalázzák és nevetségessé teszik őket. Az itt közreadott javaslatokat elsősorban a német nyelv „hivatásos” használóinak a figyelmébe ajánlja (oktatásügy, politikai közélet, közigazgatás, kiadók, tömegkommunikáció stb.). Az ajánlások így gyakorlatias alternatívák kívánnak lenni a nyelvi egyenjogúság jegyében, a „nemi megkülönböztetés” értékítélet nélküli szimmetriájának megteremtéséért. A szerzők hangsúlyozzák, hogy az ehhez szükséges nyelvi eszköztár-reform nem okozhat nehézségeket, hiszen részben a németben már úgyszólván meglévő, részben pedig egyszerűen alkotható formák mintaszerű elterjesztéséről van szó a normakodifikálásában. Központi jelentőséget tulajdonítanak a személymegjelölések következetességének. Azonban éppen itt ütköznek a legtöbb akadályba. Nem véletlenül, ugyanis a mára kialakult nyelvállapotban szembetűnő ellentmondások mutatkoznak a *sexus* (természetes nem) és a *genus* (nyelvtani nem) között. Hogy csak néhány közismert példát idézzünk: *das Mädchen* (és ezért *das Girl* is), *das Weib*, *das Fräulein*; *die Sache* stb. Az ingadozás eseteit (*der/die/das Dschungel*, *das/der Barock*, *die/das Cola* stb.) és a jelentésmegkülönböztető megoszlásokat (*der/das Band*, *der/das Gehalt*, *der/die Kiefer* stb.), valamint egyáltalán a számtalan „logikátlan” vagy mai szempontból talányosnak tűnő besorolást (*der Löffel*, *die Gabel*, *das Messer* stb.) ezúttal figyelmen kívül hagyva érdemes közelebbről megvizsgálni a személyjelölés, különösen a cím- és foglalkozásnevek körét. Noha a német főnevek statisztikai többsége vélhetően az absztraktumképzői (*-ung*; *-heit/-keit*) végződés növekvő jelentőségének is köszönhetően nőnemű (amiről a feministák általában elégedetten hallgatnak), a korábbi foglalkozásnevek zöme valóban hímnemű, de a feministák fellépése óta ez többnyire már kiegyenlítőddött. Maga az alaphelyzet, vagyis az általános személymegjelölés tükröz némi aránytalanságokat: *der Mensch* (hiszen „*die Mensch*” nincs, a *das Mensch* viszont éppen nőkre vonatkoztatva pejoratív); máskor azonban éppen a nőnem (*die Person*) vagy a semlegesnem (*das Individuum*, *das Mitglied*) képviseli a közös alapot. Ugyanakkor a jelentéscsoport (például hegyek, fák, vegyi elemek stb.), illetőleg a végződés (*-e*, *-er*, *-chen/lein* stb.) alapján többé-kevésbé egyértelműen felismerhető nyelvtani

nem szabályosnak tekinthető paradigmáiba részben a természetes nemet követő hím- és nőtény-állatnevek (*der Bär – die Bäarin, der Hahn – die Henne, der Kater – die Katze* stb.) analógiájára (ahol különben a kölyök, illetve az öszszefoglaló megjelölés semlegessége érvényesül: *das Küken, das Huhn* stb.) – kitűnően beleilleszkedik a férfi és női foglalkozásnevek mára kiteljesedett, egyértelműen az emancipációs törekvéseknek köszönhető következetes elkülönülése (többnyire az ún. *Movierung/Motion* szóképzési eszközei révén): *der Lehrer – die Lehrerin, der Student – die Studentin; der Bischof – die Bischöfin, der Kaufmann – die Kauffrau* stb. Ez tehát eddig, konkrét nemekre vonatkoztatva nem is volna baj. A bonyodalom ott kezdődik, hogy a feministák általában, azaz a hipotetikusan alternatív helyzetekben is föltétlenül ragaszkodnak a kettős említéshez, amely viszont vagy körülményesen hosszadalmassá teszi a szövegrészt („*der Präsident/die Präsidentin*”), vagy írásban az ún. „*Binnen-I*” (szóbelseji I) egyre divatosabb alkalmazásával („*BürgerInnen*”) nehézkessé bonyolítja a még mindig szokatlan íráskép felismerését. Nem véletlen tehát, hogy éppen ez a helyesírásiilag sajátosan jelölt morfológiai trükk váltotta ki a legtöbb vitát és visszatetszést.

A hímnemű norma elve („*MAN*” = *das Männliche als Norm*) ellen küzdve a brosúra a nemileg méltányos („*geschlechtergerecht*”) nyelvhasználatért száll síkra, amelynek alapelveit a következőkben határozzák meg a szerzők: 1) a nők egyértelmű nyelvi megjelölése (*-in* képzővel, *-frau* utótaggal stb.); 2) a nyelvi szimmetria elve az egyenlő (és ezáltal megkettőzött) említésben („*jede Wählerin und/oder/bzw. jeder Wähler*”). Ha jól meggondoljuk, mindkét elv a közös megnevezés ellen, az elkülönítés irányában hat. Mindazonáltal örvendetes, hogy a szimmetria megnyugtató érvényesülését bizonyos egyszerűbb kerülműtéseken maguk a feministák is elismerik; ilyen például a nemileg „semleges” főnévi összetétel (*das Ratsmitglied; die Vertrauensperson, die Fachkraft* – bár ez utóbbiakat, ha hasonlóan gondolkodnának, harcosabb férfiak kérhetnék ki maguknak); másrészt ilyen nivelláló megoldást nyújt a többes szám, amikor melléknevek vagy igenevek főnevesítéséből kiindulva nem utal nemi megkülönböztetésre (*die Grünen, die Angestellten*).

A brosúra főrészében az elvek tisztázása után hét jól áttekinthető fejezet következik a legfontosabbnak ítélt típusesetek szerint haladva, táblázatszerű összeállításban közölve a korábban szokásos, hagyományos példák helyett javasolt új, nem diszkrimináló kifejezésformák mintáit és a megjegyzésként hozzájuk fűzött kommentárokat. Az 1. táblázat a megszólítási formulákat, a nevek és a címek használatát veszi számba. Ehhez különös megjegyzésem nincs: semmi meghökkentőt nem tartalmaz, minthogy az itt megadott normát már szentesítette is a modern hivatali-közéleti gyakorlat. Ajánlott mintapéldái elfogadott és széles körben elterjedt tények. A 2. táblázat foglalkozás- és funkciónevei a javasolt új formában általában szintén meghonosodtak már, de nem problémátlanok. Egyrészt éppen ezekkel kapcsolatban merül fel az említett körülményeskedés és annak belső dilemmája: hogyan körülményeskedjünk? *a)* Teljes terjedelemben, tövek, illetve előtagok ismétlésével („*Sachbearbeiterin / Sachbearbeiter*”); vagy *b)* részlegesen, az ún. belső I és a hozzá tartozó morféma(csoport) sajátos helyesírási megoldásával („*JournalistInnen*”), ami persze csak

írásban lehetséges elkülönítő összefoglalása a két nemnek. E divatozó utóbbi formának ugyan előnye a viszonylagos helytakarékoság, hátrányai miatt azonban több szempontból kifogásolható: 1) morfológiailag zavaró, különösen toldalékolt alakokban áttekinthetetlen, hiszen a benne rejlő hímnemű többes szám vagy esetvégződés gyakran nehezen azonosítható; 2) írásmódja tagolásában félrevezető, vizuálisan is megtévesztő („*JournalistInnenpolitik*”), ezért akadozó felolvasáshoz is vezethet. Az utóbbi hátrányt kiküszöbölhetné a zárójeles forma: *die Bürger(innen)*, *den Bürger(inne)n* (ekképpen ügyelve az írásjelek pontos helyére). Ez a megoldás már korábban bevált az egyes és a többes szám összevont említésében: *der/die Wahlberechtigte(n)*. Még szóban, felolvasva is gördülékenyebbek lehetnek az ilyen főnevesített alakulatok, különösen többes számban. Csakhogy a feministák elutasítják a zárójeles módszert, mert számukra a „másodlagos” jelölés előnytelen. A brosúra is erre céloz a „splitting” körüli alternatív módozatok leírásában. (Egyébként ennek a semlegesnemű szónak – a ‚hasadás, el-/megosztás’ etimológiai asszociációján túl – a politikai és gazdasági szaknyelven kívül van egy adóügyi jelentése is a házastársak összjövedelmének igazságos felezésére utalva.) A 2. táblázat másik vonatkozása inkább tartalmi. Nem biztos, hogy a hölgyeket akkor kezeljük emancipáltan, ha minden egyes alkalommal külön említjük őket. (Ha viszont igen, udvarias hagyományaink szerint felsorolásokban előbb szerepeltetjük őket, ám ez a végsőkéig következetes feminista logika szerint könnyen sértésbe fordulhat.) Ha valóban van tétje, természetesen helyénvaló a mindkét nemre történő utalás a foglalkozásnévben, például álláspályázatok kiírásakor, ahogy ez mára valóban általánossá is vált a német sajtóhirdetésekből, amelyek még arra az elbírálás során valóban érvényesített hivatalos elvire is kitérnek, hogy az egyéb föltételek egyenlő teljesülése esetén a női (valamint a mozgássérült) pályázók előnyben részesülnek. Ha viszont jelentéktelen körülményre vonatkoznék a megkülönböztető kettősség, nemcsak fölösleges, hanem könnyen nevetségessé is válhat a pontoskodás: „*Nur für Nichtraucher/innen!*” Ezzel a szemponttal minősíthetjük a 3. táblázat általános személymegjelöléseit is. Itt józan cél csak a feltűnő aránytalanságok ésszerű semlegesítése lehet, mert különben a differenciálás kiélezésével éppen az ellenkezőjét érնénk el, ráadásul a terjengősség hátrányaival is terhelve. Az ajánlások egyébként ebben a pontban elég mérsékeltek. A 4. táblázat a nemi hovatartozást jelölő névmások használatának megkerülésére ajánl különféle – többé-kevésbé elfogadható – áthidaló vagy körülíró megoldásokat. Érdekes módon ezúttal is a többes szám jelenti a legsimulékonyabb átalakítást.

Az 5. táblázat az egyik legkritikusabb pontot érinti: a *man* általános alanyi használatát. A szóban végbement demotiváció (ti. már nem „*der Mann*” alak) ellenére a feministák remotiváltan értelmezik, s ezért kifogásolják. Ezen a ponton élcelődik legtöbbit az ellentábor, amikor hasonlóan alapos következetességgel „*Efrauzipation*” és „*Sieziehung*” alakokat kreálnak az *Emanzipation* és *Erziehung* mellé, hiszen a nagyon öntudatos feministák maguk ragaszkodnak az efféle szóváltozatokhoz: „*Führerinnenschein*” (‚női jogosítvány’), „*Compute*” (‚női számítógép’), „*Anrufbeantworterin*” (‚női üzenetrögzítő’) stb. A brosúra szerencsére nem ezt a túlzó irányzatot képviseli, nem is akarja teljesen kiirtani a *man*-t, de azért több helyettesítési ötletet is közkinccsá tesz, s ezek között

szerepel a „*frau*” is. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az előző mércével mérve ez éppen újszerűsége révén még erősen motivált (a *die Frau* alapján), tehát kizárja a másik nemet. Ez persze lehet indokolt, sőt akár találó is, ha tényleg kifejezetten „női dolgokra” referál. Ilyen egyébként az itt idézett szövegösszefüggés is: Hogyan védekezhet „az ember mint nő” éjjel a metrón? (Harciasabb feminista dámáknak persze a *frau* igen, de maga a helyzetpélda nem tetszene, hiszen az már megint női szerepet gyárt a védekezésből ...)

A 6. táblázat olyan összetett és képzett szavak használatát próbálja normatív ajánlásokkal szabályozni, amelyek elő-, illetve alaptagja hímnemű személyjelölő főnév. A női referencia helyénvalóságának már említett kritériuma szerint az ajánlások mintapéldái megfelelőek, bár a feminizált többes számú előtagok nehezessége az összetett szavakban fokozódik („*Rentnerinnenalltag*”, „*Leserinnenbriefe*”). A 7. fejezet szövegpéldái az ajánlott megoldások változatos alkalmazását hivatottak illusztrálni; nyilván maguk a szerzők is érzékelik, hogy a szöveg szintjén különösen fontos az ilyesféle stilisztikai kiegyenlítődés az egyoldalúan körülményes esetek ellensúlyozására. Ami ugyanis elszigetelt példaként szembetűnő, az a szövegösszefüggésben elsimulhat, helyére kerülhet, ha valóban a jogosan hangsúlyozott egyértelmű női referencia az elsődleges, s nem a mindenáron érvényesítendő feminizálás öncélúsága.

A német nyelvre vonatkozó szakirodalomban a 70-es évek végétől máig tart a nyelvésznők és a nyelvészek idevágó buzgó vitája, amely általános nyelvészeti érdekű szintre tereli a kérdéses referencia pszicholingvisztikai problémáit. E közel húsz év kétségtelenül egyik legvitatottabb témája ebben a körben a német személy- és foglalkozás-megjelölések kérdése volt, s kiindulásul gyakorlatilag Senta Trömel-Plötz (1978)², illetve Hartwig Kalverkämper (1979)³ egy-egy tanulmánya szolgált. Lényegében az ő téziseik ütköztetésére vállalkozik Ulrike Rummler 1995-ös közleménye is, amely a hímnemű főnév általános értelmű használatával kapcsolatos, általános iskolások körében végzett pszicholingvisztikai vizsgálatáról számol be⁴. Rendkívül tanulságos erre röviden kitérni. A szerző nem tudja elfogadni, hogy a hímnemű archilexéma a nyelvhasználatban demotiválódva képessé válhat hím- és nőnemű személyek semleges, általánosító, összefoglaló jelölésére, s ebben a nyelvi rendszer logikus és gazdaságos működése hat,⁵ ugyanakkor sokkal inkább szükségesnek tartja hangsúlyozni a „pragmatikai” szempontot, amely szerinte azt bizonyítja, hogy a nyelvhasználat befogadói oldalán, azaz hallgatóként, illetve olvasóként semmiképpen sem tudjuk semlegesnek értelmezni a hímnemű archilexémát. Így vizsgálatának hipotézise szerint a hímnem uralta, patriarchális jellegű nyelvhasználat a társadalmi gondolkodásban a férfiak világát erősíti, a szexizmust fokozza. A pszicholingvisztikainak nevezett vizsgálat szenvedő alanyai 8–11 éves tanulók voltak (szám szerint egy osztálynyi, 29 gyermek) – két csoportban: az egyikben a passzív nyelvi szerepet képviselték, vagyis hallgatóként vagy olvasóként foglalkozásnevek viselőit kellett lerajzolniuk (NÉV → KÉP), a másikban aktív beszélőként vagy betűíróként szembesültek a fordított feladattal, azaz a rajzon látott foglalkozás viselőjét kellett megnevezniük (KÉP → NÉV).

Azok a bizonyos foglalkozásnevek pedig magyarul így hangzanak: *orvos*, *fodrász*, *tanár*, *eladó*. Lám, ennyi gyermek és ennyi szó máris milyen sok szép

általánosítást tud igazolni egy kísérleti felmérés kimenetéhez! A Whorf-hipotézis gyenge változatának feminista oldalhajtasát képviselve ugyanis a szerző meggyőzőnek, sőt minden ellenérvet elsöprő erejűnek tartja saját vizsgálati eredményét – nem hiába tudta előre, mit is kell bizonyítani. Természetesen azért őt is elgondolkodtatja a két csoport eltérő teljesítménye, s értelmezését úgy dimenzionálja, mintha az első csoport a jelzett pragmatikai szempont, a második pedig a rendszerből adódó gazdaságossági elv érvényesülését igazolná. Így aztán utólag hasznosnak bizonyulhat az aktív és a passzív szerep éles szembeállítás is! Azzal azonban nem számol, hogy a NÉV → KÉP feladat konkretizáló kényszere eleve „vagy-vagy” helyzet elé állítja a gyermekeket, hiszen a lerajzolandó embert vagy férfiként, vagy nőként kell ábrázolni, s ha történetesen több ezek között a kárhoztatott férfi, akkor ez netalántán e gyermekek életkori sajátosságainak is köszönhető, minthogy ők még meglehetősen hajlanak a motiváció/remotiváció konkrétsága felé, tehát a hímnemű főnév szó szerinti értelmezésére. (Ezért talán nem ártott volna felnőttekkel is elvégeztetni – s persze nagyobb szóanyagot – ezt a vizsgálatot. Igaz, ők meg talán nem olyan őszinték, sőt a férfiak esetleg éppen udvariasságból nem a kívánt eredményt produkálták volna ...) Mindazonáltal a KÉP → NÉV feladat ténylegesen kínált „és-és” lehetőségeket is, s a példák szerint éltek is ezzel a kombinációval a gyermekek. Maga a szerző két talányos, számunkra tanulságos példát emel ki a sorozatból. Az egyiket, a *tanár(nő)* esetét, kivételnek tekinti, mivel a tesztelt tanulók amúgy is ebben az iskolás helyzetben élnek, természetes tehát, hogy valós kiindulópontjuk szerint választottak nemet, illetve kombináltak neveket. A másik kiugró eset összetettebb: ha „*Fodrásznál voltam*”, lényegtelen az illető neme. A hímnemű alak választása a németben sem azt jelenti, hogy „férfiakra gondoltak (annak ellenére, hogy fodrásznőkhöz járnak)”, hanem a különbség közömbösségét fejezi ki. Mellesleg viszont itt a „női/férfi fodrász” oppozíció is keresztezheti az alapképletet.

Ulrike Rummler gondolatmenetében helyet kapott a tendencia helyes felismerése is: a nőnemű alakok egyre gyakoribb használatával a hímnemű forma folyamatosan veszít eredeti semlegességéből, összefoglaló általánosságából. Ez természetes törvényszerűség a lexikai mező rendszerében: az oppozíciós erővonalak átrendeződnek. A szerző sajnálattal fogadja ezt a változást, pedig éppen a feministák hozták működésbe, s a folyamat most nekik, az elkülönülés és kiválás jelszavának köszönhetően teljesebbé válik. Ezen tehát nem érdemes csodálkozni.

S attól sem kell tartani, hogy a társadalmi egyenjogúság a nyelvi kövületek miatt csorbát szenved: igaz, hogy hagyományosan „Ádám és Éva” a sorrend, de a mindenkori beszédhelyzet úgyis a sorrendi ikon, illetve az udvariassági szabályok szerint állítja fel a megfelelő szórendet: „*a professzor és az asszisztens*”, „*te és én*”, „*Hölgyeim és Uraim!*” stb.

A feministák mérsékelt és szélsőséges táborának törekvéseire többféleképpen lehet reagálni. Nyomukban vannak buzgó férfi hivatalnokok, akik „pápák a pápánál”, s ezt még a mérsékelt szárny képviselői (és általában persze a vitától tartózkodó nők) is értetlenül szemlélik. Tipikus ellenhatás azután az ironia, amely visszajára fordítja a szélsőséges irányzat körülményeskedő, nevetsé-

gesen kicsinyes, fordítottan kirekesztő, természetellenes túlzásait. Igazából ezt a női réteget veszik célba a férfiviccek: „Irren ist männlich!” (,Tévedni férfi dolog.’) Ugyanígy irritáló lehet Schiller sajátos hangsúllyal ejtett szállóigéje: „Alle Menschen werden Brüder ...” Szakállas vicc: „Was ist der Unterschied zwischen Damen und Herren? Der gleiche wie zwischen dämlich und herrlich.” (A játékos etimologizálás a hölgyeket az ostobasággal, az urakat pedig a nagyszerűséggel hozza összefüggésbe.) Ezek tehát arra példák, hogy a komikumig fokozott feminizmusra lehet nyelvi humorral, karikatúraszerűen válaszolni, mint ahogy az „Emanzipation” szót is kiforgathatjuk a már idézett módon. Nem csoda, ha ilyen kihívásokra fölélénkül a német humorérzék!

Lehet azonban az egész kérdéskörre komolyan is reflektálni. Például úgy, hogy szemiotikai dimenziókba helyezzük a nem nyelvi problematikáját, s röviden így értelmezzük:

- 1) Pragmatikai különbségek – szocio- és pszicholingvisztikai relevanciával – valószínűleg valamiképpen minden nyelvben mutatkoznak, más-más arányokkal, különféle jelleggel valamely nyelvhasználati téren. Ezeket a mindenkori kommunikációs helyzetekhez kötődően a szerep kategóriájával jellemezhetjük a nyelvhasználatra (tehát nem közvetlenül magára a nyelvre) vonatkoztatva.
- 2) Szemantikai különbségek megléte is többé-kevésbé univerzális, de a lexika mezőtagolódása nyelvspecifikusan differenciált. Ebben a keretben leírhatjuk például a rokonság-, foglalkozás- és állatnevek nemileg releváns megkülönböztetéseit. A kérdés (például a magyarban) arra is felhívja a figyelmet, hogy vannak még más lényeges határvonalak is (élő/életelen; közeli/távoli; stb.).
- 3) Szintaktikai különbségek lényegében az előző (szemantikai) szint kiterjesztéséből adódnak: a szókincs más (nagyobb vagy következetesen teljes) területére is, illetve következményesen a szintaktikai viszonyokra is kiterjedően. Valójában ekkor vetődik fel a nyelvi nem megléte vagy hiánya, itt válik grammatikai kérdéssé a természetes nem (például az angol névmási utalásrendszerben), különösen pedig a nyelvtani nem (például a német és az olasz névszói szintagmafüzés előírt morfológiai szabályai szerint, a névelő–melléknév–főnév sorozatok egyeztetésszerű megszerkesztésében, illetőleg a megfelelő névmási helyettesítéssel). A problematika ezen a szinten épül be igazán a nyelvi rendszerbe.

Talán az eddigiekből is kitűnt, hogy mindegyik későbbi (nyelvileg „mélyebb”) dimenziószint föltételezi az előző(eke)t. A „szexista” nyelvhasználat megítélésének kiindulópontja tehát világos: nem a nyelvek szexisták, hanem a nyelvhasználók lehetnek azok,⁶ ha a nyelvtani nemhez közvetlenül társadalmi szerepet rendelnek hozzá, a nemet megosztva kiemelnek belőle valamely tendenciát, s azt tévesen értelmezve, kifordítva visszaélnek vele. Az elvileg ez ellen küzdő (túlzó) feministák is ebbe a hibába esnek: valójában nem semlegesítik vagy ellensúlyozzák, hanem kiélezik, vagy egyoldalúvá torzítják a különbségeket. S hogy a pragmatikai probléma még összetettebb legyen, eközben nem tartják tiszteletben a nyelvi kódban hagyományosan megrögződött demotivációt sem, erőszakkal (a szélsőségesek szinte eszelősen) remotiválják a mára már „semle-

gessé” homályosodott összefüggéseket is – a mesterséges újjáélesztéseket sokszor csak azért alkalmazva, hogy bizonyíthassák harcuk létjogosultságát.

Assisi Szent Ferenc Naphimnuszának (a híres „Cantico delle creature”) ihletett soraiban „frate Sole” és „suora Luna” személyesíti meg a hímnemű *fratello* és *sole*, illetve a nőnemű *sorella* és *luna* költői egységét. Ehhez az olasz nyelv – latin alapon, így például a franciához is hasonlóan – maga kínálja a grammatikai keretet a nyelvtani nem idézett párhuzamaival. A német is ezt teszi, csak ebben a példában éppen fordított előjellel: „Bruder Sonne, Schwester Mond”, vagyis a párosításokon belül a nyelvtani nem ellentmondásával (*der Bruder – die Sonne*, illetve *die Schwester – der Mond*). A németek humorérzékeny után most idézzük meg nyelvérzéküket is: a kérdéses költői összefüggésben (s ennek nyomán Zeffirelli azonos filmcímének hallatán) senki sem ütközik meg a német fordításban előállt látszólagos logikátlanságon, mert a konvenció hozzászoktatta már őket a természetes és a nyelvtani nem közti ellentmondásokhoz, illetőleg a demotiváció öntudatlan elfogadásához! Persze bizonyára más lett volna a kódok nemi összjátéka, ha nem fordításról, hanem például germán mitológiai gyökerű, eredeti német költői alkotásról lenne szó, de ez a perspektívaváltás már nem a befogadói, hanem az alkotói folyamat titkaiba kínálhatna bepillantást, amelyben a rejtve motivált konnotáció valóban szorosan hozzátartozik a poétikum lényegéhez. (Arról is vannak találgatások, egyáltalán miért más nemű a *nap*, a *hold* és a *csillag* szó az „északi” és a „déli” nyelvekben; egyesek szerint az éghajlathoz fűződő értékítéletek és a férfi-női princípiumok ezeknek megfelelő hozzárendelése vezetett eltérő eredményre ...)

Mindazonáltal paradox helyzetet jelez az, hogy mi is inkább kívülről tudatosítva érezzük „logikátlannak” az egyes nyelvekben a nem-kategória fenti példáit. A feministák szélső szárnya is megszívlelhetné: ebbe bele is törődhet az ember (*man/frau*).

Végül kiknek is ajánlhatnám a brosrát? Mindenekelőtt a nyelvi közvetítőknek, a némettanároknak és a nyelvtanulóknak, mert az abban foglaltak *java* már úgymint élő gyakorlattá vált. Azután a hosszabb időre Németországba, Ausztriába és Svájcba utazó magyaroknak, hogy ne lepődjenek meg, ha azt tapasztalják majd, hogy ezen túlmenően időközben más tézisek és minták is megvalósulóban vannak. Érdemes felkészülni, hiszen az eddigi tendenciák rendkívül gyors elterjedése alapján nagy biztonsággal megjósolható, hogy a normatív szabályozási szándék – ha nem egészül ki kirívóan túlzó ötletekkel – főként hivatali berkekben (helyenként még a női feministáknál is buzgóbb férfi végrehajtóknak köszönhetően) hamarosan célba ér, tehát már például a tartózkodási és munkavállalási engedély vagy a lakcímbejelentés körüli beszédhelyzet (és a sok nyomtatvány) is föllevenítheti ezeket az újításokat. Továbbá mértéktartásul az érintett német nyelvésznők („*Linguistinnen*”) figyelmébe ajánlom ezt a brosrát. Végezetül mindenkinek, aki már régen tanult németül, de megőrizte humorérzékét.

JEGYZETEK

1. Marlis Hellinger – Christine Bierbach: *Eine Sprache für beide Geschlechter (Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch)*. Deutsche UNESCO-Kommission, Bonn, 1993. További említése is: „a broszúra”.
2. Senta Trömel-Plötz: Linguistik und Frauensprache. In: *Linguistische Berichte* 57/78, 49–67.
3. Hartwig Kalverkämper: Die Frauen und die Sprache. In: *Linguistische Berichte* 62/79, 55–71.
4. Ulrike Rummler: Ärztin oder Arzt? Eine psycholinguistische Untersuchung zum generischen Gebrauch des Maskulinums bei Grundschülerinnen und Grundschulern. In: *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie* 51 (Mai 1995), szerk. Jakob Ossner, 173–189.
5. Vö. Kalverkämper, 1979
6. Dieter E. Zimmer: *Redens Arten. Über Trends und Tollheiten im neudeutschen Sprachgebrauch*. Haffmans Verlag, Zürich 1988, 63–80.

IRODALOM

- Ablonczyné Mihályka Livia – Galambos Ilona (1995): Augusztus vagy Augusztá a csillaghullás hónapja? – avagy a női egyenjogúság a nyelvben is? In: *V. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia* (szerk. Lengyel Zsolt – Navracsics Judit). Veszprém, 219–220.
- Bachofer, Wolfgang (1995): Typisch männlich – typisch weiblich. In: *V. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia* (szerk. Lengyel Zsolt – Navracsics Judit). Veszprém, 144–146.
- Berger, Dieter és társai (1985): *Richtiges und gutes Deutsch*. Duden, Mannheim
- Cameron, Deborah (szerk.) (1990): *The Feminist Critique of Language. A Reader*. Routledge, London/New York
- Coates, J. – Cameron, D. (szerk.) (1989): *Women in Their Speech Communities*. Longman, New York
- Götze, Lutz – Hess-Lüttich, Ernest (1992): *Grammatik der deutschen Sprache*. Knauer, München
- Guentherodt, Ingrid – Hellinger, Marlies – Pusch, Luise F. – Trömel-Plötz, Senta (1981): Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. In: *Linguistische Berichte* 71/78, 1–7.
- Guiora, Alexander Z. (1995): Nyelv és megismerés. In: *Modern Nyelvoktatás* I/1. 37–49.
- Hallwass, Edith (1991): *Mehr Erfolg mit gutem Deutsch*. München
- Hellinger, Marlis (1990): *Kontrastive feministische Linguistik: Mechanismen sprachlicher Diskriminierung im Englischen und Deutschen*. Hueber Verlag, München/Ismaning
- Jakobson, Roman (1959/1972): Fordítás és nyelvészet. In: *Hang – jel – vers* (szerk. Fónagy Iván – Szépe György). Gondolat, Budapest, 424–434.
- Januschek, Franz – Vogt, Rüdiger (szerk.) (1986): Sexualität und Sprache. In: *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie* 35 (Nov. 1986)
- Kalverkämper, Hartwig (1979): Quo vadis Linguistica? – Oder: Der feministische Mumpsismus in der Linguistik. In: *Linguistische Berichte* 63/79, 103–107.
- Klein, Josef (1988): Benachteiligung der Frau im generischen Maskulinum – eine feministische Schimäre oder psycholinguistische Realität? In: *Vorträge des Germanistentages Berlin, I. kötet* (szerk. N. Oellers). Tübingen, 310–319.
- Ludwig, Otto (1989): Die Karriere eines Buchstabens – zur Rolle des großen „I” in Personenbezeichnungen. In: *Deutschunterricht* VI, 80–87.
- Pusch, Luise (1984) *Das Deutsche als Männersprache*. Suhrkamp, Frankfurt am Main
- Pusch, Luise (1990): *Alle Menschen werden Schwestern*. Frankfurt am Main
- Trömel-Plötz, Senta (1992): *Gewalt durch Sprache. Die Vergewaltigung von Frauen in Gesprächen*. Frankfurt am Main
- Trömel-Plötz, Senta (1993): *Vatersprache – Mutterland*. München
- Wenzel, Rudolf (szerk.) (1975): *Sprache und Sexualität*. Diesterweg, Frankfurt am Main
- Wardhaugh, Ronald (1995): *Szociolingvisztika*. Osiris-Századvég, Budapest
- Wodak, Ruth és társai (1987): *Sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann*. Bundesministerium für Arbeit und Soziales, Wien

Bemutatjuk a Budapesti Goethe Intézetet

Az 1951-ben alapított Goethe Intézet a világ 78 országában 151 intézettel képviselteti magát. A közhasznú egyesület célja a német nyelv ápolása külföldön és a nemzetközi kulturális együttműködés fejlesztése.

A Goethe Intézet a Német Szövetségi Köztársaság megbízásából kiterjedt feladatkörrel kulturális tevékenységet fejt ki külföldön, amelynek alapelveit az 1976. június 30-án létrejött keretszerződés fogalmazta meg. Az iránymutató, nagyobb horderejű döntéseket a taggyűlés, az elnökség és a vezetőség hozza meg.

A Goethe Intézet Központja

A Németországban és külföldön működő Goethe Intézetek munkáját a müncheni központ hangolja össze és irányítja. A szakosztályok tanácsadó testületek bevonásával tervezik és segítik az egész világon működő Goethe Intézetek nyelvtanítási és kulturális munkáját. A központ feladata új oktatási eszközök bevezetése, modern tanítási módszerek kidolgozása és a német mint idegen nyelv tanítására vonatkozó ötletek, információk cseréjének biztosítása. Szintén a központ szervezi a munkatársak továbbképzését.

Külföldi némettanárok számára a Goethe Intézet központja széles skálájú ösztöndíjakat biztosít, szaknyelvi és általános továbbképzést, országismereti és módszertani szemináriumokat szervez. Ezeket az ösztöndíjakat a tanárok számára a külföldi kulturális intézetek ajánlják fel.

Németországi nyelvtanfolyamok

A külföldi kultúrintézetek és a 16 németországi intézet kezdők és haladók számára nyelvtanfolyamokat kínál alap-, közép- és felsőfokon. Ezenkívül céltanfolyamokat szervez bizonyos szakmai csoportok számára, valamint nyelvi és szabadidős programokat gyermekeknek és fiataloknak.

Nemzetközi kulturális együttműködés

A Budapesti Goethe Intézet tevékenységének elsődleges célja magyar és német művészek, tudósok és intellektüelek cseréje, mindenekelőtt a kortársi művészet és kultúra területén. Az Intézet a magyar partnerekkel együtt szerzői esteket, filmsorozatokot, tánc- és színházi előadásokat, valamint koncerteket rendez különböző helyszíneken (nagy múzeumokban és galériákban, főiskolákon és egyetemeken, színházakban, mozikban, hangversenytermekben), évente több mint 200-at. De más jellegű rendezvényeket is szervez Budapesten és más magyar

városokban. A Goethe Intézet kiállítóterme és egyéb helyiségei otthont adnak kiállításoknak, konferenciáknak, felvasóesteknek és filmvetítéseknek, amelyeket német-magyar szimultán tolmácsolásban élvezhetnek azok a vendégek is, akik nem tudnák németül követni ezeket az igényes programokat. Gyakorta előfordul, hogy a magyar kultúra és tudomány ismert személyiségei tartanak bevezetőt, ők mutatják be a német vendégeket, továbbá vezetik a beszélgetéseket is, amelyek kidomborítják a magyar és német fejlődés tendenciáit és összefüggéseit.

A német nyelv oktatásának támogatása külföldön

A nyelvi oktató és pedagógiai munka fő célját a német nyelvoktatás struktúrájának kiépítésében és fejlesztésében látjuk. Nagyon fontos számunkra a mindenkori aktuális Németország-kép bemutatása, közvetítése a némettanároknak és nyelvtanulóknak egyaránt.

Munkánk sarkalatos pontja a közép és hosszú távú projektumok támogatása, amelyet a Pedagógiai Szaktanácsadó Szolgálat bonyolít. Egyrészt a nyelvtanfolyamokat szervezi, másrészt a különböző programokat, célfeladatokat kivitelez. Néhány példát sorolunk fel erről a területről:

1990 óta támogatja a Goethe Intézet az orosz nyelvtanárok átképzését évente kb. száz németországi ösztöndíjjal és kétszázötven magyarországi tanfolyami ösztöndíjjal. A Goethe Intézet fogadja és irányítja azokat a német vendégtanárokat, akik résztvesznek az átképzésben, és szervezi azon tanszékvezetők találkozóját is, akik részt vesznek az orosz tanárok átképzésében.

1992 óta támogatja a Goethe Intézet a szakfelügyelők továbbképzését is, amely egész évben folyik Magyarországon, illetve Németországban. Ennek a továbbképzésnek a programját 240 kollega végezte el Budapesten, Székesfehérvárott, Veszprémben, Nyíregyházán, Debrecenben, Miskolcon és Szegeden.

Az ún. multiplikátor-képzésben (tanár-továbbképzések vezetői) 54 tanár vett részt és dolgozta ki az alsó- és középfokú, illetve a szakiskolák számára azt a sokrétű és széles skálán mozgó továbbképzési programkínálatot, amely igény és szükségletek függvényében megrendelhető minden iskola és pedagógiai intézmény számára. 1995-ben multiplikátoraink 91 rendezvény keretében 1168 kollégát képeztek tovább.

1996 szeptemberében megjelenik egy új német tankönyv a 16–18 éves korosztály számára, amelyet a Goethe Intézet gondozott, de magyar kollegák dolgoztak ki. A *Zwischen den Pausen* című új tankönyv haladók számára készült, véleményünk szerint hézagpótló munka, mely figyelembe veszi ennek a korosztálynak a speciális érdeklődését.

A Goethe Intézet szolgáltatásai magyar némettanárok számára

Információs közleményeket adunk ki *Das Schwarze Brett* címmel háromezer példányban, évente négyszer.

Németországi továbbképzéseinkre mintegy négyszáz ösztöndíjat biztosítunk a magyar kollegák számára – a magyarországi szemináriumokkal együtt összesen ötszáz ösztöndíjban részesülhetnek a némettanárok.

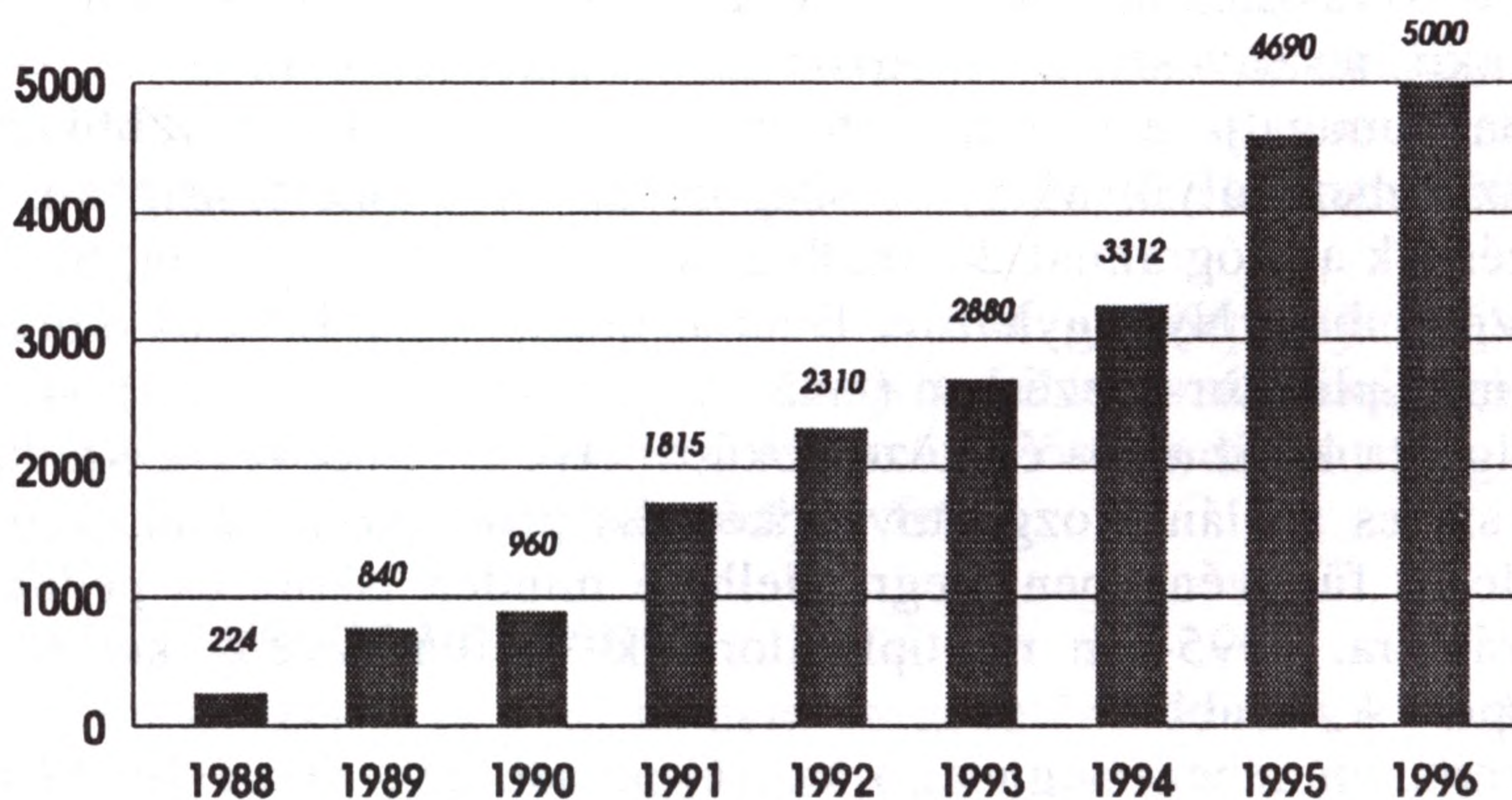
Általános iskolai alsó- és felsőtagozatos tanárok számára tájékoztatást adunk a mindenkori aktuális tankönyvpiacról – mind budapesti, mind miskolci, nyíregyházi, pécsi, szegedi és zalegerszegi központunkban.

Nyelvtanfolyamok a Budapesti Goethe Intézetben

Haladók számára széleskörű általános nyelvtanfolyamokat, gazdasági nyelvi és kommunikációs képzést kínálunk, minisztériumok, vállalatok, intézmények számára pedig célcsoportos oktatást. Diákjaink tanulók, egyetemi hallgatók, dolgozók, akiknek hetven százaléka a 18–25 éves korosztályhoz tartozik, érettségizett, illetve felsőfokú végzettségű. Érdekes tény még, hogy hallgatóink kétharmada nő. Tanári karunk 23 főből áll (részben állandó, részben ideiglenes munkaszerződéssel, illetve eseti megbízással), egyetemi végzettséggel rendelkezik, Magyarországon él és dolgozik. Tanári karunk minden tagja a cselekmény- és élményközpontú, interaktív oktatási módszerek területén rendszeres továbbképzésben vesz részt. A tantervek, tanmenetek speciális szintbeosztás alapján készültek.

A Budapesti Goethe Intézet nyelvtanfolyami központja

A Várnegyedben (Budapest I., Uri utca 64-66.) öt tantermünk van, amelyek a legmodernebb audio-vizuális eszközökkel vannak felszerelve. A tanárok számára a tanárin kívül kézikönyvtár, titkárság és iroda áll rendelkezésre.

A tanórák számának növekedése
nyelvtanfolyamainkon

Német nyelvvizsgák

A Budapesti Goethe Intézetben az alábbi vizsgafajták tehetők le:

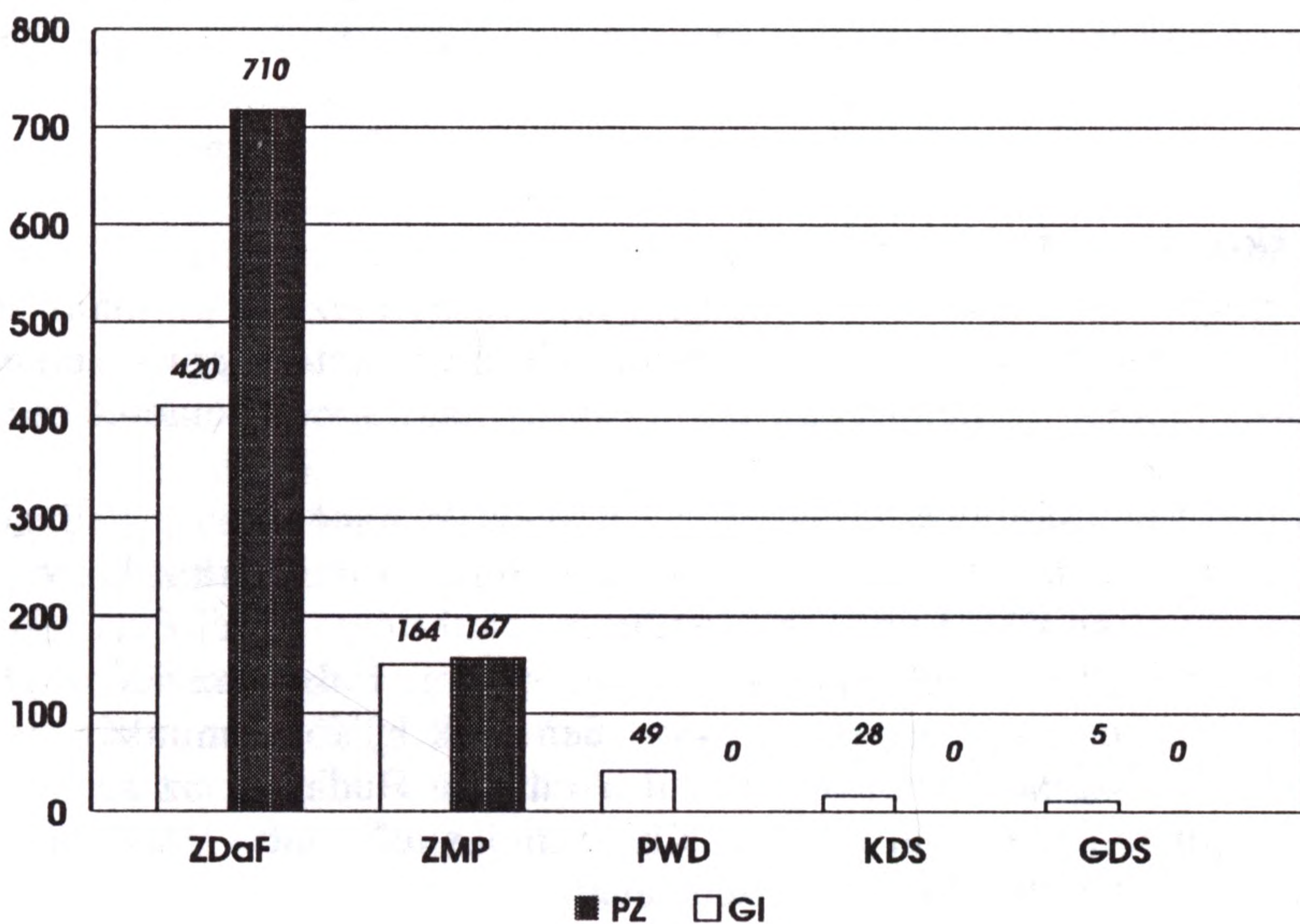
Zertifikat Deutsch als Fremdsprache – ZDaF (német mint idegen nyelv bizonyítvány), a német nyelv alapfokú ismeretét igazolja, a Német Népfőiskolák Szövetségével együtt állítjuk ki.

Zentrale Mittelstufenprüfung – ZMP a német nyelv középfokú ismeretét igazolja, a honosítási eljárással együtt azonban Magyarországon felsőfokú vizsgának ismerhető el.

Prüfung Wirtschaftsdeutsch – PWD (közgazdasági német nyelvvizsga), a közgazdasági szaknyelv ismeretét igazolja, a Német Ipari és Kereskedelmi Kamarával együtt adjuk ki.

Kleines und Großes Deutsches Sprachdiplom – KDS und GDS (kis és nagy német nyelvdiploma), a német nyelv legmagasabb fokú ismeretét igazolja. Ezeket a diplomákat minden német egyetemen elfogadják a beiratkozáshoz szükséges nyelvi felkészültség igazolásául. A német nyelvdiplomákat a müncheni egyetemmel együttműködve adjuk ki.

A Goethe Intézet különböző magyar intézményeknek engedélyezte vizsgaközpontok létesítését (ZDaF és ZMP vizsgatípusokra) Budapesten, Pécsen, Győrött és Nyíregyházán.

Vizsgázók száma 1995-ben

GI = Goethe Intézet, Budapest

PZ = vizsgajoggal rendelkező magyar intézmények

Információs központ és könyvtár

Gyűjtőkörébe tartozik a német nyelvű irodalom, különösen a XX. századi szerzők, a német mint idegen nyelv lehetőleg teljes szakanyaga, valamint adatok Németországról.

Könyvtárunk népszerűvé vált az utóbbi években, átlagosan 36 000 látogatója van évente.

Mintegy 14 000 darabból áll a tárolt állomány: könyvek, hang- és videokazetták, CD-lemezek, folyóiratok és újságok.

Évente 40 000 a kölcsönzések száma, információs szolgálatunkhoz évente 12 000 kérdés fut be. Médiatárunkban CD-lejátszók, videomonitorok és mag-

David Singleton – Lengyel Zsolt (szerk.)

The Age Factor in Second Language Acquisition

A Critical Look at the Critical Period Hypothesis

Multilingual Matters Ltd., Clevedon, Great Britain, 1995

Az életkor szerepe a nyelvtanulásban mindig is a vitatott kérdések közé tartozott. Voltak, akik azt állították, hogy a korai kezdés pozitív hatással van a nyelvtanulás hatékonyságára, mások viszont amellet érveltek, hogy a korai kezdés okozta előnyök csak rövid ideig maradnak meg.

Singleton és Lengyel fenti munkájában a témával kapcsolatos nézetek egy részét gyűjtötte össze. Az írások részben korábbi előadások alapján készült értekezések, részben pedig ebben a könyvben jelennek meg először.

A könyv bevezetőjében Singleton összegzi a témáról eddig megjelent nézeteket. Megállapítása szerint a kutatások arra mutatnak, hogy sokkal bonyolultabb a probléma annál, mintsem azt a „minél fiatalabb, annál jobb” elmélettel összegezni lehetne. Kutatások és személyes megfigyelések arra mutatnak, hogy a korai kezdés sem nem szükséges, sem nem elegendő feltétele egy nyelv anyanyelvű szintű tudásának. A morfo-szintaxissal és a fonológiával kapcsolatban kiemeli, hogy a korai kezdés és a jobb eredmények közti összefüggés inkább csak tendenciaként, mint abszolút szabályként fogható fel. Figyelmeztet, hogy meg kell találnunk a középutat az autentikus második nyelvi kiejtés túlértékelése és alábecsülése között, figyelembe véve a tanuló kommunikatív szükségleteit. A szókincs-

ről szólva megjegyzi: nincs rá bizonyíték, hogy lenne egy olyan életkor, ami után lehetetlenné válik a második nyelv szókincsének elsajátítása. A hatékonyság és az életkor összefüggésében megállapítja, hogy bár az idősebb gyerekek és a felnőttek gyorsabban sajátítják el a szókincset, minél hamarabb kezdi valaki a nyelvtanulást, annál magasabb szintet fog valószínűleg elérni.

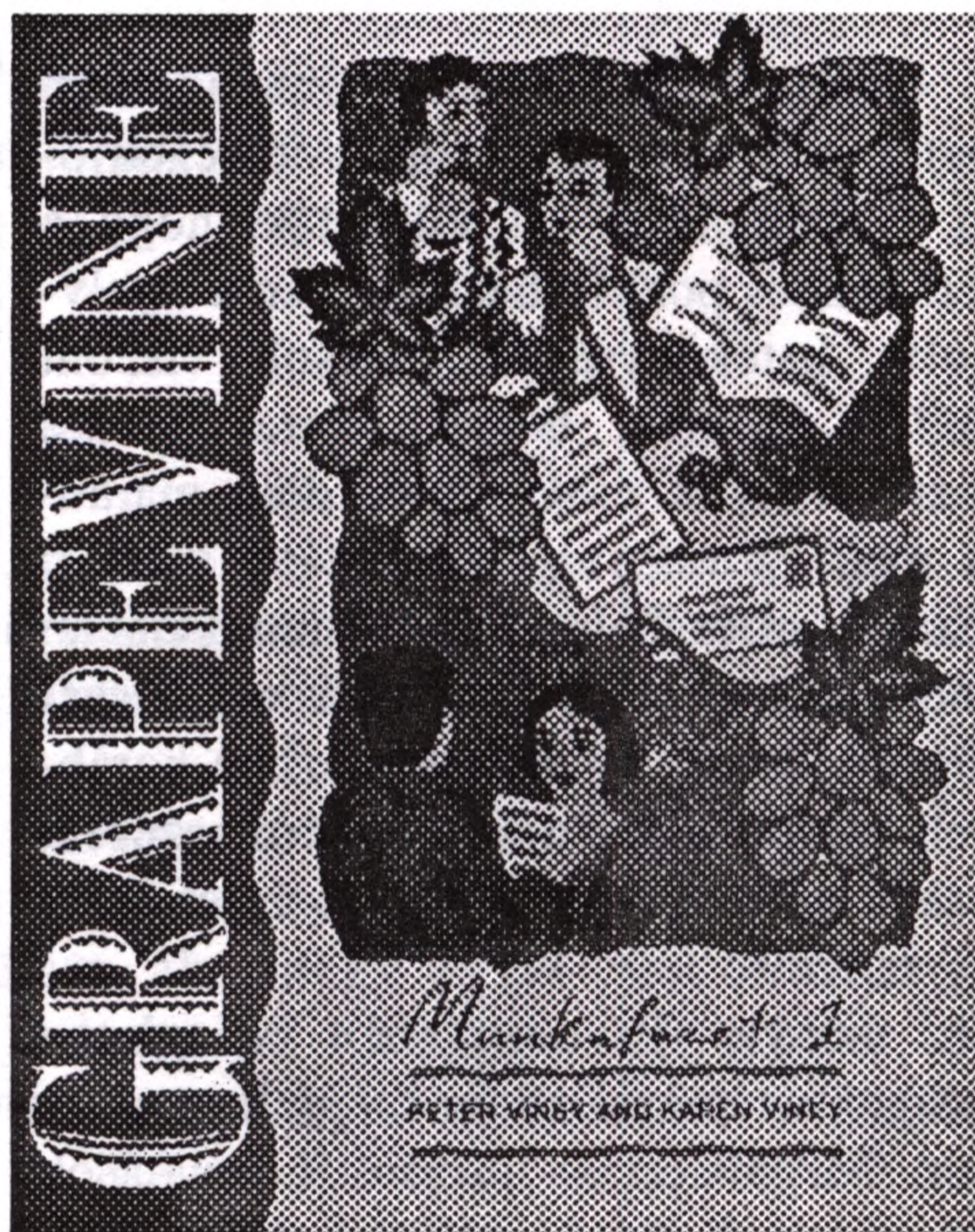
Az első cikkben (Can Late Learners Attain a Native Accent in a Foreign Language? A Test of the Critical Period Hypothesis; 30. o.) T. Bongaerts, B. Plancken és E. Schils azt taglalja, vajon elérhető-e a késői tanulással anyanyelvű szintű kiejtés. A szerzők különböző elméleteket sorakoztatnak fel a kritikus periódus létezése mellett, illetve ellene. Leírnak kutatásokat, melyek arra irányultak, mennyire képesek a nyelvtanulók az idegen nyelv kiejtését elsajátítani. Leszögeznek, hogy a tanulóknak jó esélyük van az anyanyelvi szintű kiejtés megszerzésére, ha az idegen nyelvet hatéves kor előtt kezdik tanulni. Ahogy telik az idő, ez az esély egyre inkább csökken. Ezután részletezik a kutatásukat, amelynek során kimutatták, hogy léteznek olyan esetek, amikor a „kései kezdők” (late learners) képesek olyan szintű kiejtést elsajátítani, hogy anyanyelvűeknek hiszik őket. Ezért a *kritikus periódus* kifejezés helyett inkább az *érzékeny periódus* kifejezés használatát javasolják, mely nem zárja ki a késői kezdés sikerességének lehetőségét, s ugyanakkor nem tagadja a korai kezdés biológiai előnyeit sem.

A második írásban (Multicompetence and Effects of Age; 51. o.) Vivian Cook az életkornak a többszörös képességre (multi-competence) kifejtett hatásával foglalkozik. Az idegen nyelv elsajátításá-

Az embernek jólesik, ha anyanyelvén szólnak hozzá. Még akkor is, ha oxfordi könyvből tanul angolul ...

Megjelent a Grapevine 1. magyar nyelvű munkafüzete!

- a tankönyv teljes nyelvtanának magyar nyelvű összefoglalása táblázatokkal
- magyar nyelvű utasítások
- magyar–angol, angol–magyar szószedet
- A és B füzet helyett egy kötet

Oxford University Press

1113 Budapest Tarcali u. 20. Tel./Fax: 166-1577

nak megítélésénél abban látja a bajt, hogy a sikertelenségen van a hangsúly, minthogy az idegen nyelvet tanulót mindig a célnyelvet anyanyelvi szinten beszélővel hasonlítjuk össze. Ez az összehasonlítás nem nyugszik reális alapokon, mivel a két nyelvet beszélő egyén tudása meghaladja a csupán egy nyelvet beszélőkét. Cook azt javasolja, hogy a kutatások alapja a többszörös képesség legyen – a nyelvtudás olyan komplex rendszere, amely azokat jellemzi, akik több mint egy nyelvet beszélnek. Felveti a kérdést, hogy a kétnyelvűek két nyelve egymástól függetlenül, vagy egymással kapcsolatban fejlődik-e. A szókinccsel és a kiejtéssel kapcsolatban további kutatásokat tart szükségesnek ahhoz, hogy a kérdést el lehessen dönteni. A korábbi kutatások alapján arra a következtetésre jut, hogy a szintaxis terén egy kezdeti, szemantikailag szervezett szakasz után a gyerekek a két nyelvet különválasztják, míg a felnőtteknél az figyelhető meg, hogy a szókinccsben és néha a fonológiai szinten is egy rendszerük van; bár megjegyzi, hogy nincs elegendő bizonyíték erre.

A harmadik tanulmányban (Some Critical Remarks Concerning Penfield's Theory of Second Language Acquisition; 67. o.) Hans W. Dechert bírálja Penfield második nyelv elajátítási elméletét. Elsőként leszögezi, az olyan összetett jelenséget, mint amilyen a nyelvelsajátítás, különböző szinteken kell magyarázni, melyek el kell különüljenek egymástól, hogy megfelelően elemezhesük és leírassuk őket. Penfield három cikkéről ír, amelyek 1953-ban, 1959-ben és 1965-ben jelentek meg. Több kritikus pontot sorol fel, köztük szerkezeti és tartalmi hibákat is. A konklúzióban leszögezi, a többszörös képesség (multi-competence) fiatal korban lehetséges, sőt kívánatos. Az élet későbbi időszakában is szükség van a többszörös képességre. A cikk mellékleteként külön-

böző, a nyelvelsajátításra vonatkozó elméleteket sorakoztat fel.

A negyedik írásban (Evaluating the Need for Input Enhancement in Post-Critical Period Language Acquisition; 95. o.) Georgette Ioup a kritikus perióduson túli életkorban bekövetkező nyelvelsajátítás során az input növelésének szükségességét értékeli. Cikke tulajdonképpen azal foglalkozik, miként lehetséges az, hogy a gyerekek, bár nem rendelkeznek semmiféle, a nyelv szerkezetére vonatkozó információval, elérhetik az anyanyelvi kompetenciát; a felnőttek viszont, ha nem elegendő információt kapnak erre vonatkozóan, nem képesek rá. A magyarázat az lehet, hogy a gyerekek belső mechanizmusokat használnak (Universal Grammar). Bár a gyerekek fő célja a kommunikáció, mindig arra törekednek, hogy összhangba kerüljön a szabályrendszerük által létrehozott output és az észlelt input. Számukra azonban mégsem a forma, hanem az fontos, hogy a kortársaik befogadják őket. Ezzel szemben a felnőttek nyelvtanuláskor mindig szem előtt tartják a nyelv szerkezetét. Ennélfogva explicit információra van szükségük ezzel kapcsolatban, bár sok nyelvész vitatja ezt. A kutatások nem adnak egyértelmű választ arra, hogy a természetes (naturalistic) vagy a formális módszer-e a megfelelőbb a felnőttek számára. Ioup is elvégzett egy kutatást ezzel kapcsolatban. Az eredmények azt mutatták, hogy nem voltak jelentős különbségek a természetes és az iskolai körülmények között tanult alanyok esetében. Ezért Ioup arra következtet, hogy a formális oktatás nem eredményez eltérő mentális nyelvtant.

Az ötödik tanulmány (Some Critical Remarks on the Phonological Component; 124. o.) Lengyel Zsolt észrevételeit tartalmazza a fonológiai komponenssel (phonological component) kapcsolatban. Szerinte a kritikus periódus elméletének

támogatói hajlamosak azt gondolni, hogy a gyerekek „fonetikából jók”, míg a serdülők és a felnőttek a nyelvtanban és a szemantikában eredményesek. Ám az ilyen általánosítások sokszor hibásak. Ennek alátámasztására leírja két kísérletét. Az első során magyar gyerekeknek meg kellett állapítaniuk kiejtett szavakról, hogy orosz vagy magyar szavak-e, míg a másodikban idegen nyelvet nem tanuló gyerekeknek kellett orosz szavakat ismételniük. A kísérlet eredményei alapján arra a következtetésre jut, hogy elvetendő az a vélemény, mely szerint a gyerekek „jó fonetikusok”. További információkra van szükség arról, mely elemeket lehet könnyen, melyeket nehezen elsajátítani, és hogy ezeket a nehézségeket milyen mértékben határozza meg az idegen nyelvet tanuló anyanyelve.

A tanulmánykötet hatodik és egyben utolsó írása (Is There an Age Factor for Universal Grammar?; 135 o.) Gita Martohardjono és Suzanne Flynn cikke arról, létezik-e életkor-faktor (age-factor) az egyetemes nyelvtannal (Universal Grammar) kapcsolatban. Erre a kérdésre választ szerinte úgy kaphatunk, ha megvizsgáljuk, hogy az egyetemes nyelvtan szabályai és paraméterei felnőttkorban még mindig elérhetőek-e. A fonológiával kapcsolatban megjegyzi, az empirikus bizonyítékok arra mutatnak, hogy az általános fonológiai képességek a felnőttkorban is megmaradnak, és elérhetőek felnőtt második nyelvet tanulók számára. Állítása szerint nem megfelelő a fonológiai kompetencia mérésére az, hogy közelít-e a kiejtés az anyanyelvű szinthez. Az utóbbi időben publikált kísérletek eredményei arra mutatnak, hogy az alapvető szenzoros képességek fennmaradnak. A különböző életkorú nyelvtanulók közti különbséget azzal magyarázza, hogy egy új rendszer (nyelv) megtanulásakor a tanulónak újra meg kell tanulnia a fonetikus különbségekre való koncentrációt.

Ez a kötet nemcsak a témával komolyan foglalkozó nyelvészek számára lehet élvezetes olvasmány, hanem azon egyetemi hallgatók is élvezettel forgathatják, akiket a nyelvelsajátításnak csak bizonyos aspektusai érdekelik. Különböző szempontokból járják körül a szerzők a kritikus periódus problémáját, így komplex képet kaphatunk erről a sokat vitatott területről.

Horváth Eszter

Michel Candelier –
Gisela Hermann-Brennecke

**Entre le choix et l'abandon:
les langues étrangères l'école,
vues d'Allemagne et de France**

Essais, Collection Credif, École Normale Supérieure de Fontenay-Saint/Cloud, Didier, 1993

Kétnyelvűség, többnyelvűség, multikulturalizmus? Hogyan lehetne áthidalni az idegen nyelvek tanítása során adódó nehézségeket? Napjaink néhány legvitatottabb kérdésére próbál válaszolni és segítséget nyújtani a francia nyelven írott könyv. Az egyesített Európa felé haladva egyre hangosabbak az angol nyelv nemzetközi szerepét megkérdőjelező hangok. Azonban mi a helyzet a némettel, a franciával és más európai vagy ázsiai nyelvekkel? Magyarországon ezek kínálata, legalábbis az angol és a német esetében, meglehetősen arányosnak mondható, így alig lehetne globális képet alkotni az európai helyzetről a jelen könyv tanulmányozása nélkül. Ismerkedjünk meg az angol státusával két nyugat-európai országban. Bár a címben alapjában két országra gondolnak, Franciaországra és Németországra, az adatok gyakran francia és

német ajkú fiatalokra utalnak, és ebből a meg gondolásból említésre kerül Svájc, Belgium, Hollandia vagy Dánia.

Hat fejezetben és mellékelt kérdőívek formájában tárul elénk, hiteles kutatási adatok feldolgozását követően, a franciaországi és a németországi idegen nyelvek helye az oktatási rendszerben. Már a cím is („Választás és lemondás között”) azt sugallja, hogy az eljövendő nyelvpolitikai irányzatokban elengedhetetlen a mindenkori objektív helyzet felmérése, nevezetesen, hogy mely és átlagban hány idegen nyelvet választ majd az egyesített Európa tanulója.

Az első fejezetben megismerkedhetünk azzal a gyakorlattal, amely a sokféleség jegyében a kívánságok és a valóság közötti viszonyt elemzi. Ezt követően meglehetősen részletes képet kapunk a francia és a német középiskolákban tanított idegen nyelvek helyzetéről. Ezen a ponton fontos lenne kiemelni, hogy a német oktatási rendszerben különböző középiskola-típusok működnek (Orientierungsstufe, Hauptschule, Realschule, Gymnasium, Gesamtschule), és a kutatók elemzéseikben ezt figyelembe vették.

A második fejezet a kutatás hátterét és részvevőit mutatja be. A harmadik fejezet a könyv tényszerű vezérfonala. A rendelkezésre álló adatok alapján a szerzőpáros az első, második, illetve harmadik idegen nyelv választásának tényezőit próbálja feltérképezni. A reális kép kialakításához a motívumokat négy csoportra osztja. Legérdekesebbek a tanulók által létrehozott kategóriák és ezek több szempontú megközelítése, nevezetesen az indokok relatív fontossága szerint, a különböző nyelvek és a különböző nemzetek tanulóinak összevetése szerint, illetve a társadalmi hovatartozás szerint. Az elemzett kategóriák a következők:

– az idegen nyelvek hasznossága a személyes kapcsolatok kialakításában, hang-

súlyozva a kommunikáció lehetőségét és fontosságát a tanuló országán belül is, és nem kizárólagosan a célnyelvi országában;

– az idegen nyelvben valamilyen szintű jártasság, gondolunk itt előzetes hangélményre, szerencsésebb esetben a nyelvet beszélő egyénekkkel való találkozásra (annál is inkább, mivel korunk legtöbb országában a multikulturális háttér könnyen lehetővé teszi a megfelelő személy iskolai látogatásokra való felkérését);

– az idegen nyelv hangzása, dallama és esztétikuma (ezen a ponton kivétel nélkül a francia viszi a pálmát);

– az idegen nyelv elsajátításával kapcsolatos elvárások egyéni tanulási attitűd függvényében;

– alkalmazkodó készség, empátia;

– a környezetben lévő egyének (család, barátok, osztálytársak) befolyása, illetve véleménye.

A nyelvek kiválasztásában fontos szerepet játszik a nem, a társadalmi hovatartozás, az egyéni és kollektív beállítódás, a mindenkori iskolai eredmények, az előítéletek. Ezen tényezők alapján egyszerűnek látszik a választás. Mégis sokan szívesen abbahagynák bizonyos nyelvek tanulását, de azonnal belefognának egy másik tanulásába.

Mindezek tükrében a negyedik és ötödik fejezetet együtt kell értelmezni és elemezni. A hatodik, egyben befejező részben a sokféleség megvalósításához vezető utat keresik a szerzők, hangsúlyozva egyrészt a pszicholingvisztika és szociolingvisztika szerepét a nyelvelsajátításban, másrészt a többnyelvűség kialakítására történő törekvést.

Az újdonság erejével hathat a legtöbb szolgáltatott adat, melyek közül érdemes kiemelni néhányat. Franciaországban például az angol nyelv csak egy a sok közül. Nem annyira a lingua franca státusa miatt választják, hanem inkább azért, mert az

alacsonyabb iskolázottsággal rendelkező szülők gyerekei egy nemzetközinek vélt nyelv megtanulásától társadalmi felemelkedést remélnék. Még akkor is, ha vágyaik csak az ábrándozás szintjén maradnak, bár a két ország között gyakoriak az ifjúsági csereprogramok. Hasonló a helyzet Németországban is, azzal a különbséggel, hogy a gyengébb képességű, Realschule keretében tanulók számára eleve csak egy idegen nyelv tanulását biztosítják, és ez rendszerint kivétel nélkül az angol. Következésképpen a fiatalok sérelmezik a képességeikbe vetett oktatói bizalmatlanságot, és szívesen cserélnék fel ezt a nyelvet egy másikkal, vagy választanának egy második idegen nyelvet is. Minél magasabb társadalmi és intellektuális háttérből származik a tanuló, annál valószínűbb, hogy Franciaországban a németet, Németországban a franciát fogja első idegen nyelvnek választani, vállalva a „nehézebb” kezdést, amely rendszerint később megkönnyíti a további nyelvek elsajátítását. Ugyanezek a fiatalok választanak általában három vagy annál több nyelvet, és ezek között szerepel a latin is, abból a megfontolásból, hogy jó szolgálatot tesz majd mind az anyanyelv, mind más tantárgy elsajátításában. A tehetősebb családok gyerekei nem tulajdonítanak nagy jelentőséget az idegen nyelvek tanulásának utazási, illetve más országok megismerése céljából, inkább a tudás és a későbbi karrier fényében tevékenykednek.

Az iskolában tanulandó és tanulható idegen nyelvek kiválasztása lassan társadalmi üggyé nő. Minél realisabb és arányosabb a kínálat, annál erőteljesebb a két- vagy többnyelvűség kialakulása egy társadalomban. Legtöbbször azonban kiderül, hogy a gazdaságban és kereskedelemben fontos szerepet játszó nyelvek, az angol és a német mellett a francia, spanyol, olasz, orosz, lassan a japán vagy kínai nem kap kellő helyet.

Nagyon kellemes és rendkívül tanulságos olvasmány a könyv; megfelel a címének: igazi élményt nyújt, nehéz letenni.

Hortobágyi Ildikó

János Kohn – Dieter Wolff (szerk.)

New Methodologies in Foreign Language Learning and Teaching

Neue Methoden im Fremdsprachenunterricht

Commission of the European Communities/Kommission der Europäischen Gemeinschaft
Tempus Programme, Szombathely, 1994

1993 májusában a fenti címmel, a TEMPUS-program által támogatott nemzetközi konferenciának adott otthont a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola. A német és az angol nyelv tanításának metodikai kérdéseivel foglalkozó rendezvény két szekcióban zajlott, s eredményeként egy évvel később látott napvilágot a kétnyelvű kötet.

A könyv több szempontból is méltó az európai nyelvpedagógia és alkalmazott nyelvészet figyelmére. Elsősorban azért, mert ez a publikáció kiemelkedő példája annak a szakmai együttműködésnek, amely majd várhatóan jellemző lesz kontinensünkre. Továbbá azért, mert a nyelvpedagógia és nyelvpedagógus-képzés metodikai problematikájának széles spektrumát képes átfogni a megjelent tanulmányok köre. Mindezen túl öröndetes az a tény, hogy a hazánkban jelenleg domináns két nyelv metodikájának gyakorlati kérdései együtt kaptak fórumot. Ezzel adott a lehetőség arra, hogy közelítsen egymáshoz a két nyelv tanításának mód-

szertana, amely csupán a kommunikáció hiányában járt eddig külön utakon.

A kötet elején, a német nyelvű fejezetben, Dieter Wolff ad áttekintést a nyelv-tanítás módszertanának fejlődési tendenciáiról. A módszertantörténeti vizsgálódás során elérkezik a kommunikatív didaktika, a feladatra, tartalomra, folyamatra orientált nyelvoktatás tárgyalásához, és érinti a tanulói autonómia kérdését is. Mindezzel iránymutató bevezetést ad a továbbiakban olvasható tanulmányokhoz.

A brit Gordon J. A. Burgess német nyelvű cikkében a hypertext kezdő kurzuson történő alkalmazásáról szólva bevezeti a számítógépes nyelvoktatás témakörét. Szó esik a tanulmánykötetben a hazai nemzeti alaptantervi vitáról is, amely sajnos azóta már némiképp aktualitását veszítette. Englender-Hock Ibolya és Hans Werner Schmidt munkája mindenesetre akkor fontos tendenciákról számolt be. A kommunikatív-kognitív nyelvidaktika nyelvészeti és tanuláslélektani vonatkozásait Reiner Schmidt vizsgálja terjedelmes tanulmányában.

Uwe Multhaup a szövegfeldolgozás és a nyelvtanulás összefüggéseit vizsgálja; az irodalmi szövegek nyelvoktatás céljából történő alkalmazásának kérdésével pedig Kerekes Gábor foglalkozik. Majd a történelmi országismeret tanításának többek között olyan metodikai aspektusait világítja meg Schmidt Ferenc, mint például a nemzetek közötti kommunikációs képesség tanulásának célja, a nemzetközi együttműködésre való nevelés és képzés. Szalai Lajos azt boncolgatja, hogy a nyelvtörténetnek milyen szerepe van és lehetne a nyelvtanárképzésben.

Kohn János azon konkordanciákról ír, amelyek az irodalom és a nyelv integratív stúdiumait teszik lehetővé. A szerző ezzel a nyelvészet irányában nyitja tágira a kötet által érintett témák körét. A szóképzési kompetenciát és a receptív grammati-

kát érintve tárgyalja a szóképzés didaktikai vonatkozásait konkrét osztálytermi tapasztalatokkal színesítve Komlósiné Knipf Erzsébet. Mindezt olyan nyelvészeti témák követik, mint a „Zur Konkurrenz von Wortbildungsmitteln und syntaktischen Ausdrucksformen ...”, valamint a „Zur Anwendbarkeit von Wortfeldern ...” Szatmári Józsefné és Tóth József tollából.

Az angol nyelvű tanulmányok sorában a szövegfeldolgozás, szövegalkotás posztmodern módszereit Peter Grundy mutatja be. Andy Curtis pedig a felsőoktatásban folyó nyelvoktatás olyan fontos területének tartalmi és metodikai kérdéseiről ír, mint az érvelés készségének tanulása és tanítása a tudományos célú íráskészség fejlesztése során.

Szűcs Mária arról szól, hogy a kultúrák közötti kommunikáció miként ad elméleti keretet a tolmácsok és fordítók képzésének. Ezt követően a brit és amerikai civilizáció közös oktatásáról számol be Andrew Rouse és Steve Starkey. A két szerző a kurzus tematikájára helyezi a hangsúlyt.

Hegedűs Irén úgy véli, fontos olyan kevésbé hangsúlyos dolgokról is beszélni, mint a történeti nyelvészet. Ezen belül is ő kimondottan a szóeleji g ejtésének történeti vonatkozásait tanulmányozza. Az angolban szójátéknak is beillő című tanulmányával a feltételesmód állapotát vizsgálja Gergely Zsuzsa.

Az angol részben többen foglalkoznak a számítógép által segített nyelvtanulás, nyelvoktatás különböző aspektusaival. Jane Nagy a hazánkban elérhető szoftverek elemzésére vállalkozott, míg Hotváth József a komputer olyan produktív alkalmazásáról szól, mint az elektronikus levelezés. A nyelvtanulás és nyelvoktatás elméleti hátterét Molnár Katalin tanulmányozza abból a szempontból, hogy a kommunikáció tulajdonképpen egy sokcsatornás jelenség. A hazai gyermekkori nyelvpedagógia kiemelkedő művelője,

Nikolov Marianne az általános iskolai mesealapú angoloktatási tapasztalatait összegzi. A nagylétszámú osztályokban végzhető individualizált olvasásról és írásról szóló cikkével Martha Young-Scholten előkészíti Siobhan Begley és Foki Lívia közös cikkét, amely a tanulói autonómia olyan komponenséről szól, mint a kooperatív tanulás. A szaknyelvoktatás változó feltételeiről, az új követelményekről és tendenciákról Szűcs Judit fejti ki nézeteit. Egy, a nyelvpedagógia fejlődéstörténetét is bemutatni hivatott műből nem hiányozhatnak a mai metodika alapjait meghatározó kommunikatív szemlélettel kapcsolatos gondolatok sem, amelyeket kulcselemként említ Alexander E. Kurjack. Több aspektusból érintették a kötet szerzői a tanárképzés különböző komponenseit, de arról, hogy miként lehet hatékonyabb a nyelvpedagógusképzés, csupán az utolsó oldalakon esik szó. Sík Péter szerint a beszédtechnika, a tanári magatartás, az együttműködési készség és az eszközhasználat azok a tényezők, amelyek meghatározzák a tanári munka hatékonyságát, következésképpen ezek megtanítása, csiszolása a záloga a képzés eredményességének is.

A rövid ismertetésből is kitűnik, hogy a tanulmánykötet tartalmi kínálata valóban nagyon változatos, s jó áttekintést ad a hazai és az európai nyelvpedagógusképzés során felmerülő nyelvészeti és pedagógiai kérdésekről.

Poór Zoltán

Bárdosi Vilmos és Karakai Imre

A francia nyelv lexikona

Corvina, Budapest 1996

A recenzens öröme vélhetőleg azonos mindazokéval, akik használni fogják e kötetet. A szerzők a franciául tudók – és: tanulók – részére nyújtanak értékes segítséget. Így és ezért válogatták össze a mind megszerkesztésében, mind elrendezésében újszerű, igen gazdag „nyersanyagot”. Szokatlan, formabontó mű. Nemcsak abban, hogy vegyesen találunk benne magyar és francia címszavakat, nyelvtani terminusokat, francia szólásokat. Ezenfelül: úgy ötvözi a régít az újjal, hogy hagyományokat őrizve indul el nem kitaposott ösvényeken.

Talán a legilletékesebbek egyike, a mi nap az ELTE tiszteletbeli doktorává avatott Jean Perrot professzor méltatja értő előszavában, hogy mekkora jelentőségű vállalkozás valódi, igaz képet adni a mai francia nyelvről, a múltba is visszatekintve pedig a lényeges változásokról, a nyelvnek a maga mozgásában is állandó állapotáról. A könyv értékét, sikerét a valóság hiteles ábrázolásának köszönhetjük. Ez, hic et nunc, a nyelvi változásra vonatkozik.

Hogy a címben szereplő ‚lexikon‘ műszóhoz szerencsés kézzel nyúlt a filozok múzsa (mert ugyebár, van ilyen!), az kétségtelenül a jó választást jelzi, habár Perrot szerint nincs is pontos francia megfelelője. Ez a lexikon az ismerettár, az enciklopédia és a szótár együttesét öleli fel.

A feldolgozás sokoldalúságával kezdem a méltatást. A szerzők előszava valójában a mű tartalmát jelenti be. A 800 szócikkben, amelyek – indokoltan – eltérő terjedelműek, többek között az alábbi témák vannak jelen: a modern nyelvtudomány eredményeire támaszkodó gramma-

tikai leírás, a nyelvhasználat beszélt és írott síkjai („langue” és „parole” jegyek is), stílusbeli sajátosságok, rendhagyó-logikátlan nyelvi formák.

Külön figyelmet érdemel a francia nyelv elterjedtsége, beleértve a volt gyarmatok nyelvi képét. Fontosak a nyelvtörténeti, s a neves nyelvtudósokról szóló adatok. S mivel ez a könyvismertetés nem a betűrendes felsorolást követi (nem is követhetné!), hadd térjek rá a némileg szubjektív szemelgetésre.

Hasznosnak tartom, hogy a lexikon következetesen utal a kontrasztív szempontokra, mégpedig nyelvtani szerkezetekére éppúgy, mint a nyelvi magatartás, illetve a valóság nyelvi tagolásának magyar-francia hasonlatosságaira és eltéréseire. Itt csupán olyan „apróságokat” említek, mint az étkezési szokások, a köszönés és megszólítás mássága, a tegezés. Közlik a szerzők, hogy franciául nincs sem *jóreggelt*, sem *bácsi kérem*, sem *Kedves barátom*, de a *hálapénz* sem létezik.

Emlékeztetik viszont a magyar anyanyelvűeket arra, hogy a francia összetett mondatban ne szerepeljen az anyanyelvünkben megszokott rámutató szó. Megoldást nyújt ezzel szemben a *nagyon sok*, *nagyon siet* megfeleltetésére. Helyeslem továbbá a nyelvi rétegek álszentségtől mentes bemutatását, mert, lám, el-eltűri az efféle illetlenségeket a nyomdafesték. Igen, s mint tudjuk, nemcsak a szakirodalomban ... Érthető, hogy a lexikon az argót sem mellőzi, s így nemcsak a választékos – tehát ritkább – formákat mutatja be.

Nincs könnyű dolga a két szerzőnek, amikor fegyelmezetten kell ellenállni a bőség zavara okozta kísértéseknek. Kár lett volna viszont lemondani a frazeológiai egységek részletesebb tárgyalásáról, a helyesírás reformjáról, szótárakról. Sikerült tömör és lényegláttató fonetikai ismeretekkel szolgálniuk, valamint olyan

információhalmazzal (pl. Grégoire apát 1794 évi jelentése, számolás, statisztikák, levélírás, „a” CEDEX, kitekintés latin, angol és egyéb gyökerekre, hatásokra, telefonálás, közlekedés stb.), amely, hogy a reklámot idézzem: több mint érdekes. Kár, hogy e tájékoztatások egy része a szövegben lappang, a pontos tárgy-, szó- és névmutató viszont többnyire megadja a szükséges útbaigazítást, olykor több helyen. Ez éppúgy helyeselhető, mint a – más-más címszó alatt, de – nem ritkán előforduló szószerinti ismétlés-kényszer.

Ha egyetértek is némely nyelvtani anyagrészek rövid jelzésével mindenütt, ahol nincs szükség többre (pl. a *craindre* utáni *ne*), azt mégsem érzem meggyőzőnek, hogy indokolt lenne egyes nyelvészeti szakkifejezések feltüntetése (színezés, apokopé), noha a használók egy része épp itt keresi, ahelyett, hogy a Bakos-szótárban nézne utánuk.

Minthogy a könyv lapjainak képi összehatásában a betű(k) szerepe az elsődleges, ezért hadd ajánljam a későbbi kiadások előkészítőjének figyelmébe némi aggályomat: mintha ugyanis a kelleténél több betűtípussal élnének a szerzők. Íme a dilemma: jól látjuk ugyan a kiemelkedőt, e sokféleség miatt azonban kicsit vibrálóvá, nyugtalanná válik az olvasott szöveg. Ide tartozik, hogy milyen hasznos a szép és jó minőségű térképek, táblázatok, rajzok gondos összeválogatása és hibátlan kivitelezése. Ez is kitűnő szemléltető anyaga a francia nyelv elterjedtségének, nyelvjárásainak, vagy akár a jellegzetes gesztusoknak. Ami a sajtóhibákat illeti: alig találtam néhányat.

Azt ellenben nem remélhetem, hogy a magyarban szokásos „szótárak” helyett szerepeltetett „szótárak” o-ja véletlen elírás lenne. Sokszor fordul elő. Inkább az tételezhető fel, hogy nem az elfogadott forma analógiáiból (könyvtárak stb.) indultak ki. Kár.

Apróbb kifogásaim végén ismét egy lehetséges kiegészítést javaslok. Ezúttal az imponálóan „célirányos” összetételű bibliográfiához: a magyar-francia kontrasztív szempontok kiemelésében jól hasznosítható írásokat Nyéki Lajostól, Csécsy Magdolnától.

Nem kívánok azonban eltérni attól az alaptételtől, amelynek érvényességét kár lenne tagadni. Éppen a szellemi alkotómunkát tekintve (is?) indokolt abból kiindulni, hogy egy-egy mű létrejöttét a szerző(k) hozzáértésének köszönhetjük. Mi több: a sajnálatos, de szerencsére ritka fércműveket kivéve mindig úgy születik meg az adott munka, hogy alapos, megbízható anyaggyűjtés és -elrendezés, ellenőrzés és a nélkülözhetetlen szelekció előzi meg a kiadvány piacra kerülését. Ez azt is jelenti, hogy a szerző érti-tudja a legjobban, hogy mit, miért, kinek és hogyan kíván megírni.

Ha aztán az elkészült kötet úgy érik be a használat során, hogy újabb ismeretek és tapasztalatok nyomán valamely módosítás látszik célszerűnek, akkor ezzel eleve számolhatunk. Akár új elméletek (persze kellő, elfogulatlan megvitatás után) kerülnek a szakértői „köztudatba”, akár újdonsült denotátumok nyomán iktatandók új elemek a szókincsbe, akár a nyelvhasználói realitás változik, ezt előbb-utóbb mindenképpen tükrözi egy új kiadásban az ún. pótlás.

De éppen e gondolat kapcsán juthat eszünkbe, vajon hol is lesz a helye az ilyen többlet(ek)nek. Köztudottan nagy számban állnak rendelkezésünkre francia grammatikák, szótárak, nyelvkönyvek, tankönyvek, valamint encikloédiák, szakmonográfiák, cikkgyűjtemények, folyóiratok. Ezért aztán a bármely mű megjelenésekor fölvethető észrevételeket („még” avagy „már” kell? netán felesleges!) tárgykörünkben szívesen terelném át az ímént felsoroltak kompetenciájába. Ne a

jelen mű hiányait bogarásszuk, lévén adott a terjedelem, nem lépheti át az ésszerű határokat, meg aztán amúgy is elmúlt a „homo unius libri” divatja.

Hát akkor netán nem is érdeme e lexikonnak, hogy egyszerre képes ellátni ennyiféle funkciót? Dehogynem! Csupán azért nem nevezném az egykötetes megoldást hézagpótlónak, mert csak most ébred rá az olvasó, hogy lám, ez a „műfaj” is lehetséges. (Azelőtt nemigen művelték, az olvasónak aligha lehetett volna hiánytudata.)

Apropó, végül: hogyhogy az olvasó? Olvasnivalót, olvasmányt vesz kézbe? Fogyasztónk szerintem is igennel felel. Megvan rá az oka: a logikus, világos fogalmazás nyelvi igényessége éppúgy lebilincseli, mint a fentiekben sajnos csak vázlatosan ismertetett tartalmi építkezés.

A jó könyvet nem is akarózik letenni. Nehéz abbahagyni. Tovább olvassuk. Mintha ez a lexikon egy izgalmas utazáson segítene részt venni, állomásról-állomásra új értékeket kínálva. Esetünkben: címszóról címszóra haladva okosodunk belőle.

Mikó Pálné

Bárdosi Vilmos – Karakai Imre

A FRANCIA NYELV LEXIKONA

C O R V I N A

660 old., 2500,- Ft

Wendy Scott és Susanne Mühlhaus
(szerk.)

Languages for Specific Purposes

Kingston University School of
Languages/Centre for Information on
Language Teaching and Research,
London, 1994

Egyik kedves kolléganőm, a német gazdasági szaknyelv elismert művelője a következőket fejtette ki, mintegy széljegyzetként a szaknyelv elméleti megközelítésével kapcsolatos gondolatmenete során: A német szaknyelvoktatók legutóbbi konferenciáján, a franciaországi Epinalban néhányan szinte értetlenkedve vetették fel, miért tulajdonítanak a közép- és kelet-európai országok szakemberei olyan nagy jelentőséget az ún. szaknyelvnek, miért kezelik külön diszciplínaként az alkalmazott nyelvészetben belül. A szakmai nyelvhasználat ugyanis csak a terminológiai variánsok terén tér el a mindennapi nyelvtől, továbbá néhány súlyponteltolódás tapasztalható egyes nyelvtani szerkezetek gyakoriságában.

Nem feladatomban itt, hogy a fenti megállapításokkal vitába szálljak, ugyanakkor erős ellenérveket szolgáltat a jelen kötet e kibontatlan formában is fennálló vita tárgyában.

Két, lezárásához közeledő TEMPUS-projektum koordinátora, a Kingstoni Egyetem és a Párizsi Kereskedelmi és Iparkamara vezető nyelvi szakemberei, Wendy Scott nyelvi intézetvezető és Jacques Cartier oktatási igazgató egy nemzetközi szaknyelvi konferencia megrendezését kezdeményezte. A szervezőbizottság gerincét a magyar partnerek között a Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola oktatógárdája, a rendezvény színhelyét pedig az ugyancsak TEMPUS-együttműködő Semmelweis

Orvostudományi Egyetem biztosította. Ennek a mintegy 300 résztvevőt számláló tudományos tanácskozásnak az eredményeképpen született meg a jelen tanulmánykötet.

És milyen nagyszerű, reprezentatív kötet! A szerény külső kimeríthetetlen gondolati gazdagságot takar. Méltán állítja a könyv hátoldalán álló ajánlás, hogy ez a mű nélkülözhetetlen forrásanyagot tartalmaz mind nyelvoktatók, mind kutatók, mind pedig diákok számára.

Csupán a tanulmányok készítőinek száma hetvennyolc. Értelemszerűen nem tartottak valamennyien előadást a konferencia alkalmával, de az így elfogadott többlet írások csak még gazdagabbá teszik a kiadványt. A konferencia iránti széleskörű érdeklődés következtében mind az érintett szakterületek, mind a szaknyelvoktatás terén folytatott, tematikusan csoportosított elméleti és gyakorlati vizsgáldások olyan sokrétű és teljes képet adnak e tudományág mai helyzetéről, hogy abból a figyelmes olvasó, aki egyben szakember, számos következtetést tud levonni.

a) A tanulmányok három idegen nyelven készültek, pontosabban vagy angolul, vagy franciául, vagy németül. Természetes, hogy a német nyelv viszonylag háttérben maradt, hiszen a projektum résztvevői között nem volt germanofón. Ennek ellenére megfelelően képviseltette magát a németül beszélő szaknyelvtanárok közössége, német nyelvterületről vagy a közép-európai régióban élő nemzetek közül.

A résztvevők ország szerinti, illetve intézményi hovatartozásának nagy száma arra mutat, hogy nincsenek regionális, nemzeti és egyéb korlátok a szaknyelv iránti érdeklődés terén. Sőt, ennek az ellenkezője az igaz. Nem csupán a közép- és kelet-európai országok látják szükségét annak, hogy az idegen nyelvek tanulása

révén felvértessék a munkavállalókat, a tudományos körök és a különböző szakmák képviselőit a szakterület nemzetközi szinten való gyakorlásához szükséges nyelvismeretekkel és nyelvhasználati készségekkel, hanem a fejlett országok oktatási és kutatóintézetei, sőt a nemzetközi szervezetek megfelelő fórumai is kiemelt szerepet tulajdonítanak a különböző szaknyelveknek.

Külön említést érdemel itt Richard West „Needs Analysis-State of the Art” és Heltai Pál „Hungary’s Nationwide Needs Analysis” című tanulmánya. Mindkettő az Európa Tanács Szaknyelvi Szakbizottsága gondozásában, hosszú évekig folytatott kutatómunka eredménye. Heltai Pál ismertette azt a roppant átfogó, három szintre vonatkoztatott felmérést (tanulók, tanárok, felhasználók), amelyet az Európai Tanács megbízásából végeztek magyar szakemberek. A vaskos tanulmánykötet a szaknyelvpedagógia alapműve lett, mint ahogy a szaknyelvi kutatások alapköve a szükséglet-elemzés. Enélkül nem tervezhetők a célkitűzések megvalósítására irányuló oktatási programok az egyes szakmák idegen nyelvet tanuló célcsoportjai számára.

b) Jól szemlélteti a kötet a szaknyelvek sokrétűségét, azt, hogy nincs a gazdasági életnek és általában a szakmai tevékenységnek olyan része, ahol ne lenne kisebb-nagyobb súlya az idegen nyelvek használni-tudásának.

A kingstoni TEMPUS-projektum az orvosi szaknyelv felkarolásával indult, majd közvetlenül ezután kiterjedt a gazdasági szaknyelvre. A konferencián nagy számban vettek részt a műszaki-technikai nyelvi réteg szakértői is, válaszolva a konferencia-felhívásra. Napjainkban, amikor a felsőoktatásban egyre jobban szűkülnek a nyelvi lektorátusok, központok lehetőségei, helyenként pedig teljes leépülésüket tapasztalhatjuk, ami a korsze-

rű világ kihívásaira adott negatív válasz, a kötet szemléletes példája a választandó helyes útnak. A rendőrségi nyelv jelentősége együtt nő a nemzetközi bűnözés terjedésével. A műszaki nyelvi rétegek közül kiemelkedő az informatikai szaknyelv. Angol nélkül a számítógép-használók ma már nem tudnak teljes értékű munkát végezni. A különböző tanulmányok érzékeltetik, hogy a nyelvoktatók és kutatók felismerték a nyelvhasználat fejlődési tendenciáit, mind jobban gyarapszik a nemzetközi munkacsoportok száma, amelyek ma már nem csupán a nemzetközi szervezetek munkatársai, hanem egyre inkább a multinacionális vállalatok fejlesztő-kutató teamjei, s ezekben a legkülönbözőbb nemzetek képviselői dolgoznak együtt.

Jellemző példája az oktatás, az oktatásszervezés szintjén a „Projets Européens et Multilinguisme” című írás Christine Levesque tollából, aki ennek a több országot, több kultúrát egybefogó csoportmunkának a nyelvi vetületét állítja figyelem középpontjába. Olyan tanulmány ez, amely minden bizonnyal programadó jellegűnek tekinthető a jövő nyelvész kutatói számára. Szerteágazó irodalma van ma már a kultúraközi nyelvi és nem nyelvi kommunikációnak, az Európán belül élő nemzetek kulturális és nyelvhasználati eltéréseinek leírásától a kontinensek közötti nyelvi és viselkedési minták egybevető elemzéséig. Ugyanakkor kevés tanulmány született még a multiperurnális kommunikáció azon típusairól, amelyek során a többnyelvűség a jellemző. A többnyelvűség is többféleképpen értelmezhető: a résztvevők anyanyelve eltérő, s gyakran a közvetítő nyelv sem azonos. A felek szakmai problémákat vitatnak meg konzultációkon, tárgyalásokon. Ebben az esetben projektum bonyolításával kapcsolatos megbeszélések, egyeztetések, érdekérvényesítés került napirendre. Szo-

ciolingviztikai kérdéskör ez a javából, a szakmai körülményekbe ágyazottan. Suggestálja az írás, hogy az országtanulmányok készítőinek, a szociológusoknak és a nyelvészeknek jobban össze kell fogniuk a jövőben, munkájuk záloga lehet tágabb értelemben annak is, hogy érvényesülhessen az egyenlő elbánás, megvalósulhasson az esélyegyenlőség ezekben a többrésztvevős munkacsoportokban.

c) A főbb csomópontok kiragadása után lássuk a kiadvány keresztmetszetét. Az anyag gazdagsága lehetőséget nyújtott egy részletes és logikus rendbe állított csoportosításra – a konferencia szekciói rendjének megfelelően. A témák sora az alapvetés szándékával vázolt nemzeti oktatáspolitikai kérdésektől és a szaknyelv helyzetét elemző írásoktól halad az oktatás-módszertani kérdések vizsgálatán át a képzés és a gyakorlat kapcsolódási jellemzőinek, vagyis a szaknyelvi képzés gyakorlati hasznosulásának leírásáig.

A jellemzőbb, mintegy a kor mozgását követő témacsoportokat a már említett nyelvi szükségletelemzésről, a tantervkészítés problematikájáról, a nyelvi készségek mérési módszereiről és a szaknyelvhasználat kulturális mutatóiról készített írások alkotják.

Vitathatatlan, hogy a szaknyelv elemzése polgárjogot nyert napjainkra az alkalmazott nyelvészetben belül. A korszerű szemlélet egyértelműen áthatja a kötetet: alig néhány szerző foglalkozik csak az egyes szaknyelvek leírásával a grammatika, a frazeológia vagy a terminológia szempontjából. Egyazon feladatokat tűztek maguk elé az alkalmazott nyelvészek és nyelvtanárok: figyelmüket a nyelv elsajátítására és használatára fordítják, tudván, a nyelv arra való, hogy beszéljék.

Az oktatáshoz szolgáló tantervek örövendetes szaporodásáról ad számot a kötet. Ezek változatosak, tükrözik a szerzők gyakorlati eredményeit. Tanulságos ösz-

sze hasonlítani, majd szintézisbe hozni az írások alapján kialakuló képet: a speciális képzési céltól függően vizsgaelőkészítő tanfolyamról, idegen nyelven folyó szakmai képzésről vagy a felsőoktatásban a szakmai képzéshez szervesen csatlakozó szaknyelvi stúdiumokról van szó.

Az oktatás rész-célkitűzései, a megvalósítás módszerei és a korszerű oktatási célra adaptált technika kérdésköre jelenti talán a legnagyobb érdeklődést kiváltó témakört. Az oktatási és kutatási tapasztalatok széles körével ismerkedhetünk meg. A megközelítés jellemző mind az egyes nagyobb szaknyelvi típusok, mind a kimunkálás tárgyát képező nyelvi készségek szempontjából.

A szaknyelvi konferencia anyagának ismeretében nem meglepő, hogy a szerzők jelentős számban magyarok. Azt is feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy számos előadó annak köszönhető részvételét a budapesti konferencián, hogy FEFA-világbanki projektumok finanszírozták az utazást. Erről a tényről a kötet szerkesztőinek nem lehettek ismereteik. Azt azonban a magyar nyelvészek, alkalmazott nyelvészek és nyelvoktatók fájdalommal jegyezték meg, hogy a Kingston University vezetője nem vont be senkit tudományos életének szoros személyiségei közül a szerkesztésbe. Holott a TEMPUS-projektumok adta anyagi lehetőségeken kívül az ő munkájukon múlt leginkább az, hogy létrejöhetett a színvonalas konferencia és a *Language for Specific Purposes* című értékes kiadvány.

Berényi Pálné

M(ercedes) Fajardo, S(usana) González

„Marca registrada” (Español para los negocios)

Universidad de Salamanca y Ed. Santillana, Madrid, 1995

M(arisa de) Prada, M(ontserrat) Bovet

Hablando de Negocios

Edelsa-Edi 6, Madrid, 1992

A(na María) Martín Uriz, I(gnacio) Martín Uriz, J(osé) Siles Artés

El Español de los negocios

Sociedad General Española de Librería, S.A., Madrid, 1989

Akárhány tanulmányt olvasunk a szaknyelvoktatásról, mindegyiknek a szerzője szükségét érzi, hogy bevezetőjében leszögezze: szaknyelv márpedig van, s ezt az állítást néhány érveléssel meg is támogatja. E mögött a defenzív megközelítés mögött némi kisebbségi érzést és önigazolási készletet fedezhetünk fel.

Ezúttal tekintsünk el minden szorongó kételkedéstől, és bevezetőül szögezzük le, hogy szaknyelv mégiscsak van, mert vannak szaknyelvi konferenciák, van szakmai nyelvvizsga, szaknyelvi képzés, szaknyelvet oktatók, szaknyelvet tanulók, szaknyelv oktatására írt tananyagok: tankönyvek, auditív és audiovizuális segédletek.

Ha van szaknyelvi vizsga, akkor kell lennie vizsgakövetelménynek, mérésnek, illetve mérőeszköznek, ami a vizsgán adott feladatokban testesül meg. A kimeneti oldalon jelenik meg tehát, mit kérhetünk számon szaknyelvi készségek, illetve ismeretek gyanánt. Aligha meglepő, hogy a szaknyelvi nyelvvizsgán ugyanazokat a készségeket mérik, amelyeket az általános nyelvvizsgákon. (Olvasás-értés,

hallás utáni értés, szóbeli és írásbeli kifejezés készségei.) Miben különbözik hát az általános nyelvismeret és a szakmai nyelvismeret? Az általános nyelvismeret sémáit szakmai lexikai ismeretekkel helyettesítenénk? Vagy a tárgyalt témák különböznek csak?

Jelen írás célja, hogy bemutasson egy szaknyelv oktatását célzó tananyagot.

Gazdasági szaknyelv oktatására írott nyelvkönyvekben sok időn át nem bővelkedett a spanyol nyelvkönyvpiac. Az utóbbi években megjelent kevés számú üzleti nyelvi tankönyv közül hármát választottam ki, hogy a bennük tárgyalt témákat összevegyem. A legrégebbi, a SGEL kiadó által 1989-ben megjelentetett *El español de los negocios*, alcíme szerint *Español económico y empresarial* a leggazdagabb a tárgyalt témák szempontjából. Makro- és mikrogazdasági témákat egyaránt tárgyalnak benne a szerzők. A tankönyv nagy erénye, hogy a témákhoz kapcsolódóan sok táblázat, illetve autentikus dokumentum és az azok kezelésével kapcsolatos feladat szerepel.

Az *Hablando de Negocios* 1992-ben jelent meg. E tankönyv pozitívuma az önálló, illetve kiscsoportos nyelvtanulásra alkalmas gyakorlatok, az olvasás-értési feladatok és a témákhoz illeszkedő egynyelvű szótár alkalmazása.

Ha a legfrissebb kiadású *Marca Registrada* [Bejegyzett védjegy] című szaknyelvi tankönyvet kézbe vesszük, szembeűnik, hogy témáinak nagy többsége a mikrogazdaság köréből való. Ugyanakkor a témák bevezetése elméleti síkon történik. Definíciókat adnak vállalatról, bankról, turizmusról, munkaerőpiacról. Sajnos a marketingről is, azt sejtetve, hogy az egyenlő a reklámmal.

A biztosításról szóló fejezetben főként az élet- és egészségbiztosításról esik szó. A témák exponálása tekintetében úgy tűnik, mintha a szerzők valójában nem dön-

tötték volna el, hogy a fogyasztók, vagy a gazdasági életben más szerepet betöltő üzletemberek nézőpontjából kívánják az üzleti élethez szükséges szakmai (nyelv-) ismereteket közvetíteni. (Természetesen minden üzletember felhasználó, illetve fogyasztó is egyúttal, mégis, egy szakmai tartalmat közvetítő nyelvkönyvből használója a szakmai ismereteket szeretné elsajátítani.) A témák elméleti jellegű bevezetése után munkatankönyvbe illő gyakorlatok következnek, szám szerint négy vagy öt. Ezután következik a nyelvtan, amire még visszatérek.

Az olvasás-értési feladatokban 1992/93-ból származó sajtószemelvények vannak, sőt, a spanyolok megtakarítási hajlandóságáról szóló cikk 1990-ből származik, ami egy 1995-ben kiadott gazdasági tankönyv esetén nagyon sajnálatos, hiszen a gazdaság történései olyan sebességgel változtatják meg az aktuális helyzetet, hogy attól a nyomtatott tankönyvben leírtak érvényessége a tiszavirág-életű sajtóhír aktualitásával vetekszik. Kínos, hogy az Európai Uniót „UE” helyett „CE” rövidítéssel említik meg, sőt, lábjegyzet gondoskodik arról, hogy értesüljünk: a „CE” az új név, mert már nem „CEE”. Különösen sokat markol a „Comercio” fejezet, melyben a definíciók, az elméletet feldolgozó gyakorlatok után a Corte Inglés áruházlánc története, majd a kereskedelmi központokról szóló cikk következik. A nyelvtanulónak egy megrendelés alapján számlát kell kiállítania, amit a fuvarparitásokról (Incoterms) szóló kőke-mény oktatószöveg követ, melyben a ki-pontozott helyekre be kell írni megadott szakkifejezéseket. Ha más nem, legalább angol (kereskedelmi) nyelvismeret kelle-ne hozzá. A levezető hangosított anyag a kis- és középvállalkozó kereskedők sztrájk-járól szóló rádióhír.

Egyenletesen jól sikerült a „Turismo” és a „Mundo laboral” két egymást követő

fejezete. Mindkettőben igen színvonalasan megjelentetett színes hirdetések és autentikus dokumentumok vannak: pénztári nyugta, táviratblanketta, kérdőíves felmérés adaptációja, álláshirdetések, álláspályázathoz kitöltendő kérdőív.

A tankönyv utolsó fejezete az „Industria”. Kérdés, vajon az ipar mellett a mezőgazdaság miért nem szerepel. A szolgáltatási szektorból legalább a nagyon jelentős turizmus megkapta méltó helyét.

A tankönyv végén rövidítésgyűjtemény foglal helyet, ami jó, de nem elég aktuális: UE nincs, CE van. A szervezetet jelölő rövidítések kiegészülnek a kereskedelmi levelezésben használt néhány (huszonkét) rövidítéssel. „Glosario” címmel a könyv utolsó lapjain témák szerint csoportosítva spanyol nyelvű szószedet áll (kb. 550 szó), mellette üres hely, hogy a tanuló saját nyelvén kitölthesse a megfelelő kifejezésekkel.

Sok szerző a szaknyelvi tankönyvekbe nyelvtani magyarázatokat és nyelvtani gyakorlatokat is ír. Az ebben a recenzióban említett mindhárom spanyol kiadású gazdasági szaknyelvkönyv tartalmaz nyelvtani gyakorlatokat. A szakmai nyelvi kompetenciának minden bizonnyal vannak nyelvtanismeret-specifikus részei. Ilyenek a kereskedelmi tárgyalásban és levelezésben gyakran használt felszólítást, kérést, óhajt, kívánságot, véleménymondást kifejező beszéd-aktusok kötőmódot igénylő nyelvtani szerkezetei is, melyeknek a gyakorlása/gyakoroltatása sosem elég például a magyar nyelvtanulók esetében.

A *Marca Registrada*-ban a spanyol nyelvtan csomópontjait képező nyelvtani nehézségeket tárgyalják a szerzők az egyes fejezetekben, magyarázatokkal és gyakorlatokkal, talán még fokozottabban, mint a másik két említett tankönyvben. Nagyon helyesen szerepel a mennyiség, a minőség, az összehasonlítás leírására szolgáló lexika és nyelvtani szerkezet, de

nem biztos, hogy a három létige használatára, vagy az igeidők egyeztetésére szükséges volt ennyi magyarázatot és gyakorlatot szálni. A későbbiekben még szerepel a leírás, véleménymondás, a függő beszéd.

A nyelvtani ismereteknek a szaknyelvi tankönyvbe való beépítése azért különös számunkra, mert ezen a ponton a magyarországi idegennyelv-oktatás – és a számomra jobban ismert felsőoktatási gyakorlat – ettől eltérő. Mi úgy gondoljuk, hogy a szaknyelvoktatást már meglévő általános nyelvtudásra kell ráépíteni, s ebben az általános nyelvismeretben – elvileg és ideális esetben – már a nyelvtani ismeretek benne vannak. Úgy vélekedünk – lehet, hogy helytelenül –, hogy a szaknyelvi ismeretek szakmai, pl. gazdasági, orvosi, vagy műszaki lexikai és kommunikációs (szóbeli és írásos) stratégiai elemeket kell, hogy tartalmazzanak. Ezért gazdasági szaknyelvi jegyzeteinkben nincsenek nyelvtani témák. A nyelvtani és szaknyelvi ismeretek „ötvözésére” szolgáló példák közül is kirí a *Business Spanish for Beginners* címen 1991-ben, Londonban megjelent gazdasági szaknyelvkönyv, melynek a spanyolon kívül három változata is elkészült már, a Hotel Europa France/Deutschland/Italia. Ebben a tankönyvben a valóban kezdő nyelvtanulók tanulnak szaknyelvi ismereteket, és ezzel párhuzamosan sajátítják el a névelők használatát, a jelenidejű igeragozást és más elemi ismereteket. A korai szakosodás takarékosnak tűnhet, de remélhetőleg nem hiteti el a nyelvkönyv használójával, hogy megtanulhatja segítségével a szakmát és az idegen nyelvet.

A *Marca Registrada* gyakorlókönyve a tankönyv témáit és gyakorlattípusait követve meglehetősen bő gyakorlási lehetőséget nyújt és a megoldási kulccsal az önálló tanulást is segíti.

Győri Anna

Bart István – Klaudy Kinga – Szöllősy Judy

Angol fordítóiskola

Corvina, Budapest, 1996

Örvendetes, hogy a fordítás (ez a nyelvtanításban sokáig háttérbe szorult s ezért elhanyagolt készség) újra az érdeklődés homlokterébe került világszerte. Egyre szaporodik a fordítással foglalkozó könyvek száma mind a külföldi kiadók katalógusaiban, mind pedig a magyar könyvpiacra. E sorba illeszkedik a Corvina új kiadványa: Bart-Klaudy-Szöllősy fordítás-technikai tankönyve, amelyben három kiváló szakember osztja meg velünk az angol nyelvi fordításról összegyűjtött tapasztalatait.

A könyv újdonság, s nemcsak azért, mert nemrég jelent meg, hanem azért is, mert a szerzők „kézenfogva” vezetik végig s igazítják el olvasóikat a fordítás közben felmerülő számtalan probléma útvesztőjében. A fordítást „folyamatos és párhuzamos kétnyelvű szövegelemzés”-ként értelmezik, s mivel tankönyvük mottója: „fordítani csak fordítás közben lehet megtanulni”, ezért mindig az adott szövegből indulnak ki, s lépésről-lépésre látnak el jó tanáccsal, hasznos tippel a két nyelv egymásra vonatkoztatásához s az egyikből a másikba való átlépéshez. Ez a szövegközpontú megközelítés és a kísérő kommentárok teszik lehetővé, hogy az olvasó saját maga vonja le a fordítások közben tanultakból az általánosítható tanulságokat, s ismerje fel a fordítás alapelveit és leggyakoribb átváltási műveleteit.

A könyv két részre oszlik: az első rész az angolról magyarra való fordítás problémáival foglalkozik, míg a második rész a magyarról angolra fordításhoz nyújt segítséget. Érdekesek és igen változatosak a fordítandó szövegek: skálájuk a hivatalos

szerződéstől az ételrecepten át az állás-hirdetésig terjed, s így a kezdő fordítónak módja nyílik megismerni a különféle nyelvi regiszterek és a sokféle szövegtípus célnyelven való visszaadásának nehézségeivel, de úgy, hogy a kommentárok mindvégig rengeteg segítséget adnak a fordítási problémák megoldásához. Külön említést érdemel a szerzőknek az a törekvése, hogy felhívják a figyelmet a forrásnyelvi szövegek tökéletlenségeire, s ezért nagy hangsúlyt fektetnek a szövegek elővagy átszerkesztési képességének fejlesztésére, amit a fordítói kompetencia fontos alapelemének tartanak.

A könyv mindkét része 9-9 fejezetből áll, amelyek mind azonos módon épülnek fel: a fordítandó szöveget és rövid leírását egyes előkészítő feladatok követik, amelyek a szöveg jobb megismerését szolgálják. Minden fordítás alapvető feltétele ugyanis a közlési helyzet (kommunikatív szituáció) tisztázása, a forrásnyelvi szöveg tartalmának és belső szerveződésének meghatározása, majd a célnyelvi megfelelőjének lexikai előkészítése. E feladatok elvégzése során a fordító alaposan megismerkedik a szöveggel, s az előkészítés utolsó fázisában gyakran még egy „többváltozós fordítást” is kap, amelyből megszerkesztheti a saját változatát. Ez az eredeti ötlet lehetőséget ad a fordítási változatok stilisztikai különbségeinek összevetésére, s egyben kiemeli a fordító felelősségét, hiszen az egyes változatok kiválasztása más és más folytatást, eltérő mondatszerkesztést hoz magával, tehát az igényes és stilisztikailag is egységes fordítás elkészítése tudatos választások sorozatát kívánja meg a fordítótól.

Az előkészítő feladatokat a szerzők javasolt fordítása követi, s itt a hangsúly a „javasolt” szón van, amivel a szerzők érzékeltetik, hogy megoldásuk nem az egyetlen lehetséges változat. A könyv

legérdekesebb részét a fordítást kísérő kommentárok képezik, amelyek részletes magyarázatot adnak a javasolt átváltási műveletekhez, és nagyon sok általánosítható tanácsot is tartalmaznak. Igen hasznos például a két nyelv eltérő bővítési irányára vonatkozó észrevételük (azaz, hogy az angolban elől áll az alapszó, s azt követik a bővítmények, míg a magyarban pont fordítva van) s az ebből levont következtetés („az angol-magyar fordítás egyik leggyakrabban alkalmazott átváltási művelete ezért a névszói szerkezetek jobbra álló határozói jelzőinek balra helyezése”). A szerzők jó néhány ehhez hasonló szabály megfogalmazásával igyekeznek megkönnyíteni a kezdő fordítók dolgát.

Pedagógiai szempontból nagyon hasznosnak tartom a további feladatok (irányított fordítás, mások fordításának „kontrollszerkesztése”, illetve önálló fordítás) beiktatását, hiszen a szöveg lefordításával még nem feltétlenül ér véget a fordító feladata, s ezek az egyre nagyobb önállóságot igénylő feladatok elősegítik a nyelvről-nyelvre váltás készségének továbbfejlesztését.

Összefoglalva: a hazai könyvvásárlók nagyon hasznos, színvonalas gyakorló fordításoktatási könyvvel gazdagodott, amely jól használható mind a csoportos, haladó szintű nyelvoktatásban és fordítóképzésben, mind pedig önálló, otthoni munkára.

Katona Lucia

И. И. Убин

**Словарь усилительных
словосочетаний
русского и английского языков**

I. I. Oubine

**Dictionary of Russian and
English Lexical Intensifiers**

Москва, Всероссийский центр переводов научно, технической литературы и документации, 1995

1969-ben jelent meg A. K. Zsolkovszkij és I. A. Melcsuk írásának (О семантическом синтезе) magyar fordítása (Szemantikai szintézis, in: *Dokumentáció és nyelvészet – az értelmi összefüggések formalizálása*. Szerk. Varga Dénes). Ez a dolgozat egy olyan elmélet összefoglalásának tekinthető, amely mintegy válasz, vagy inkább talán kiegészítés volt N. Chomsky nyelvfelfogásához. A nyelvtani szerkezet formalizálása után az értelmi összefüggések formalizálásának a kérdését kívánta megoldani. Nem egyedül Melcsuk és Zsolkovszkij kísérelte meg a jelentéstan területéhez tartozó nyelvi jelenségek újszerű rendszerezését. Ebben az időszakban vált ismertté a Katz-Fodor-elmélet, foglalkozott ezzel a kérdéssel U. Weinreich és Ch. Fillmore is.

Zsolkovszkij és Melcsuk elméletének konkrétabb, kevésbé elvont része az úgynevezett lexikai függvényekkel, az ezek körébe tartozó szemantikai paraméterekkel foglalkozik. A szemantikai paraméter – kicsit leegyszerűsítve – típusjelentésnek tekinthető. A szemantikai szintézis a típusjelentések közé sorolja például az antonímák és a szinonímák közötti összefüggést, valamely cselekvés, történés kezdetét és befejeződését, befejezését. Ide tartozik a Magn-parameter is, a legkülönbözőbb szófajokhoz tartozó szavak által kifejezhe-

tő, intuitíve fokozhatónak tekinthető alapjelentésnél nagyobb mértékű, intenzívebben megjelenő jelentés kifejezésére szolgáló nyelvi eszköz, amely alaktani és mondattani szempontból igen változatos megjelenési formát ölthet.

I. I. Ubin már 1969-ben viszonylag nagy terjedelmű értekezést jelentetett meg a szemantikai parameterekről (Выражение параметра в русском языке /Машинный перевод и прикладная лингвистика, Выпуск II/, Москва), 1995-ben pedig – hosszú évek munkájának eredményeként – kiadta a fokozást, nyomósítást jelölő angol és orosz nyelvi szókapcsolatok szótárát. A szótár – a szerző véleménye szerint – egyesíti magában az angol és orosz nyelv lexikai kapcsolatait tartalmazó egynyelvű szótárakra jellemző tulajdonságokat, tehát alkalmas arra, hogy segítséget nyújtson mind az angolról orosz nyelvre, mind pedig az oroszról angolra történő fordításnál. Ennek megfelelően – a bevezető mondatokat és a szótár használatára vonatkozó sorokat illetve a rövidítések jegyzékét és a forrásmunkák felsorolását követően – a könyv négy részből áll: a fokozást, nyomósítást jelölő szókapcsolatok orosz nyelvi szótára (Словарь усилительных словосочетаний русского языка) – a kulcsszó szerinti rendszerben (Прямой словарь), illetve a nyomósítást jelölő szó, kifejezés szerint rendezve (Реверсивный словарь), valamint az angol nyelvi rész, hasonló tagolásban (Dictionary of English Lexical Intensifiers, Direct dictionary, Reverse dictionary).

Nézzünk meg egy-egy szócikket a különböző fejezetekből!

БЕЛЫЙ (-я, -ое), бел, бела, бело и бело – white

абсолютно, ~ как бумага (о лице), ~ как лён (о волосах), ~ как лунь (о волосах), ~ как мел (о лице), ~ как молоко (о коже), ~ как полотно (о лице), ~ как снег, ~ как стена (о лице), кипенно (преимущественно о коже),

необыкновенно, ослепительно, совершенно, совсем, //белоснежный, //кипенный.

С моря надвигалась стена тумана совершенно белого, молочного цвета. (Чехов)

АДСКИЙ (-ая, -ое) боль, буря, ветер, вьюга, жажда 1, жара, злоба, злость, зной, метель, мука, питка 2, работоспособность, скорость, скука, страдание, стужа, терпение, труд 1, усталость, холод, шум

WHITE a – Having the colour of pure snow or milk – белый

absolutely, – as a ghost (about a person), – as ashes (about a person), as death (about a person), – as a sheet (about a person), extremely, perfectly, pure, unbelievably, utterly, //snow-white (not about a person)

RIGOROUS adherence, analysis, application, control n, rigid, examination, hardship 1, inquiry, investigation, law, logic, observance, privation, requirement, restraint 2, search n, training, unity.

Feltételezhető, hogy az angol, illetve orosz nyelvet csupán valamelyest ismerők számára is világos e példák alapján, mire is használható e szótár! Megtudhatjuk belőle, hogyan fejezhetjük ki az angol, illetve az orosz nyelvben azt, amikor valamely fogalmat, jelenséget, tulajdonságot, cselekvést, mozgást tükröző gondolati tartalom fokozott mértékben, nagyobb intenzitással nyilvánul meg. Az idézett szócikkekből kiderül például, hogy az oroszban a *haj fehér lehet, mint a héja* (как лунь), az angolban ez a kifejezés hiányzik; az angolban viszont, ha valaki *nagyon sápadt*, akkor *fehér, mint a kísértet* (as a ghost). Mindkét nyelv ismeri azonban a *hófehér* kifejezést (белоснежный, snow-white). Megtudhatjuk azt is, hogy a *fájdalom* szó tartalmának nyomósítására az oroszban is használhatjuk a *rokoli* melléknevet (адская боль), vagy, hogy az angolban is van

szigorú logikai rend (rigorous logic), de úgy tűnik, hogy a *Szigorú tél volt az idén* mondatban a tél tartalmának nyomósítására nem a *rigorous* szó használatos.

E szótár tehát az olyan speciális szótárak körébe tartozik, mint az antoníma és a szinoníma szótárak (vö. fentebb az antonímákról és a szinonimákról), és távolabbi rokonságban van a sajátos nyelvtani szótárakkal, például a vonzatszótárakkal. Ami a nyelvi anyag feldolgozását illeti, megállapíthatjuk, hogy a szerző figyelemmel volt arra, hogy a szótárt jól tudják használni azok is, akik számára az orosz idegen nyelv. Ezért jelöli nagyon pontosan a hangsúlyt, adja meg az igék, főnevek, melléknevek használatára utaló tudnivalókat.

Ubin – a szemantikai szintézis eredeti céljának megfelelően (a formalizált, számítógépes fordítás problematikájának megoldása) – arra hívja fel a figyelmet, hogy a szótár jól használható fordítások készítésekor. Néhány korábbi dolgozatomban a szemantikai paraméterek nyelvoktatásbéli lehetőségeire hívtam fel a figyelmet. Egyetemi doktori értekezésemben pedig a fokozást, nyomósítást jelölő magyar és orosz kifejezések egybevetésére tettem kísérletet. Ubin szótára ösztönzést adhat ennek a munkának a folytatására. Magyar-német, német-magyar változatának tervbe vett elkészítése segíteni fogja a fordítótevékenységet e területen, de számunkra is használhatóbbá tenné az Ubin-szótárt, hiszen ezzel együtt viszonylag könnyű lenne elkészíteni az angol-magyar, magyar-angol, magyar-orosz, orosz-magyar változatot is. E szótárak, a segítségükkel elkészíthető feladatsorok további segédanyagot jelenténe az idegen nyelvek tanulásához. Végül az egybevető nyelvészeti kutatásokhoz is alapanyagként szolgáltathatnának.

Székely Gábor

Fried Ilona

Contrappunti

Ponte Alapítvány, Budapest, 1994

A budapesti Ponte Alapítvány rövid fennállása óta már sok hasznos, hézagpótló kiadvánnyal lepte meg az olasz nyelv iránt érdeklődő közönséget. Az ő gondozásukban jelentek meg az első nyelvvizsgára felkészítő feladatgyűjtemények, tesztkönyvek, hangkazetták, valamint az olasz nyelv oktatását segítő egyéb segédanyagok. Az alapítvány másik „szívügye” az olasz kultúra és irodalom, ezen belül is a XX. századi olasz irodalom hazai népszerűsítése. Erről a törekvéstről tanúskodnak az általuk kiadott kétnyelvű novelláskötetek is (*A bomba, A nyugalom háza*). Ezt a két irányt – nyelvtanítás és irodalom, nyelvtanítás és olvasás – lát-szik ötvözni ez az újabb Ponte-kiadvány.

A *Contrappunti* nem hagyományos értelemben vett nyelvkönyv, inkább antológia. A szerző, az ELTE Tanárképző Kara Olasz Tanszékének vezetője szándéka szerint a bő, csakis eredeti szöveget tartalmazó válogatás minél változatosabb műfajokon, témákon keresztül kívánt ablakot nyitni a mai Olaszországra, a kultúrára, az irodalomra úgy, hogy közben az olvasás során a nyelvtudás is fejlődjön. Természetesen egy ilyen vállalkozás nem törekedhet a teljességre; és nyomán viseli a válogatója egyéniségét is.

Az egybegyűjtött – mennyiségre is impozáns – anyag a következőképpen rendeződik: a rövid, szellemes bevezetőt leszámítva az antológia három fő részből áll. Az első fejezetben bemutatja a szerző, milyen megközelítések alkalmazhatók a szöveg feldolgozására. Hogyan lehet a szöveget bekezdésekbe rendezni, a szöveg kulcsszavait megtalálni, egy összekevert szöveget szétválasztani, szöveget sú-

rítani, kiegészíteni, összefoglalni, továbbírni stb. Ezt követi a második, legterjedelmesebb fejezet (amit talán célszerű lett volna a jobb áttekinthetőség érdekében tovább tagolni). Az első rész az irodalmi szöveg néhány általános aspektusát (a mű létrejötte, az olvasó, az író, a kritika) mutatja be, majd ezt követően a különböző műfajokból kapunk ízelítőt. A műfaj szót itt a legszélesebb értelemben véve, hiszen a klasszikus műfajokon túl olyanok is helyet kapnak az antológiában, mint amilyen a képregény, a riport, a dal, a szövegekönyv, a lányregény. Ezt a fejezetet egy újságcikkekből álló szemelvénygyűjtemény zárja. A cikkek válogatásánál itt is két fő szempont vezette a szerzőt: a téma és a műfaji sokféleség. Vezércikk, riport, kommentár, olvasói levél egyaránt helyet kapott a válogatásban. A cikkek kiválasztásánál a szerző ügyelt arra, hogy olyan kérdésekről szóljanak, amelyek nem veszítik el egyik napról a másikra aktualitásukat. A környezetvédelem, a drogfogyasztás, a gyermeknevelés és a többi terítékre kerülő téma is ilyen. Az sem kerülte el a figyelmét, hogy a problémákat a két ország kontextusában ajánlja megvitatásra.

Az antológia utolsó fejezete szakszövegekből ad rövid ízelítőt. A válogató figyelme elsősorban azok felé a szaknyelvek felé irányult, amelyek ismerete elengedhetetlenül szükséges az olasz szakos egyetemista vagy az olasz nyelvtanár számára. Természetesen nem kizárólag, de elsősorban ők azok, akiknek tudniuk kell, milyen egy olasz nyelven írt önéletrajz, nekik kell megérteniük olyan hivatalos dokumentumokat, mint egy ösztöndíjkiírás, nekik kell tájékoztatókat elolvasniuk, tanári kézikönyveket olaszul tanulmányozniuk, továbbképzéseken részt venniük, ahol az olasz módszertani szaknyelv ismerete alapvető követelmény. Ők azok, akik szerződéseket, kereskedelmi,

jogi szövegeket fordítanak, és hozzájuk csenget be a szomszéd a legújabb olasz háztartási kisgép olasz nyelvű leírásával („hiszen te tudsz olaszul”). Olyan kihívások ezek, melyeknek meg kell felelni, és amelyekre eddig kevés figyelmet fordított a tanárképzés. Úgyhogy csak üdvözölni lehet, hogy a szerző ráirányította a figyelmet erre a fontos mulasztásra. A könyvet rövid ismertető zárja az antológiában szereplő irodalmi szemelvények szerzőiről. Sok, Magyarországon még kevésbé ismert íróról szerezhethünk alapvető információkat.

Az elmondottakból világosan kitűnik, milyen gazdag és sokféle nyelvi anyagot nyújt ez a válogatás. Ha a szerző a szövegeket egyszerűen csak közreadta volna, akkor is jó szolgálatot tett volna az olasz nyelvoktatás számára. Hiszen egy jó válogatás önmagában is nagy segítség tanár és diák számára egyaránt. Ez a könyv azonban ennél sokkal többet ad, azt is megmutatja, milyen lépésekben, mi módon lehet általában a szöveget feldolgozni. A módszer jellemzője az, hogy minden egyes szöveg előtt, annak jellegétől, műfajától teljesen függetlenül, feladatok, kérdések találhatóak. Ezek a szövegre való ráhangolódást segítik elő. Ezt követi a szöveg elolvasása, majd utolsó lépésként a szöveg ismeretét feltételező újabb feladatok, kérdések következnek, mindig az adott szöveg témájától, jellegétől függően. A feladatok messze túlmutatnak a szövegértés egyszerű ellenőrzésén. Kitűnő kiindulópontot, ösztönzést jelentenek az „aktív” készségek fejlesztésére is. A szerző is tisztában van azzal, hogy ezek az ötletek hol jobban, hol kevésbé kidolgozottak, hogy lehet vitatkozni egyik vagy másik feladattal, de nem ez a lényeg. A módszer maga az, ami figyelemreméltó és ami segíti, ösztönzi a nyelvtanárt az ilyen fajta feladatok kreatívabb megoldásaira.

Bár a szerző szándéka szerint az olvasókönyv minden szinten kínál olvasnivalót, tehát számít a kezdők érdeklődésére is, mégis úgy hiszem, hogy elsősorban az olasz szakos főiskolások, egyetemisták számára ajánlható igazán. Nem csak a szövegek nagyobb részének nyelvi szintje, hanem a hozzájuk kapcsolódó feladatok alapján is. Azok forgathatják igazán nagy haszonnal, akik a nyelvtanulás legmagasabb fokára léptek, arra a „nyitott szintre”, ahol a XX. század végén is, továbbra is az olvasásé marad az egyik főszerep.

Józsa Judit

Johannes Schumann

Mittelstufe Deutsch

Átdolgozott kiadás

Verlag für Deutsch, Ismaning/München, 1992

Még négy évvel megjelenése után is érdemes hírt adni erről a munkakönyvről, minthogy olyan fiatalok és felnőttek számára készült, akik a budapesti Goethe Intézetben letehető „Zentrale Mittelstufenprüfung” követelményeinek szeretnének megfelelni. Ez a vizsga valamivel magasabb szintű, mint a magyarországi középfokú állami nyelvvizsga; ebből adódóan a tankönyv gimnáziumok speciális német osztályaiban (III. és IV. oszt.); gimnáziumok és szakközépiskolák emelt óraszámú IV. osztályaiban; kéttannyelvű iskolákban az előkészítő osztály után; végül főiskolai és egyetemi lektori kurzusokon, valamint nyelviskolákban középfokú nyelvvizsga táján és azt követően használható.

A *Mittelstufe Deutsch* kimondottan intelligens tankönyv. A máshol, más tantár-

gyakban szerzett ismeretekre építve, azokat felhasználva és bővítve fejleszti az önálló gondolkodást; önálló véleményformálásra és döntéshozatalra serkent, magyarán partnerként kezeli a tanulót.

A tanári kézikönyv szerint a tankönyvet és a munkakönyvet intenzív tanfolyamon kétszer nyolc hét alatt, vagy 350 (45 perces) tanórán lehet elvégezni. Ez az idő természetesen változhat a tanulók előképzettsége, szorgalma, általános műveltsége, illetve az óravezetés színvonala és egyéb tényezők függvényében.

A tankönyv hét időálló és kiegészítő anyagokkal bármikor aktualizálható témát dolgoz fel, nevezetesen: a szerelem (család), a médiumok, a háború és a béke, a természettudományok és a technika, a gazdaság világa, a külföldiek és a németek, végül az utazás, az autó és a közlekedés témakörét. A szövegek között található szépirodalmi és egyéb autentikus darabok, amelyek érdekesek, alkalmasak a saját szokásokkal való összevetésre, ezért is motiváló erejűek; vitára és véleményalkotásra serkentenek, ez fokozza a beszédkedvet.

A nyelvtani anyag az alapfokon (Zertifikat Deutsch als Fremdsprache) megszerzett ismeretekre épít; a nehezebb részeket pedig ismétli és elmélyíti. Az egyes nyelvtani jelenségek tárgyalásakor kihasználják a témákban rejlő lehetőségeket; így például a médiumokkal kapcsolatban a Konjunktiv I, a háború és béke fejezeténél a Konjunktiv II és a Futur II kap hangsúlyt. – A leckék végén megtalálhatók az új szavak szófajonként csoportosítva. Külön felhívják a figyelmet a kötött szócsoportokra (kifejezésekre) és a vonzatos igékre. S végre fontosságának megfelelően, folyamatosan szerepel a szóképzés is.

A szövegek feldolgozása nemcsak a megértést, a belső összefüggések felismerését, hanem az írásbeli és szóbeli kifeje-

zőkészséget is fejleszti. Meg kell azonban jegyezni, hogy szerencsésebb lett volna a hosszú leckéket nyolc-tíz részre bontani, mert a jelen formában túl sokáig kell foglalkozni egy-egy leckével, s a tanulók kevésbé érzékelik a haladást.

Egyébként sajnálatos, hogy a tankönyv országismereti része Németországra korlátozódik; elfeledkeznek Ausztria és a német Svájc kultúrájáról, pedig a külföldi (főleg a magyarországi) nyelvtanuló az egész német nyelvterület műveltsége iránt érdeklődik.

A munkakönyvön kívül még a következő segédanyagok tartoznak a tankönyv családjához: két hangkazetta (hallás utáni megértést szolgáló szövegek, diktátumok és olvasási szövegek); tanári kézikönyv (megoldási kulccsal): dia-, illetve fóliasorozat: tanulói – önálló gondolkodást elősegítő – megoldási kulcs; valamint német-magyar szójegyzék.

A *Mittelstufe Deutsch* párhuzamos a németországi angol és francia nyelvkönyvek koncepciójával, szerkesztési technikájával. A szépen illusztrált könyv a sokoldalúan motiváló nyelvkönyvek közé tartozik. Nyereség lenne, ha szélesebb körben használnánk Magyarországon.

Oláhné Kószás Erzsébet

Ágnes Silló

Szituációk

Max Hueber Verlag, Ismaning, 1995

A magyarországi németnyelv-oktatásban minőségi változást jelentett a nyolcvanas évek elején a Hueber kiadó gondozásában megjelentetett „Themen” sorozat első kötete. Ez volt az első az új szemléletű, más módszerű és tematikájú kiadványok sorában, amelyek Magyarországra is eljuthat-

tak. A kiadó felismerte, hogy a magyar nyelv iránt egyre nő a kereslet, s 1995-ben kiadta a „magyar Themen”-t, Silló Ágnes *Szituációk* című magyar mint idegen nyelv (a továbbiakban MID) tankönyvét. Most nem feladatomban, hogy a piacon levő magyarnyelv-könyveket áttekintsem, minősítsem, két általános megfigyelést azonban le kell szögezmem:

1) Rendkívül hiányzik a MID alapvető nyelvleírása – elméleti nyelvtana –, s hiányoznak a gyakorisági szótárak, minimum-szótárak is. Ilyen feltételek mellett – azaz az *alapvető feltételek hiányában* – heroikus feladatra vállalkozik a magyarnyelv-könyv írója.

2) A MID mint tudományos diszciplína nem kapja meg az őt megillető helyet és rangot és az ezzel együttjáró támogatást. Azt hiszem, nem vitás – a német nyelvterületnél maradva –, ha pl. a Herder Institut eredményeit meg nem történtenek tekintenénk (még elképzelni is rossz!), a német nyelvtudomány messze nem ott állna, ahol ma áll. S milyen kevesen veszik a fáradságot arra, hogy utánanézzenek: a magyar nyelvtudományt az első indíttatásoktól kezdve évszázadokon keresztül a kontrasztív szemlélet, nyelvünk logikájának, rendszerének, sajátosságának, *mátságának* megismertetésére, megtanítására való törekvés vitte előre.

Ha egy indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozó anyanyelvű magyarul akar tanulni, igen nagy lélegzetet kell vennie: bármely szomszédos nyelv struktúrája tulajdonképpen ismert és világos számára, a magyaré viszont teljesen idegen. A magyar nyelv morfológiája rendkívül gazdag, s ennek igen fontos módszertani következménye van: míg angolul néhány órai tanulás után viszonylag helyesen tud alapvető szituációkban kommunikálni, a magyarban ez a bevezető szakasz az alapvető morfológiai ismeretek mennyisége miatt sokkal hosszabb. Ezért központi

kérdés minden MID tankönyvnél a nyelvtan „adagolása”, a minimum és a sorrendiség megállapítása. Sajnos, innen adódik a két legtipikusabb hiba is: *a)* a szerzők a szűkös grammatikai ismeretekre próbálják „részabni” a szövegeket – ennek következménye, hogy ezeknek a természetes kommunikációhoz semmi köze, szárazak, emészthetetlenek, hibásak; *b)* a forgalomban levő angol, német nyelv-könyvek mintájára kommunikáció központú leckéket próbálnak összeállítani, túl sok morfológiai ismeretet rendszertelenül zsúfolnak össze, ezért a nyelv strukturális összefüggései felismerhetetlenné válnak. A rendszertelen, kusza nyelvtan elijeszti a tanulni vágyókat, s a szerző akaratlanul is tovább erősíti a magyar nyelv megtanulhatatlanságáról élő legendákat.

Nagy fába vágta a fejszét Silló Ágnes, aki tankönyvében valóságos helyzetből indult ki, s a természetes kommunikáció igényei szerint válogatta a nyelvtani anyagot. A fenti néhány sorból kiderül, hogy a magyar oktatásánál különösen fontos szerepe van a nyelvtan sorrendiségének, ezért a bemutatást grammatikai szempontokkal kezdeném.

A tankönyv egyértelműen német anyanyelvűek számára készült, ez a magyarító szövegekből és a fordításokból kiderül. A nyelvileg homogén közönség jó alkalmat nyújt(ana) a két nyelv rövid, de alapos összevetésére. Sajnálatos, hogy a könyv végén található nyelvtani összefoglalás sokatígérő címe: „A magyar nyelv eredete és struktúrája” néhány sorban, az agglutinálás jelenségének említésével elintézi a struktúrát, s ehhez képest bővebben tárgyalja a finnugor eredetet.

A 17 szituáció után a grammatikai fejezet két részre bontható: az első tételesen megmagyarázza a leckékhez tartozó grammatikai jelenségeket („grammatikai kommentár”), a második rész táblázatokba foglalva ad „grammatikai áttekintést”.

A tárgyalt nyelvtani anyag egy-egy leckén belül könnyen visszakereshető, de nagyon hiányzik egy olyan tárgymutató, melynek segítségével összeköthető lenne az egy bizonyos jelenséghez tartozó grammatikai táblázat, a grammatikai magyarázat, a szituációk és a munkafüzet gyakorlatai. A grammatikai kommentár a szituációkban megjelenő nyelvtani jelenségek magyarázatánál funkcionális tájékoztatást is ad – természetesen minden rendszer nélkül. Kár, hogy a grammatikai áttekintés megelégszik főleg a morfológiának a táblázatos leírásával, s meg sem kísérli a funkció szerinti rendszerezést. Különösen jó példa erre a végződések áttekintése (esetragok), ahol a szerző sajnálatos módon nem mer szakítani a latin terminusok felsorolásával, ugyanakkor meg sem kísérli a német esetrendszer és a magyar sokesetűség összevetését (195.). A grammatikai áttekintés – s az egész grammatika – leglényegesebb hiányosságának ezt az áttekinthetetlenséget tartom.

A nyelvtan egyértelműen a kommunikációnak van alárendelve – ez megfelel a címben és az előszóban ígérteknek. A tárgyalt nyelvtani anyag sorrendje összhangban van a kommunikáció támasztotta igényekkel, s kellő gyakoroltatással automatizálhatóak azok a jelenségek is, amelyeknek részletes taglalására csak később kerülhet sor, mert bővebb háttérismereteket követel. Tetszik, hogy aránylag korán veszi a múlt időt, a határozott és határozatlan ragozást (és együtt!), a birtoklás tárgyalásánál nem hagyja ki és időben nem tolja ki az -é birtokjelet. A szövegekben és a gyakorlatokban – helyesen – nem teszi ki feleslegesen a személyes névmást, de ezt a nyelvtani magyarázatokban jobban hangsúlyozni kellene, ugyanígy nem mondanék le a tételes grammatikai összevetésről a szórend valamint a határozószók jelenségénél. Helyesen találom, hogy a szerző ezen a

kezdő fokon nem törekszik a teljességre: pl. a felszólító mód funkcióját főleg a felszólításra korlátozza – csak érintőlegesen említi a mellékmondati (konjunktívuszi) használatát.

A tankönyv lexikai anyaga életszerű, a tanulók már ezen a kezdő szinten is képesek felvilágosítást kérni és a válaszokat megérteni. A szövegek és a párbeszédnek nincsenek határozott befogadói réteghez kötve – egyaránt használhatja idősebb, fiatalabb, diák, turista vagy üzletember. Kevésnek tartom a Magyarországról kapott információt – a tankönyvben és a munkafüzetben csak egy-egy kis, körvonalas térképet találtam az országról, azt is csak az időjárással kapcsolatban. Nem tartom szerencsésnek, hogy a leckékbe beépítve elsőként fordításokkal találkoznak a tanulók. Ha esetleg német eredetű műveket olvashatnánk magyar fordításban, magyarázatul szolgálhatna a háttérismeret, a fordítás lehetősége – de minden különösebb indok nélkül angol, francia mesékbe, versekbe ütközünk. Nem igaz, hogy a Kaláka együttes egész repertoárjából csak egy fordítás lehet közlésre alkalmas, s talán a 97. oldal híres emberei között is lehetne több magyar!

A *Szituációkhoz* tartozó hangkazetták a tankönyv és a munkafüzet kiemelt gyakorlatait, szövegeit is tartalmazzák, nagy hangsúlyt fektetve egyrészt a kiejtésre – különös tekintettel a némettől való eltérésekre –, másrészt a beszélt szöveg megértésére. A tankönyv és a munkafüzet gyakorlatait hasznos lett volna valami speciális hangjellel megkülönböztetni. Használhatóbbá tette volna a kazettákat oldalszám feltüntetése. Jó, hogy a beszéd kezdetben lassabb, tagoltabb a normálisnál, de az anyag végére eléri a természetes beszéd tempóját.

A munkafüzet jól kiegészíti a tankönyvet, a fogalmazási, olvasott és hallott szövegértési készséget egyaránt fej-

leszti. A feladatok kijelölésében – a legtöbb tankönyvtől eltérően – nem grammatikai terminusokat használ, a morfológiai gyakorlatokat sem grammatizáló utasítással adja meg. Ezzel szemben kifogásolom, hogy az utasítások nyelve német.

A fényképek sok információt hordoznak, ami a rajzokról nem mondható el minden esetben. Nem tartom megfelelőnek pl. a névutók grafikus ábrázolását (52.). Az oldalak összeállítása, a rajzok-fotók-szöveg aránya esztétikailag s az optimális érthetőség szempontjából is megfelelő.

Összességében a tankönyvet jónak tartom. Látszik, hogy a szerző tanulmányozta a forgalomban levő magyar nyelv-könyveket, s ezek jó tapasztalatait adaptálta a *Themen* szerkezetére. Az ötletek, megoldások átvételét nem tartom kifogásolhatónak – célja a hasznosság, a taníthatóság. A *Szituációkat* széles körben alkalmazható, tanári irányítást igénylő, színes, jól megszerkesztett tananyagnak tartom. Az előszóban megjelölt heti 2 órás, összesen 4–5 szemesztert felölelő kurzus azonban elnyújtottnak tűnik, nagyobb határfokú lehet a tananyag valamilyen intenzívebb oktatási formában. A *Szituációk* alkalmas az eddigi egyetlen, az EU nemzetközi magyar nyelvvizsga A (kis kiegészítéssel a B) szintjének előkészítésére is.

Hegedűs Rita

Renate Luscher

Deutschland nach der Wende

Daten, Texten, Aufgaben für Deutsch als Fremdsprache

Verlag für Deutsch, Ismaning/München, 1994

Több szempontból is hiányt pótol ez az országismereti könyv. Az olvasókönyv – ahogyan ezt maga a szerző előszavában nevezi – építőelemek gyűjteménye és olyan információkat és adatokat szolgáltat, amelyek az 1989-es fordulat utáni Németország eseményeivel vannak összefüggésben.

Szándékát tekintve referenciakönyvként is ajánlja a szerző, ugyanis az egyes fejezetek információhordozó részét különböző szakmai tény- és irodalomanyagok egészítik ki.

A könyv elsősorban némettanárokhoz és jó nyelvismerettel rendelkező németül tanulókhöz szól. Az egyes fejezetekben szereplő rövid történelmi visszapillantás célja, hogy az olvasók megérthessék és értékelhessék a Németországban és a német társadalomban végbement legfrissebb eseményeket.

A 171 oldalas könyv 6 nagy fejezetből áll. A fejezetek Németország földrajzi jellemzőit és népességét, régi és új tartományait, társadalmi kérdéseit és problémáit, politikáját és közéletét, az össznémet kultúrát és a német gazdasági életet mutatják be.

A könyvnek minden kétséget kizáróan legnagyobb érdeme a felsorakoztatott anyagok sokrétűsége és változatossága. Kiemelendő pozitív vonása még, hogy az információkon, adatokon és tényanyagok felsorolásán kívül feladatokat is tartalmaz és így az olvasókönyv egyidejűleg munkafüzetként is használható.

A tényleírásokon, a szigorúan szakmai és irodalmi szövegeken túlmenően újság-cikkek, karikatúrák, hirdetés- és reklám-szövegek egészítik ki az egyes témakörök

anyagát. Nem hiányoznak a szemléltetés eszközei, a színes és fekete-fehér dokumentumok, tájképek és archív művészeti fotók, térképek, rajzok sem.

A fotók, rajzok és egyéb szemléltető ábrák kétségkívül a jellemző és jellegzetes dolgokra kívánják irányítani a figyelmet, és ennek kapcsán alkalmasak asszociációk ébresztésére. A megértést és összehasonlítást táblázatok, diagramok, piktogramok, képtörténetek, rendszerábrák és organogramok segítik.

Magyar olvasó és tanuló számára kifejezetten nagy segítség a közélettel és politikai élettel foglalkozó 4. fejezet. Nagyon érzékenyen és körültekintően tárgyalja a sajátos német–német (Ossi, Wessi) és a német–idegen kérdésköröket. A pártok ismertetése kapcsán sokkal részletesebben foglalkozik a fordulat éve után alakult új politikai csoportokkal (PDSZ, Zöldek), mint a Németországban hosszú idő óta működő pártokkal (CDU, CSU).

Ez az olvasókönyv bizonyos szempontból kézikönyvnek is tekinthető, nagy erénye, hogy részletes irodalomjegyzéket, tárgy- és névmutatót tartalmaz.

A 3. fejezet „Társadalom” címszó alatt széles spektrumban tekinti át a témakört (fiatalság, ifjúság, család, nők helyzete, művelődés és képzés témakörében). Ezt a részt azért érdemes kiemelni, mert nem az eddig ismert tematikus ábrázolások fordulataival tárgyalja a felmerülő társadalmi és szociális problémákat. A szerző itt mutatja be az iskola- és a felsőoktatás rendszerét, amelynek kapcsán ismerteti a Németországban és az Európai Közösség országaiban létező oktatási és kutatási programokkal foglalkozó szervezetek nevét, feladatait és címét is. Ez az a fejezet, amelyben a könyv az egyéni és projekt-munkára, valamint tájékozódásra serkent. Kár, hogy a többi fejezeten ezt a rendszert nem alkalmazza, nem folytatja ugyanilyen gazdag címlistával.

Az információgazdagság mellett az egyes fejezetek bevezető részei (tekintettel arra, hogy a tény- és adatszolgáltatás célját szolgálják) egy idő után monotonnak és száraznak tűnnek.

Nézzük meg most közelebbről a könyvben lelhető feladatokat és feladattípusokat. Az 1. fejezet földrajzi térképekkel és összehasonlító kontrasztív ábrákkal foglalkozik. Témákat ajánl megvitatásra, szöveget kitöltésre. Talán a 2. fejezet a legváltozatosabb és legszínesebb rész, amely a föderalisztikus német államot mutatja be és egyes tartományait hasonlítja össze egymással. Nagyon szellemes az 56. oldalon található plakát, amelynek segítségével a német sokszínűséget illusztrálja. Ez az egyik leg gondosabban kidolgozott fejezet. Szerencsés lett volna, ugyanúgy, mint a harmadik fejezetben, itt is feltüntetni a címeket és a leírásokat.

Az interkulturalitás és a projektmunka ugyan szerepelnek a könyv szándékai között, az előszó is hivatkozik rá, de valójában nem követhető nyomon, és csak egy mini projektfeladat található a 89. oldalon.

Az 5. fejezetben a szerző szándéka szerint is a D-A-CH koncepció elvének érvényesítésére törekszik, így a német kultúra mellett megjelenik a többi németajkú ország – Ausztria, Svájc – kultúrája is. Maga a szándék dicsérendő még akkor is, ha a szűk keresztmetszet miatt csak töredékekben villantja fel az említett országok, többségében az irodalomból válogatott gyöngyszemeit.

A 6. fejezet a német gazdaság sikereit és problémáit tekinti át sok hasznos és jó példa segítségével. A fejezet utolsó része a német identitással foglalkozik, ami belső ügy, éppen ezért nagy körültekintéssel kell kezelni.

Szenténé Vida Éva

DTEST – Számítógépes feleletválasztós tesztprogram

Antal Mária és Deák Heidrun

Sprachkürze gibt Denkweite című

könyve alapján készítette Néz Károly és Néz Péter

A szóban forgó program a Nemzeti Tankönyvkiadónál 1992-ben megjelent német tesztkönyv anyagát dolgozza fel, de attól teljesen függetlenül használható. Antal Mária és Deák Heidrun műve a „Tanuljunk nyelveket!” sorozat keretében jelent meg, mégpedig a következő alcímmel: *Német tesztgyűjtemény a közép- és felsőfokú nyelvvizsgálóhoz (is)*. Az 1500 feleletválasztós feladat a két szintnek megfelelően két egyenlő részre oszlik. Más tesztkönyvekkel szemben itt a feladatok nem a nyelvvizsgán szokásos, heterogén, ötvenes halmazokba, hanem tematikus csoportokba vannak szedve (csak mintaként adnak meg két valódi nyelvvizsga-tesztet). Minden feladathoz van megoldási kulcs.

Az ilyen típusú feladatgyűjtemények hasznossága vitathatatlan, a nyelvet tanulók biztonnal örömmel fogadnák a kínálat további bővülését. Mindazonáltal talán nem ártana egy-két vonatkozásban újra átgondolni a nyelvvizsga-tesztek koncepcióját, minthogy a szóban forgó tesztgyűjtemény is e koncepció alapján készült. Az „egyetlen helyes” megoldás elvére épülő feladatsorok kapcsán elsősorban a *helyesség* fogalmát kellene mindenki számára érthetően tisztázni, vagy deklaratívén is feladni az „egyetlen helyes” alapelvét, amely az 5. oldalon, dőlt betűvel kiemelve szerepel. Talán annyi is elég lenne, ha tudatnánk a „tesztelendővel”, hogy egyes feladatokban akár több, valamilyen szempontból helyes megoldás is

lehet, és ilyenkor nem az egyetlen helyes, hanem a leginkább helyes, azaz *legjobb* megoldást kell megjelölni.

Az elméleti nyelvészet területén számos munka foglalkozik a helyesség (grammatikalitás, szemantikai összeegyeztethetőség stb.) fogalomkörével, de még az e téren járatlan nyelvvizsgáló is felteheti a kérdést, hogy valóban helytelen-e pl. a *Der Hase frißt den Löwen* mondat (9. oldal). A „Bedeutungsdeutungen” című fejezet (94. ff.) bővelkedik a szemantikai helyesség különböző fokozatait egyszerre tartalmazó feladatokban.

A nyelvtani helyességnek is lehetnek fokozatai. Így pl. az 50. oldal *trotzdem wir uns ständig streiten* megoldása nem helytelen, legföljebb nem irodalmi – vö. pl. Helbig-Buscha-nyelvtan (¹³1991: 691). Talán nem kellene feltétlenül szóvá tenni ezt az esetet, ha csak egy lenne belőle, de a könyv más feladataiban is előfordul, hogy olyan formák vannak felüntetve helytelenként, amelyek ritkák vagy kontextus nélkül szokatlanok, de a nyelvtanok nem ítélik feltétlenül helytelennek őket (pl. *Frau Meier unterrichtet deutsch; Kunst ist, was dem gefällt; Ich muß in diesem Geschäft noch die Milch kaufen; Hast du irgendwelche alte Sachen für das Rote Kreuz?* – ez utóbbihoz vö. Duden-Grammatik 1984: 294).

A gyakorlatban persze ezek a tesztek ettől még kitűnően „működnek”, mivel a vizsgázók külön figyelmeztetés nélkül is a legjobb megoldást keresik. Egy apró kockázat csak akkor keletkezik, ha a tanuló e tesztek közül akar információkat szerezni arról, hogy mit lehet és mit nem lehet mondani a németben. A tanári magyarázatok ezt a veszélyt is kiküszöbölhetik, s ezáltal a szóban forgó tesztkönyv kitűnő és hasznos segédletként alkalmazható.

A DTEST nevű program ugyanezeket a feladatokat tartalmazza, de valami pluszt is ad hozzájuk, kihasználva a számítógép lehetőségeit. A legjelentősebb különbség, hogy a gép segítségével a tematikusan rendezett feladatokból keverék jellegű tesztek is összeállíthatók. A program a megoldás ellenőrzését és a százalékos eredmény kiszámítását is elvégzi a tanuló helyett, sőt, az elrontott feladatokat az értékelés után újra felkínálja megoldásra.

A szoftver egyébként nem foglal sok helyet: az 1.44-es floppy-lemezen mindössze kb. 300 kilobájtot vesz igénybe. IBM-kompatibilis gépen, DOS alatt futtatható, memóriaigénye minimális.

A DTEST három, külön futtatható programból áll (amelyeket egyébként különösebb nehézség nélkül egyetlen programmá lehetett volna alakítani). A START.EXE ismerteti a másik két program használatát: az egyik a középhaladó, a másik a haladó modul, és ezek két külön könyvtárban található. Működésük szinte teljesen azonos. A feladatok külön szövegfájlokban vannak, DOS-formátumban, úgyhogy a felhasználó is változtathat rajtuk.

Az indítás után megjelenő menü mindkét programban ugyanaz: 1. *Tesztválasztás*; 2. *Választás a saját feladatsorok közül*; 3. *Az utolsó teszt eredménye*; 4. *Feladatsorok készítése*; 5. *A kódszó megváltoztatása*; 6. *Színváltoztatás*; 7. *Vége, illetve Hang Ki/Be*.

A *Tesztválasztás* a tesztkönyv fejezetei közül való választást teszi lehetővé. A tesztek feladatait az A, B, C vagy D betű beírásával lehet megoldani. A könyvhöz képest fontos különbség, hogy a gép kérsre a feladatok sorrendjét véletlenszerűen megváltoztatja. A négy megoldást is mindig megkeveri.

Az egyik apró kritikai észrevételem az azonnali hibajavításra vonatkozik. Mivel ezt nem lehet kikapcsolni, megvalósíthatatlan a valódi tesztkitöltés imitálása,

amikor is a javítás csak a végén következik, kizárva azt, hogy – a hibákból menet közben tanulva – bizonyos feladatokat egymás analógiájára oldjunk meg. Jobb lett volna, ha választani lehet az azonnali és az utólagos javítás között.

A feladatsorok készítésénél megadhatjuk, hogy hány feladatból álljon a teszt, valamint azt, hogy a könyv mely fejezeteiből válogasson a gép (a középhaladó változatnál a hosszabb fejezetek 40–50-es szekvenciákra vannak bontva, de a haladónál minden fejezet egyben maradt, így egyaránt van 4 és 260 feladatból álló rész). Az így összeállított tesztnek nevet kell adnunk, amellyel bármikor beindíthatjuk. Vigyázni kell azonban, nehogy már létező nevet adjunk meg, ugyanis a program erre nem figyelmeztet, és akárhány tesztet tárol ugyanazzal a névvel (a fájlnevek persze különböznek). Ráadásul az ENTER-t is elfogadja, így az adott teszt név nélkül marad.

Mivel a tesztek tartalmazó szövegfájlok változtathatók, a „szerzői vénájú” tanárkollégáknak elárulom, hogy ezáltal a program egyfajta szerzői (authoring) programként is használható. A DTEST-OWN szövegfájl tárolja a saját tesztek számát és nevét: az első sorban álló szám mutatja, hogy összesen hány tesztünk van már, majd alatta 2-2 sorban, egymás alatt következik a tesztek sorszáma, ill. neve (ha még egy sincs, a fájlban egyetlen 0 áll). Új teszt készítéséhez a legfelső számot átírjuk eggyel nagyobbra, a fájl végéhez hozzáírjuk (új sorba) a teszt sorszáma, majd ENTER után az általunk adott nevet. Ezután létrehozunk egy DTEST nevű, DOS-szöveg formátumú fájlt, amelynek kiterjesztése: 30 + a teszt sorszáma (pl. a 2. saját teszt neve DTEST.32 lesz). A szövegben az első sorba a kérdés vagy kiegészítendő mondat írandó, a végén ENTER, ez alá a jó megoldás, majd a három helytelen.

A szoftver kifejlesztőinek figyelmébe ajánlom a szerzői programmá való kibővítés lehetőségét, amely a fent leírtaknál felhasználóbarátabb módon adna alkalmat tetszőleges feladatsorok bevitelére. Így egyébként a kreatív lehetőségek csökkentése nélkül, egy átkódolással meg lehetne oldani, hogy a tesztgyűjtemény eredeti szövegét ne lehessen megváltoztatni, csak miután átemeltük őket a saját feladatso-runkba.

A bemutatott szoftver a szerzőktől rendelhető meg, az alábbi címen:

Zrínyi Miklós Gimnázium, 8900 Zalaegerszeg, Rákóczi u. 30., Pf.: 103 (Tel.: 92/313-490).

Uzonyi Pál

Magyarországi Internet-oldalak

Kopogtatni, benyitni, köszönni, beszélgetni. Vendégségben járva valamennyien jól tudjuk, mi az illem és a sorrend, de ha olyan házhoz vagyunk hivatalosak, ahol még nem jártunk, kicsit halkabban kopogtatunk, félénkebben nyitunk be, nem tudjuk, hogy is köszönjünk, és néha akadozik a beszélgetés.

Az *Internet* világméretű komputerhálózat elképzelhető egy olyan kis faluként, ahol mindenkit ismerünk. Tudjuk, hol lakik a tanító, merre van a vegyesbolt és a posta. A különbség mindössze annyi, hogy az *Internet*-faluban kevesen tesszük ki a lábunkat a saját házunkból akkor, amikor meglátogatunk valakit, mivel eh-

hez csupán egy hálózatra kötött komputerre és arra van szükség, hogy tudjuk, hová is megyünk, kinek az otthonára vagyunk kíváncsiak. Az *Internet World Wide Web* nevű hálózata pedig éppen abban van segítségünkre, hogy az ottlapként is fordítható *Home Page*-eket megtaláljuk.

Egy *Home Page* ugyanis nem más, mint valamely személy vagy szervezet *Internet*-faluban található háza, annak mintegy homlokzata. A házon gyakran több az ablak és az ajtó, mint a fal: olyan, kopogtatásra kinyíló elemeket, úgynevezett *hot linkeket* tartalmaz, amelyeket kiválasztva felderíthetjük a bebarangolható szobákat, tehát a házhoz tartozó egyéb oldalakat. A *hot linkeket* az egérrel lehet megnyitni: Szezám tárulj! s máris létrejött a kapcsolat, beléphetünk. A köszönés a *Weben*, akárcsak a való világban, többféleképpen történhet: írhatunk elektronikus levelet a ház lakójának a *Home Page* egyik *linkjéhez* rendelt segédprogrammal vagy akár úgy, hogy ottjártunkat bejegyzzi a *Home Page* automatikus számlálója. Az 1. kép a Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola *Home Page*-én található ilyen számlálót mutatja: mint látható, ottjártamkor én voltam a 6923. látogató.

De most már itt az ideje annak, hogy beszélgessünk. Talán rég nem láttuk egymást, talán még sosem, de az is lehet, hogy mindennapos vendégek vagyunk itt. A *Web*-beszélgetés olyan interakció, amelyben a látogató a felkeresett oldalak szövegei, képei, grafikái és mozijai közül választja ki azt, ami számára fontos, tetszetős vagy éppen felháborító. Mindhárom fajta anyagra bőven van példa az *In-*

Ezen a lapon Ön 1996. február 28. óta a(z) **006923** látogató

1. kép. A szombathelyi ottlap látogatószámlálója

terneten, és igazából keresni sem nagyon kell. Ami ebben ugyanakkor a legjelentősebb, az az, hogy valószínűleg mindenkinek más és más anyag lesz fontos, tetszetős és felháborító: az *Internet*, Magyarországon legalábbis egyelőre, a par excellence vélemény- és sajtószabadság.

Sajtó? Milyen sajtó lehet az, amelyik nyomtatást csak akkor lát, amikor a *Weben* barangoló olyan lapra bukkant, amelyik tartalma és designja miatt megfogta, s ezért azt maga kinyomtatta, de az alapvetően nem papírra, hanem képernyőre készült? Pedig az elektronikus sajtó új generációja már itt van, s a *Weben* található sok ezer elektronikus változatú magazin és folyóirat mellett igazi műfaja éppen a *Home Page*, az egyéni vagy társas szerkesztésében készülő otthallap.

A magyarországi *Web*-oldalak száma napról napra nő: ehhez a cikkhez készítettem egy statisztikát azt bemutatandó, hogy csupán a hazai oktatási intézmények közül hánynak van máris igen jó komputer sajtója. A táblázatból jól látható, hogy vezetnek a budapesti intézmények.

Budapest	8
Szeged	4
Debrecen	3
Pécs	2
Gödöllő	1
Győr	1
Hódmezővásárhely	1
Miskolc	1
Nyíregyháza	1
Sopron	1
Székesfehérvár	1
Szombathely	1
Veszprém	1

*Magyarországi oktatási
Web-oldalak száma városok szerint*

Ezek az adatok a magyar otthallapról való. Itt mindazok az *internetes* anyagok megtalálhatók, melyeket a Budapesti Műszaki Egyetem kiszolgáló komputerén, a szerveren, bejegyeztettek. Az adatok nem teljesek, mivel nem minden oktatási intézmény szerepel ezen a listán. Példa erre, hogy a Kossuth Zsuzsanna Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium (KZSMSZG) itt az egyetlen bejegyzett középfokú intézmény, de valójában sok más középiskola is elérhető már az *Interneten*. Azok az iskolák, amelyek a magyarországi otthallap listájára bejegyeztetnék magukat, küldjenek e-mail üzenetet a szolgáltatás szervezőjének, Máray Tamásnak, aki a BME Folyamatszabályozási Tanszékén dolgozik. A jelentkezés *Web*-oldalról is megejthető a következő címen: <http://www.fsze.bme.hu/>

Visszatérve a KZSMSZG otthallapjára, ez igen érdekes információval szolgál, egyebek mellett az intézmény történetéről is, valamint oktatóiról. Sajnos az iskola Vendégekönyve nem működött, mikor ehhez a cikkhez gyűjtöttem adatokat. Hajdu János otthallap-szerkesztő azonban igen jól oldotta meg az iskola bemutatásának feladatát, munkája példa lehet másoknak is.

Azon kívül, hogy már létező listákról keresünk magunknak anyagokat, ezekhez az *Interneten* egyre növekvő számú keresőprogram is hozzásegít. Az egyik ilyen nagy sebességű s könnyen kezelhető program az Altavista, melynek címe a *Weben*: <http://www.altavista.digital.com/>

Az Altavista egyik igen kényelmes szolgáltatása lehetővé teszi keresőszavak alapján a *Web* felderítését. A „nyelvoktatás” keresőszóra például 35 dokumentum rövid kivonatát kaptam meg. Ezek között szerepelt a KZSMSZG egyik oldala, de volt köztük írás a *Magyar Narancsból* s más forrásokból is, egyebek mellett a Vasvári Pál Szakközépiskola otthallapja, mely nem szerepel a magyarországi okta-

A szakmai képzésből adódóan, valamint a társadalom részéről megnövekedett igények megfelelően iskolánkban is előtérbe került a nyelvtanulás fontossága. A Művelődési Minisztérium az 1989/90-es tanévtől engedélyezte a heti négy órás nyelvoktatás bevezetését.

2. kép. Egy magyar otthallap részlete a Webről

tási intézmények bejegyzett listáján, de ezzel a módszerrel mégis elérhető volt.

Visszatérve a vendégségből, talán kedvet kaptunk ahhoz, hogy eltervezzük egy olyan otthallap megalkotását, ahová aztán mi is meghívhatunk olvasókat. Mi legyen a tartalma, kihez is szóljon és hogyan hívjuk meg hozzánk ismerőseinket és az ismeretleneket? Azok, akik kedvet kaptak ellátogatni az *Internet*-faluba, de még nincs módjuk rá, hamarosan talán olyan számítógép közelébe kerülnek, amelyik fel van szerelve ezzel a lehetőséggel. Akik már látták a *Webet*, talán felkérnek egy barátot vagy ismerőst, hogy készítse el otthallapjukat. Akiknek pedig már van, és a *Modern Nyelvoktatás* tudomására hozzák lapjuk címét, azokhoz én is bekopogtatok és elhelyezem a *Modern Nyelvoktatás internetes változatára* az ő címeiket.

A 2. kép egy magyarországi otthallapról való. Annak az olvasónak, aki elsőként küldi el e-mail címemre ennek az oldalnak a címét, elkészítem *Home Page*-ét.

A *Modern Nyelvoktatás* egy része ezentúl a *Weben* is elérhető lesz. Minden szám tartalomjegyzéke és a felhívások szövegei felkerülnek a lapra, továbbá lehetőséget biztosítunk az olvasóknak, hogy üzeneteiket, leveleiket az *Interneten* keresztül küldjék el. A *MNYO Web*-oldalának címe:

<http://ipisun.jpte.hu/~joe/mnyo/>

Otthallapjaim közül az olvasó figyelmébe ajánlom a *JPU Essays Online*-t, a hallgatóim által írt angol nyelvű esszék gyűjteményét.

<http://ipisun.jpte.hu/~joe/jpu/main.html>

Horváth József

HÍREK ÉS FELHÍVÁSOK

Tisztelt Olvasóink!

Folyóiratunk a jövőben is folyamatos tájékoztatást szeretne adni a szakma hazai és külföldi rendezvényeiről, konferenciákról, továbbképzésekről, valamint a különböző ösztöndíjkiírásokról és egyéb, a szakmát érintő eseményekről. Ahhoz, hogy minél pontosabb információkkal szolgálhassunk, szükségünk van a szervező, illetve a lebonyolító intézmények együttműködésére.

Továbbra is kérjük, juttassák el szerkesztőségünkbe ilyen jellegű híreiket, hogy időben közzé tehessek őket, és így minél több érdeklődő szerezhessen tudomást a küszöbön álló szakmai eseményekről.

Együttműködésüket előre is köszönöm.

Szablyár Anna
rovatvezető

BESZÁMOLÓ

A Magyar Tudományos Akadémia Alkalmazott Nyelvészeti Bizottsága, a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete, valamint a Bessenyei György Tanárképző Főiskola szervezésében 1996. április 2-án, 3-án és 4-én került sor Nyíregyházán a VI. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferenciára. A konferencián mintegy 350 magyar és külföldi érdeklődő vett részt. Tíz szekcióban több mint 150 előadás hangzott el a különböző szintű idegennyelv-tanítás tantárgy-pedagógiai kérdéseiről, a fordítás és tolmácsolás, a szaknyelv, a kontrasztív nyelvészet, az interkulturális kommunikáció, a szocio- és pszicholingvisztika, a számítógépes nyelvészet, a nyelvművelés, a stilisztika, a nyelvpolitika különböző témaköreivel kapcsolatban. Nagy érdeklődés kísérte a magyar mint idegen nyelv szekció munkáját is. A konferencia utolsó napján kerekasztal keretében két téma megvitatását tűzte napirendre a konferencia szervezőbizottsága: 1) A Kárpát-medence nyelvei a különböző országokban; 2) Kell-e nekünk a felsőfokú nyelvoktatás? Az utóbbi megbeszélés témája a magyar felsőoktatásban működő nyelvi lektorátusok helyzete volt. E vitafórum résztvevői egy ajánlást fogalmaztak meg. Ennek szövegét a konferencia plenáris ülése egyhangúlag elfogadta, és a határozatnak megfelelően a szervezők a teljes szöveget eljuttatták a művelődési és közoktatási miniszter úrhoz, illetve a Magyar Távirati Irodához. Az ajánlás szövegét teljes terjedelemben az alábbiakban közöljük.

AJÁNLÁS

A VI. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia résztvevői megütközéssel vették tudomásul, hogy a magyar oktatáspolitikai újabb, kedvezőtlen irányba kívánja fordítani a hazai idegennyelv-oktatást.

Ezen szándékolt, vagy más intézkedések következményeként jelentkező nyilvánvaló törekvések megmutatkoznak a magyar oktatásügy valamennyi szintjén és területén. Ezek a már elindított vagy még csak tervezett, de már hatályos jogszabályokban rögzített folyamatok gyökeresen ellentmondanak a nyelvoktatásra jellemző általános európai tendenciáknak, amelyek az idegennyelv-oktatás újabb fellendülését mutatják és módszertani, nyelvpedagógiai megújulását eredményezték.

Az európai integrációhoz való többszempotú csatlakozásra irányuló magyar külpolitikai törekvések, az ország gazdasági szerkezetének átalakítása, a külkereskedelem irányváltása, a magyar kulturális külpolitika mind kvalifikált, több idegen nyelvet magas szinten birtokló szakembert kíván meg. Felmérések igazolják, hogy a fenti szférák fokozott igényt támasztanak az oktatási rendszerrel szemben az idegennyelv-tudást illetően. Ennek a kielégítését teszik egyre nehezebbé a felsőoktatás területén azok az intézkedések, amelyek a lektorátusi nyelvoktatást csaknem lehetetlen helyzetbe hozták, a megszűnés határára sodorva azt; a közoktatásban a Nemzeti Alaptanterv gyakorlatilag nem teszi lehetővé a már igen jelentős eredményeket felmutató alsótagozatos idegennyelv-oktatás folytatását, korlátozza a már jól kiépült, két idegen nyelvet is kínáló nyelvoktatás fenntartását.

Mindezek határozott visszalépést jelentenek az utóbbi négy-öt évben nagy erőfeszítések árán, jelentős hazai, világbanki és EU-támogatással elért eredményekhez képest, és a nyelvi monokultúra magyarországi meghonosítása irányába hatnak, miközben a fennálló helyzethez viszonyítva rontják az anyanyelvi oktatás interkulturális beágyazottságát is.

A fentiek alapján a Konferencia egyhangúlag a következő ajánlásokat fogalmazza meg:

A közoktatásban:

- fenn kell tartani a közoktatás területén a jelenleg élő nyelvoktatási szinteket és formákat;
- lehetővé kell tenni a korai idegennyelv-oktatás fenntartását és a második idegen nyelv tantervi beiktatását, ezeknek a feltételeit – az eddigi gyakorlat változatlanul hagyásával – központilag kell biztosítani.

A felsőoktatásban:

- maradjon továbbra is az idegennyelv-oktatás az egyetemi és főiskolai stúdiumok integráns része – különös tekintettel a szaknyelvi célokra;
- legyen valamennyi felsőoktatási képzési irány képzési követelményeinek része;
- váljon az intézményi normatív finanszírozás nevesített részévé.

A fenti ajánlások szakmai háttérét a Konferencia magas szinten képviselte, az ajánlásokat megvalósíthatónak látja, és az össznemzeti érdekekre való tekintettel azokat a jövő számára is biztosítottak kívánja látni.

Nyíregyháza, 1996. április 4.

KONGRESSZUSI NAPTÁR

1996

Szeptember 13–15.

Az „Association for French Language Studies” kongresszusa

Színhely: Glasgow, Anglia

Téma: Nyelvészet és gyakorlat: kölcsönhatás és szintézis

Felvilágosítás: Renee Birks, The Modern Language Building, French Department, 16 University Gardens, Glasgow G12 8QL, Anglia

Szeptember 13–15.

TANDEM bevezető kurzus

Helyszín: Donostia/San Sebastian

Felvilágosítás: Tandem Fundazioa, E-20080 Donostia/San Sebastian

Szeptember 15–19.

11. Német Didaktikai Szimpozion

Színhely: Berlin és Potsdam, Németország

Téma: Európa – nemzet – régió: Másoktól tanulni

Felvilágosítás: Dr. Viola Oehme Humboldt-Universität zu Berlin, Unter den Linden 6 D-10099 Berlin, Németország

Szeptember 19–22.

A NELLE (Networking English Language Learning in Europe)

5. nemzetközi konferenciája

Színhely: Zaragosa, Spanyolország

Téma: Interkulturális tanulás és tanítás

Felvilágosítás: NELLE Conference Office, J.Wolfgang H. Ridder, Beethovenstraße 5, D-33604 Bielefeld, Németország

Szeptember 23–24.

Az FMF (Fachverband Moderne Fremdsprachen)

Brémai Egyesületének konferenciája

Színhely: Bréma, Németország

Felvilágosítás: Studiendirektor Henning Schoöz, Heidnerger, Schweiz 18 d, 28865 Lilienthal

Szeptember 25–28.

Az „Immersion Teaching” III. európai konferenciája

Színhely: Barcelona, Spanyolország

Felvilágosítás: European Institute of Immersion Teaching, Provenca 324, 1er E-08037 Barcelona, Spanyolország

Szeptember 26–28.

A British Council SIG szimpóziuma az IATEFL (International Association for Teachers of English as a Foreign Language) és a Bécsi Egyetem közreműködésével

Színhely: Bécs, Ausztria

Téma: ELT Links

Felvilágosítás: IATEFL, 3 Kingsdown Chambers, Whitstable, Kent CT5 2DJ, Anglia

Október 3–5.

„A némettanítás jelene és jövője Közép-Kelet-Európában” 2. konferenciája

Színhely: Zágráb, Horvátország

Téma: Gazdaság – regionális tankönyv-fejlesztés – némettanár-képzés

Felvilágosítás: Ljerka T. Biskupic, Skolska knjiga Masarykova 28 1000 Zagreb, Horvátország

Október 5–7.

A multikulturális nevelés első nemzetközi kongresszusa

Színhely: Lahti, Finnország

Felvilágosítás: Lahti Research and Trainig Centre University of Helsinki P.O. Box 12 (Vuorikatu 20), FIN-00014 University of Helsinki, Finnország

Október 23–25.

A „European Association for Research for Learning and Instruction” Writing munkacsoportjának éves konferenciája

Színhely: Barcelona (Spanyolország)

Témák: Az írás különböző célcsoportoknál, írástanítás, írás és computer, stb.

Felvilágosítás: Lilana Tolchinsky Landsmann, University of Barcelona, Institute for Educational Sciences, Carrer des Angels 18, E-08001 Barcelona, Spanyolország

November 21–24.

Az ECIS (European Council of International Schools) éves közgyűlése

Színhely: The Nice Acropolis, Franciaország

Felvilágosítás: ECIS, 21 Lavent Street, Petersfield, Hampshire GU32 3EL, Anglia

November 21–24.

EXPOLINGUA

Színhely: Berlin, Németország

Felvilágosítás: International Consultants for Education and Fairs, Am Hofgarten 18, D-53113 Bonn, Németország

1997**Március 6–8.**

7. Göttingai Szakmai Tanácskozás

Színhely: Göttinga, Németország

Téma: Idegen nyelvi képzés a felsőoktatásban

Felvilágosítás: Dr. Klaus Vogel, Sprachlehrzentrum der Universität, Weender Landstraße 2, D-37073 Göttingen

Március 11–15.

A TESOL (Teacher of English to Speakers of other Languages) éves konferenciája

Színhely: Orlando, Florida, USA

Felvilágosítás: TESOL, 1600 Cameron Street, Suite 300, Alexandria, Virginia 22314-2751, USA

Március 24–26.

A FIPLV (Fédération Internationale des Professeurs de Langues Vivantes) 19. világtalálkozója

Színhely: Recife, Brazília

Téma: Interkulturális megértéssel a 21. század felé – Nyelvtanulás humanisztikus közegben

Felvilágosítás: Prof. Dr. Francisko Gomes de Matos, Department of Letters, Federal University of Pernambuco, Recife 50739, Brazília

Augusztus 3–9.

Az IDV (Internationaler Deutschlehrerverband) 11. nemzetközi konferenciája

Színhely: Amszterdam, Hollandia

Felvilágosítás: Gerard J. Westhoff, Institut of Education, Heidelberglaan 8, NL-3584 TC Utrecht, Hollandia

APRÓHIRDETÉS

USA SCHOOL intenzív amerikai angol kezdőknek és újrakezdőknek.
Tel.: 06 (30) 542 063, 420 6742.

ENGLISH from Canadian teacher!
Tel.: 06 (60) 307 353.

LONDONBAN TANULT LÁNY kezdőknek angoloktatást vállal. Tel.: 283 3759.

OLASZ HÖLGY vállaná gyermekek, fiatalok (5-18 éves korig) nyelvoktatását. Érdeklődni: 405 4932, 14-18 óra között.

NÉMET NYELVTANFOLYAM Münchenben igényeseknek. Tel.: 20-10-660, 155 0765.

FRANCIA NYELVOKTATÁS anyanyelvi szinten!
Tel.: 306 0114.

Szerkesztőségünkhöz beérkezett újabb könyvek

- Bajnóczy Beatrix, Kiss Anikó, Haavisto Kirsi: *Tests, Tips and tricks. Angol tesztkönyv felvételire és nyelvvizsgára tanácsokkal és magyarázatokkal.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996
- Bowler, Bill, Parminters, Sue: *Network. Student's Book 1.* Oxford University Press, 1996
- Butzkamm, Wolfgang: *Unterrichtssprache Deutsch. Wörter und Wendungen für Lehrer und Schüler.* Max Hueber Verlag, Ismaning, 1996
- Freeman, Donald, Richards, Jack C. (szerk.): *Teacher Learning in Language Teaching.* Cambridge University Press, 1996
- Goodfriend, Arthur, Miskolczy, László: *English for a Changing Hungary.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996
- Graves, Kathleen (szerk.): *Theachers as Course Developers.* Cambridge University Press, 1996
- Hasenkamp, Günther: *Leselandschaft 2. Unterrichtswerk für die Mittelstufe.* Verlag für Deutsch, Ismaning/München, 1996
- Hashemi, Louise, Thomas, Barbara: *Cambridge Practice for PET 1.* Cambridge University Press, 1996
- Koleszárné Szegvári Zsuzsa: *English for You. Angol nyelvkönyv kisgyermekeknek.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996
- O'Dell, Felicity: *Cambridge Examinations Publishing. Writing Skills.* Cambridge University Press, 1996
- O'Driscoll, James: *Britain. The Country and its People: An Introduction for Learners of English.* Oxford University Press, 1995
- Pommerin, Gabriele: *Tanzen die Wörter in meinem Kopf. Kreatives Schreiben für den DaF-Unterricht.* Max Hueber Verlag, Ismaning, 1996
- Pyne, Sandra, Tuck, Allene (szerk.): *Oxford Dictionary of Computing.* Oxford University Press, 1996
- Reimann, Monika: *Grundstufen-Grammatik für Deutsch als Fremdsprache. Erklärungen und Übungen.* Max Hueber Verlag, Ismaning, 1996
- Smalzer, William R.: *Write to be Read. Reading, Reflection, and Writing.* Cambridge University Press, 1996
- Ur, Penny: *Cambridge Teacher Training and Development. A Course in Language Teaching. Practice and Theory.* Cambridge University Press, 1996
- Vale, David, Mullaney, Stephen: *The Cambridge Picture Dictionary.* Cambridge University Press, 1996
- Zettl, Erich: *Porträts – Große Menschen in ihrer Zeit. 34 kurze Lesetexte zur deutschen Geistgeschichte.* Max Hueber Verlag, Ismaning, 1996

Továbbra is várunk könyveket, hogy Könyvszemlénkhez válogathassunk közülük.

A Modern Nyelvoktatás megvásárolható

a CORVINA KÖNYVKLUBBAN

Budapest V. Vörösmarty tér 1. II. em. 201.

(nyitvatartás: hétfőtől péntekig 9 és 16 óra között)

☎ 117 5158,

*ahol egész évben kedvezményes áron kaphatók egyéb
kiadványaink is,*

valamint a CORVINA-KÖNYVESBOLTOKBAN:

LÍCIUM KÖNYVESBOLT

4026 Debrecen, Kálvin tér 2/c.

☎ (52) 319 428

MŰVÉSZETI KÖNYVESBOLT

Idegen nyelvű Könyv-, Zenemű- és Hanglemezbolt

7621 Pécs, Széchenyi tér 8.

☎ (72) 310 427

és megrendelhető a kiadónál:

✉ 1364 Budapest 4., Pf. 108.

Fax: 118 4410

Újdonság!

Kovács János / Gráf Zoltán Benedek / Vízi Katalin
A-Z
ANGOL
GYAKORLÓ KÖNYV
C ♦ O ♦ R ♦ V ♦ I ♦ N ♦ A

288 old., 1100,- Ft

Angol nyelvtani feladatgyűjtemény, Kovács János, Lázár A. Péter és Marion Merrick nagy sikerű nyelvtani lexikonának társkötete. Felépítésében pontosan követi a lexikon szerkezetét és témaköreit, tehát felöleli az angol nyelvtan minden fontos területét. Az egyes témakörökkel kapcsolatos tudnivalókat és szabályokat röviden összefoglalja, példamondatokkal illusztrálja, és minden kérdéskörhöz bőven ad feladatokat. A feladatok megoldásai az egyéni tanulókat segítik, a „használati utasítás” pedig a nyelvtanároknak szól.

A gyakorlókönyv lehetővé teszi, hogy a magyar nyelvtanulók számára készült első átfogó angol nyelvtani lexikon integráns részévé váljon mind az iskolai, mind az egyéni nyelvtanulási folyamatnak. A szerzők az Eötvös Loránd Tudományegyetem, illetve a Lingua nyelviskola tapasztalt nyelvtanárai.